

LAUAXETA ETA *EUZKADI* EGUNKARIAREN EUSKAL ATALA

Xabier Altzibar

Sarrera

Lauaxetaren mendeurreneko Omenaldi honetan haren kazetari alderdia hobeto ezagutzeko asmoak gidatu gaitu, ogibidez kazetaria baitzen. Haren kazetaritaz azterketa batzuk egin dira (J. Kortazar: 1982; A. Mallona: 1991). Guk ere saio bat egin berri dugu (1). Lauaxetak 600 bat artikulu, bereak, klase guztietarikoak, idatzi eta argitara zituen, batez ere *Euzkadi* egunkarian eta zenbait kazeta eta aldizkari abertzaletan. Ordea, aipatu egunkarian eta bere zuzendaritzapean idatzi zuten ehundik gora euskal idazlerekin eginiko lanaz ez dugu azterketa berezirik.

Izan ere, orain arteko Bibliografia eta literaturaren historiako liburuetan (J. Bilbao, J. San Martin, S. Onaindia, N. Cortazar (N. Alzola Gerediaga), E. Amezaga...) *Euzkadi* egunkariko euskal idazlerik asko ez dira aipatuak, eta kazetalan edo idazlanik gutxi. Gerra osteko bibliografo askok *Euzkadi* nekez baitzuketen eskura edo bestela zentsuragatik ezin berririk eman. Idazle horiek ezagutzeko beste eragozpen bat ere badago: ia beti ezizenak ageri dira, egileen izenik ia ez. Tamalez oraindik ez dugu *Euzkadiren* euskal ataleko idazleen bibliografiarik, ezta Lauaxetaren kazetalanenik, argitaraturik behintzat. Zorionez egun *Euzkadi* egunkaria artxibo, biblioteka edo hemeroteka batzuetan irakur daiteke, adib. Euskal Abertzaletasunaren Agiritegian (Artea, Bizkaia). Bide batez, nire eskerrik beroenak bihurtu nahi dizkiot artxibo horretako Iñaki Goioanari, emandako laguntza eta informazioagatik.

Euzkadiren euskal atala gure kultura, literatura eta kazetaritzaren historian urrats bat dela uste dugu: besteak beste, gerra ondoko idazleak, bai eta egun oraindik bizi diren asko, eta horien ondorengook, haiengandik abiatu garrelako. Hortaz hemen aztertuko dugu: zer zen euskal atala eta nondik abiatua zen, zer lan egin zuen Lauaxetak herrietako berriemaile eta idazleekin, zer ha-

(1) «Lauaxetaren kazetaritza» artikulua, Andolin Eguzkitzaren Omenaldi liburuan argitaratzea.

rreman izan zuen eta zer egitasmo bultzatu, zer sail, genero, gai eta idazle agertarazi zituen euskal atalean, zer parte izan zuen euskarak *Euzkadi* egunkarian, zer auzi eta eztabaida izan ziren ataleko idazleen artean euskararen inguruan eta zer ekarri zion atal horrek *Eguna* lehen euskal egunkariari.

I. Lauaxeta, Euzkadi egunkariko kazetari eta euskal atalaren artezkaria

1. Jesuita karrerari utzi ondoren, 1928an hasi zen Lauaxeta *Euzkadi* egunkarian idazten, hain zuzen Kirikiño jubilatua baino 2-3 egun lehenago, Primo de Riveraren diktaduraren azken aldia. Hain zuzen, Kirikiño (1866-1929) hasi zen *Euzkadin* euskaraz idazten (1913), kazetari profesional gisa, eta berak antolatu zuen egunkariaren *euskal atal* («euzkel-atala») edo *arloa* zeritzona; euskal *sail* eta *orria* ere deitzen zuten, baina gutxiagotan.

Lehenbizi kolaboratzaile gisa idazten bide zuen Orixeren ardurapean, hau baitzen euskal atalaren zuzendari, eta aurki, 1930ko Olerti Egunean «Maitale kutuna» olerkiarekin lehen saria jaritsirik, kazetari idazle edo erredaktore sartu zen. 1931an, Orixeren ordez Lauaxeta jarri zuten euskal atalaren arduradun. Orduko EAJkoa bide zen.

Lauaxetaren kazetari-lan eta arduraldia Espainiako II. Errepublika garaian gertatu zen. Errepublikak, Alfonso XIIIren monarkia garaian Primo de Riveraren diktadurak kazeta eta hedabideei kendutako libertate eta aukerak ekarri zituen berriz. Diktadura aldia euskara debekatu zuten (*Euzkadi* egunkarian behintzat, 1926 arte ez zen deus argitaratu euskaraz, eta gero gaztelaniara itzuli behar izaten zen euskaraz idatzitako guztia, zentsura pasatu ahal izateko). Errepublikan ere sei hilabetez debekatu zuen Bizkaiko gobernadoreak Bizkaiko egunkari eta aldizkari guztietan 1934-1935 negualdian, zer da kontua eta Asturiasko iraultzagatik.

Izatez, eta jakina denez, *Euzkadi* EAJren egunkari ofiziala zen (Aberri eta Comución Nacionalista Vasca berriz bildu ondoren). EAJ alderdi abertzale nagusia zen, ez bakarra: 1930ean alderdiko zati batek beste alderdi bat sortu baitzuen, Euzko-Abertzale-Ekintza-ANV, alderdi akonfesionala. Horrek, batez ere, bereizten zuen ANV EAJtik. Gero, 1934ko maiatz-uda aldean beste zatiketa bat izan zuen EAJk, Jagi-Jagi-rena; ordura arte talde horretan egon eta izen bereko astekarian idatzi zuen Lauaxetak –gaztelaniaz batez ere– baita haren beste kazetarikide batzuek (Imanol Enbeita, Abeletxe etab.). *Euzkadi* goizeko egunkaria zen, Bilbon argitaratua eta bilbotarra, nahiz Araba, Gipuzkoa eta Nafarroako berri ugari ekarri. Beste alderdien kazetak bezala, alderdikaria zen, esan gabe doa. Zortzi orrialdekoa 1931an, geroago hamarrekoa, are hamabikoa ere, baina euskaraz orrialde bakarra, 4, 5, 8, 12. orrialdean. Pantaleón Ruiz de Olano zuen zuzendari.

Zergatik orrialde bat bakarra alderdi abertzale nagusiaren egunkari ofizialean? Arrazoi nagusietarik bat garai hartan abertzale alderdien ikuspuntu «ofiziala» zatekeen: euzko herria (euskaldunak eta erdaldunak) pizkortu, euzkozaletu, abertzaletu eta behin abertzaletuta gero, berez euskalzaletuko zirela uste zuten, baina hor zegoen koska: abertzaletasuna gehitu beraz euskalzaletasuna gehitu? Ez dirudi hala gertatu zenik. EAJko abertzaleek (eta Lauaxetak ere, «ofizialki») kontzientzia politikoa jartzen zuten nagusi; abertzale eta euskaltzale askoren ikuspuntua, ordea, bestelakoa zen. Hogeitahamar urte lehenago ere, adib. Azkuek euskara jarri zuen nagusi; S. Aranak, abertzaletasuna.

Euzkadi ez zen euskal atala zuen bakarra. Beste egunkari batzuek ere, abertzale edo ez, bazuten: abertzaleen artean, Donostiako *El Díak* (1930eko ekainean hasia, Aitzolek zuzendua, A. Arzelus «Luzear» euskal atalaren artezkari); *La voz de Navarra* (J. Agerre Santesteban «Gurbindo» zuen zuzendari, bera ere idazle, Larreko, Manezaundi, A. Tapia-Perurena etab.ekin); *Tierra Vasca* EAE-ANVrenak ere bazuen berea. Abertzale ez ziren batzuek ere bai, tradizionalistek adib., hau da, Bilboko *La Gaceta del Nortek* (Zamarripa Kirikiñoren garaian eta gero M. Arruza «Arrugain» idazle); Donostiako *El Pueblo Vascok* (Zubimendi idazlea atalaren artezkari).

Euskarazko kazetalaran bilduta ageri ziren orrialdea edo tokia zen euskal atala. Halakoak Francoren diktaduraren ondorengo egunkariek ere (*Deia*, *Egin*, *Diario Vasco*) izan dituzte (gazt. «la página vasca del diario X»). *Euzkadi* egunkarian kokalekua zuen: 1931n 4. edo 6. orrialdean; 1933an, 4. edo 8. or.; 1933tik aurrera azken orrialdean (atzetik hartuta, lehen or.). *Egunekua* saila salbu, hau 1. or. eta 1. zerrendan ageri baitzen, lehen tokian beraz, Kirikiñoren denboratik hasita; noizbehinka beste orrialderen batean ere euskaraz idazlanen bat edo beste agertzen zen (adib. «Página agrícola»n, Euzk 1931-6-10).

Beraz 1931ko urri-azaroan euskal atalaz kargutu zen Lauaxeta. Urriaren 7an «Idazliai» zuzendu zitzaien, hots, bere ardurapeko, idazkera kontuak argitzeko (Euzk 1931-10-7, 5. or., ap Kortazar: 1984: 13). Aurretik ere hasia zitzaien eduki eta forma aldetik (ortografia, morfologia, sintaxia) nola jokatu behar zuten adierazten. Ofizialki, azaroaren 3tik hasita, Orixeri agur egin ondoren (Lauaxeta, «Orixeri agurra», Euzk 1931-11-3).

Imanol (edo Manu) Enbeita «Uribitarte'tar Ibon» izan zen Lauaxetaren ordezkaria euskal atalaren artezkaritzan. Kirikiñoren garaiko kazetaria zen, haren bulegoan idatzi zuen egunero (lehenbizi *Egunekua* eta gero *Gayak* sailetan). *Bizkaitarran* ere bai, astero, eta gerra garaian *Egunan*. Aipagarria da hark euskal idazleekin eginiko lana, artezkari-orde gisa (2). Batez ere 1934-1936

(2) «Entzutea dogunez, egunkarirako hainbat lagunek bialtzen ebezan euskal lantxuei «Orixek» ez ei eutsen jaramon handirik egiten. Eta jakina, idazle hasibarrien eta gitxi ikasien lan hareek orraztuteko preminea euken, eta Manu (Uribitarte'tar Ibon), orraztuten arduratu zedin jarri eben. Mañariarrak egin ohi ebana egiteko, izan be, idazle barriei lagundu, berberak idaztelanak argitaratuz ganera.» (E. Erkiaga, «Lauaxeta»-z barriren barri», *Idatz & Mintz*, 7, 1984, 30. or.)

urteetan, artezkaria idazbulegotik kanpoan zegoenean, I. Enbeita arduratzen zen euskal idazleen lanak argitaratzeaz, haren bidez jasotzen zituen Lauaxetak idazleen mezuak, eta artezkariaren ordez sinatzen zituen zuzendutako oharrik idazleei (adib. 1935ko urrian Lauaxeta Bartzelonan izan zenean, baita gerra hasita beste zeregin batzuk eman zizkiotenean). I. Enbeita Bilbon bizi zen, berak dioenez (Euzk 7004, 1935-6-7). Nago, bera ez ote zen askotan herrietako berriemaileen lanak zuzentzen zituena, eta agian batzuetan Lauaxeta berarenak ere. Olerkaria ere bazen (ik. Eraskinak (III): Euzkadi egunkariko euskal idazleak (1930-1936).

Lauaxeta eta I. Enbeita, baita A. Ruiz de Azua «Ogoñope» Euzkadi Irrati-koa, kazetari profesionalak eta soldatapekoak ziren. Euskal ataleko gainerako idazlerik ba ote zen ordaindua zenik, ez dakigu ziur baina ez dirudi: herrietako berriemaileek borondate hutsez eta deus hunkitugabe idazten bide zuten, euskaraz ari zirelarik bederen; hori dela-eta euskal idazleak sarritan kexatu ziren (3).

Kirikiño izan zen *Euzkadi* egunkariaren euskal atal edo arloaren sortzailer, bere lanari esker tokia irabazita –ez oparirik egin ziotelako–. Lauaxetak estimatu zeukan Kirikiñoren ahotik jasotako bultzadaxoa (Mallona: AB 88-89). Kirikiño maisu ezagutua zen idazle eta kazetari abertzaleen artean. Lauaxetak berak dio urtero urtarrilaren 31an joaten zela Mañarira, maisuaren hilobira. Egunkariaren euskal ataleko idazleek ere Kirikiñoren ikasletzat daukate beren burua («idazlion irakasle», Euzk 6940, 1935-3-22). Izan ere, mordoxka bat Kirikiñoren hazitikoak dira edo haren garaikoak (Z. Jemein «Jadarka», J. Altuna, M. Arruza, Garro «Otxolua», F. Belaustegigoitia, Tx. Arruti «Mendi-Laut», G. Osoro «Aberri» etab.). Hark irakatsi zien berriemaileei euskaraz idazten, kazetari idazkeran behintzat (Altzibar: 1997 a).

Kirikiñok markatu ildotik ibili zen Lauaxeta euskal atalaren artezkari zereginetan. Bai herrietako berriemaileen eta idazleen sarea osatze-lanari dagokionez: berrehun bat ezizen ageri dira Kirikiñoren berriemaile; handik hamar urtera, ehun eta berrogei bai gutxienez Lauaxetaren berriemaile. Bai artezkariaren zeregin nagusiari dagokionez: Kirikiñok bezala, Lauaxetak ere berriemaile eta idazleak idaztera bultzatu zituen beti, herrietako berrien zolan edo argitaraturiko olerkienean idazleari oharrak eginez. Baita genero nagusien lantze eta argitaratzeari dagokionez: berriak edo *izparrak* eta berri laburrak alde batetik, iritziak edo artikulak «sakonak» bestetik, idazkeran batzuk eta besteak garbi bereizita; ipuin eta kontakizun atsegingarriak; euskal kulturako sail (adib. *Temas Vascos*) eta gaiak. Halatsu gaiak eta gaien tratamenduari dagokionez: politika (Euskadikoa, Espainiakoa, nazioartekoa), EAJ alderdiaren deialdiak,

(3) Berriemaileak, ordainduak izan behar zirela garbi ikusi zuten aspaldi idazleek, batez ere geroako egunkariari begira: ik. Euzkel-Idazle-Batzako arautegi-gaiak dioena («Euzko Idazleei», Euzk 6478, 1933-9-12; A. Irigarai «Irular»ek («Nabarra», Euzk 6670, 1934-4-2); «Etxekua»k, («Nora guaz? Euzkel-idazlien alde», Euzk 6789, 1934-9-13); Ibar-ek, *Genio y Lengua*, 74-75. or.).

gizarte-gaiak, erlijioa, literaturlanak (olerki eta bertsoak). Orobat tonu eta idaztankerako ezaugarri batzuetan (hizketa tonua, zirikadak,...).

Orixe ere euskararen maisu eta idazle eredugarri ezagutua baitzen (Altubek, Mokoroa «Ibar»ek etab.), haren joera edo idaztankeratik ere zerbait hartuko zuen, agian estilo literariorako isuri handiagoa. Lauaxetak literatura-lanei eskua gehiago zabaldu zien egunkarian Kirikiñok baino. Nolanahi ere, Orixe-ren orde z Lauaxeta artezkari jartzean, gauza batzuk aldatu ziren egunkarian: adib. abertzaletasun jeltzaleari indar eta idazleei arreta handiagoa hartzea eta sabindar eskolaren idazkera nagusi ezartzea.

II. Herrietako berriemaile eta idazleekiko lana

II.1. Lauaxetak herrietako berriemaileak eta idazleak bilatu, antolatuta eta haien gogo berotu eta idatarazi zien. Hartara, *Euzkadi* egunkariaren euskal herrietako berriemaileen («izparkarien») eta euskal ataleko idazleen sarea –Kirikiñok hasia, diktadura urteetan agian endekatua– berriztatu eta biziarazi zuen, I. Enbeitaren laguntzaz.

Idazle berrien, bereziki herrietako berriemaileen bila ibili ohi zen. Mitin eta hitzaldietan –euskaraz eginak baitziren– idazle ezagunak agurtzen zituen, berriak bilatzen eta *Euzkadi* egunkarian idaztera erakartzen. Alderdikideetara joko zuen, berriemaile asko alderdikide izango zituen. Izatez, Lauaxetak euskalzaletasuna ez ezik, abertzaletasuna ere bultzatu nahi zuen: abertzaletasun euskaltzalea beti. Euskal ataleko idazle gehienak, euskaltzaleak ez ezik, aberzaleak ere baitziratekeen.

Ikerketa zehatzik egin gabe ere, 89 herrietako 156 ezizen ezagutzen ditugu, nahiz horien arteko batzuk berriemaile berarenak izan daitezkeen. Bizkaiako 56 herri eta hiritako berriemaileak dira, Gipuzkoako 27takoak, toki garrantzitsuenetarikoa; Araba, Gaztela, Santander, Logroño eta Txiletik bana. Ik. Eraskinak (I): Herrietako berriemaileak.

Herri batzuetako berriak astero-astero eta urtero-urtero ageri dira, berriemaile jarraiek bidaliak. Hona herri eta berriemaile aipagarri batzuk (herriak hurrenkera alfabetikoan jartzen ditugu; berriemaileak parentesi artean, gehienak ezizen hutsez): Akorda (A. Ruiz de Azua «Ogoñope»); Andoain (Buruntza); Areatza-Billaro (Akatza); Aretxabaleta (Muru-Mendi, Aitza); Arrasate (Udalaitz; Peli: Peli Markiegi?; Ikasle); Azpeitia (Kirol); Bermeo (Urkidi, «Arraintzale»); Donostia (Atarrene); Durango (Tabiratarra, Ibaizabal); Elgoibar (Gotzon Osoro «Aberri», Aixarixa, Ixaka, Mirentxu); Errenderi (Andoni); Gaztelerría (Nabarriztarra); Gernika (Belumendu); Lasarte (A-Bi); Lazkano (Iramendi); Legazpi («Zar-zale»: Gr. Mujika?; Kepa Gurtubai «Ilintxa»); Lekeitio (E. Erkiaga «Endaitz»); Logroño (J. Garmendia «Jeltzale» edo «Zeleta» ezizenez ezagunagoa); Mañari (E. Bustintza «Mañariko» 1931-1936 urteetan);

Markina (Ete); Mendaro (I'tar, Agiis-arte, Kaiku); Motriku (J.M. Burgaña, Andoni, Gurutz-ondo, Arno-Mendi, Idrole); Ondarroa (J. M. Ituarte «Artibai» 1931-1936 urteetan, Txori-etxea, Txori-Erreka, Ibai-ondo, Edurbero); Santander («Otzategitxuko Jon»: Zabala-Arana?); Segura (Otarra); Soraluze (Drisdras); Urretxu (Arri Gotzon); Zarautz (Basarri); Zeanuri (Baserritar bat, Atzurkulu'ko Mirue, Arregi'tar bat); Zumarraga (K. Linazasoro «Altzeta»).

Ohargarri denez, Bizkaiko eskualde, hiri eta herri ia guztietako berriak ageri dira *Euzkadin*, Enkarterri eta Ibai-Ezkerrekoak izan ezik, herri horietakoak gazteleraz agertzen baitziren; eskualde batzuetako ia herri guztiek zuten beren euskal berriemailea. Adib. Bizkaian kosta aldean, Gernika aldean, Mungia eta Txorierrin, Arratian, Durango eta inguruetan. Gipuzkoan, Deba Barrena, Deba Goiena, Urola, Urretxu-Zumarraga, Lazkao, Donostia, Oria (Lasarte), Erreterria, Tolosa, Zarautz, Oiartzunen... Herri batzuetan berriemaile mordoxka bildu zuen egunkariak: esaterako Elgoibar, Mendaro, Mutriku, Gernika, Kortezubi, Ondarroa, Zeanuri edo Lazkaon. Emakume berriemaileak ez bide ziren gutxi, hori ezizenek nekez erakutsi arren: Mañari herriko «Mañariko», Elgoibarko «Mirentxu», Markinako «Ete», Ereñoko «Emakume bat», Foruko «Ibai-gane»? , Gernikako «Bixiko-etxe»? , Urretxuko «Andere bat»? , Muxikako «Matxalen»? , «Atxondo» etab.

Berriemaile eta gainerako idazleei eginiko ohar izenpetuen bidez (Errijetatik saileko kroniken zolan agertzen zirenak, era honetara: «Uarra. (...). Lauaxeta» edo «L.» izenpetuta), eta halaber noizbehinkako «(Euzkel) Idazliai» sail modukoaren bidez, Lauaxetak haiek idaztera bultzatzen eta gidatzen zituen egunoroko lanean, haien lanak argitaratzen saiatuz ahalik eta egokien. «Idazliai» horien bidez artezkariak dei eta ohar garrantzitsuak egiten zizkien (argitaratze-aldakuntzak, aldi baterako joera berriak...) (4).

Lauaxetak *idazle* (edo *herri-idazle*) deitzen zituen horien eginkizuna herriko kronika bidaltzea bazen ere, herrietako folklorea, toki-izenak etab. batzen lan egin zezaten ere nahi zuen («Euzko-Erri-Jakintza» sailerako). Eta onentsuenek egunkariko toki jakinean sail edo iritzi-artikulu bereziak idaztea ere, baita olerki/bertso edo literaturlanak. Beste era batera esanda, *idazleok* zeregin askotarikoak betetzen zituzten: batzuek herriko kronika igor edota herri-jakintza gaiez soilik idatziko zuten, beste batzuek iritzi-artikuluak, beste batzuek literaturlanak; askok, denetarikoak.

Ohar izenpetu eta noizbehinkako «Idazliai» sail horren bidez, Lauaxetak idazleekiko komunikazioa sustatu eta biziarazi zuen. Zuzendaria idazleekin, idazleak zuzendariarekin eta elkarrekin komunikatzeko mintzatoki izan zen «euskal atala». Esaterako, zuzendariak idazleei idazlanak eskatzeko, zuzen-

(4) Beti-beti ez zituen izenpetu oharrok, ezin izan bide zituen politika-kontuengatik: adib. Gatikako «Aberri-zale»ri idatzitakoak, honen «Gernikako espetxian» artikulua zolan, Lauaxeta izan behar du, ik. Errijetatik, Euzk 6805, 1934-9-30).

tzeko, zirikatze, gogo berotzeko, letrari buruzko oharra egiteko («izki argiz, tintaz eztatorzanak atzera juango dira», Euzk 6338, 1933-3-31), zergatik argitaratu ez duen edo berandu argitaratu duen azaltzeko, idazleei berriro idaztera deitzeko (1934-1935ko debekualdiaren ondoren) etab. Berdin idazleekin iritziak trukatzeko, elkarren asmoak azaltzeko etab. Askotan, Lauaxetak azaltzen ziren zergatik moztu ziren idazlana, edo nahi baino beranduago argitaratu. Beste batzuetan, Kirikiñok bere garaian bezala, berriak nola idatzi behar zituzten erakusten ziren, eta, orohar, egin beharreko aldaketak adierazten (5).

Hain zuzen, berriemaile eta idazleekiko komunikazio horri esker, haiei entzunda, aldaketak eta sail, genero, egitasmo berriak bultzatu zituen Lauaxetak: antzerki, nobela edo irakurgai laburrak, folklore gaiak, haurrentzako irakurgaiak 1934 aldera... (6).

Idazleek, berriz, batzuetan zerbait galdetzen zioten Lauaxetari, edo beren kontuak edo familiarenak jakinarazten (batek anaia hil zaiola edo osasunez gaizki dabilela, besteak seme edo alaba bat izan duela eta ez dakiela zer izen ipini), edo abertzaleen edo jeltkideen arteko kontuak, edo berriemaile abertzaleak espetxean daudela, adib. Gatikako Aberri-zalek, Urretxuko Arri-Gotzonek, edo esker ona adierazten diote (adib. Bedoñako «Txorizale»k maisutzat hartzen du Lauaxeta «Agur Maixu! Agur lagun!» olerkian, ik. *Errijetatik*: Bedoña, «Txorizale», Euzk 6719, 1934-6-22).

Beraz Lauaxetaren oharra, kazetako berriemaile eta sail, genero edo toki jakineko idazleen kasuan, gehienetan ziren: idaztera eta irakurtzera bultzatzeko, zerbait aholkatzeko edo berriren bat emateko. Batzuetan, bide batez, bestelako abertzale/euskalzaile ekintza batzuei buruz mintzatzeko ere (adib. Euzko Langillien Elkartasunaren aldeko lana txalotzeko (*Errijetatik*: Deba «Burni-Bide», Euzk 6407, 1933-6-21)).

Aipagarriak dira, esaterako, geroztik ezagunak gertatu diren idazle batzuei eginiko oharra, haien idazlanak txalotuz eta gogo berotuz: J. Azpeitia «Arri-tokieta»ri (Euzk 6275, 1933-1-17; 6299, 1933-2-14); Joseba Altunari (Euzk 6317, 1933-3-7); Jose Garmendia «Zeleta»ri (*Errijetatik*: Logroño «Ze-

(5) «Uar bat. Bere idazkiak argitaldurik ikusi gura dabezanak, bialdu begiz ainbat laburren, moztuen. Izparrak giarrenak, muinenak batu begiez» («Idazleai uarra», Egunekua, Euzk 5685, 1931-2-28). «Uarra. Aldaketeak. Geure idazle adizkidiak igarri ixan dabez oraingo, orri onetan egin doguzan aldaketeak (Izpar Urtenenak saila hasi, Errijetatik saila 7. orrialdera pasatu, etab.) (...) ondikarren aldaketa geyago be egin gura geunkez. (...) kontura beziz Errijetatik deritxon sallan, zerbait moztu biar-ixango dogula. / Erri-izparrak labur-labur agertuko dira. Gaur asi ta agertuten diran eran (...)» (Uarra, L(auaxeta), Euzk 6512, 1933-10-21).

(6) «Ainbat errijetakuak eskatuten dauskubez euzkeraz *antzerkitxubak* (...). *Azkatasun-bidian* (antzerkiño laburra), Endaitzena. Garrok L. Leon-en *Maturriño kapoyak*, euskera erraz, labur ta bizkorrean. Gipuzkoatik, «Ustekabezko sendagilea», Baltzetegi'tar Bittorenek. / «Euzkerazko *nobelatxu* edo *irakurgayak* argittaltzen be, asiko gara. / *Euzko-Erri-Jakintza* arlua be sendotu gura dogu, aspaldijon isil samar gagozalako. Asmo oneik ta beste gorengo batzuk atzalduko dautseguz irakurle adizkidiai» (Euzk 6515, 1933-10-25).

leta», Euzk 6369, 1933-5-7); «Atarreneri» (Euzk 6403, 1933-6-16); Aingeru Irigarai «Irular»i (Nabarra «Irular», Euzk 6670, 1934-4-2), etab. Denak ez dira oniriztekoak. Inoiz, eztabaida batean, alderdiaren jokaera zurituz norbaiti kontra egiten dio. Adib. Barrensorori, alderdiak euskara gehiago egitea eskatu zuelarik (7).

Adiskide edo ezagunei konfiantzaz eginiko oharrak ere badira, kontuak kontatzeko (elkar-ikuste, familia arteko kontu, sortze-heriotze...). Batzuekin hitanoz mintzatzen da (Gatikako Aberri-zalerekin, Sabin Muniategi olerkariarekin etab.), euren arteko konfiantzaren seinale. Lauaxetaren beraren familia arteko kontuak jakiteko ere balio digute (aitabitxi dela, arrebaren ebakuntza: Euzk 1931 urtarril-ots., Eu 5680, 1931-2-22). Lauaxetaren ohar eta artikuluetako iruzkin/iritzietan ageri da: idazle batzuekiko harremanak adiskidantza-zakoak zirela, bereziki A. Zubikarai «Arteta»rekikoak (ik. *Errijetatik*: Mendexa «Arteta», Euzk 6361, 1933-4-28; *Errijetatik*: Mendexa, Euzk 6411, 1933-6-25). Beste batzuk ere adiskidetzat hartzen ditu: J. Abando «Erletxue», A. Ruiz de Azua «Ogoñope», M. Ziasolo «Abeletxe», F. Irigarai «Larreko», «Irular», I. Enbeita, E. Erkiaga.

Beste ohar mordoxka bat, olerkarietara eginikoak dira, gehienetan haien olerkiei oniritzia emateko eta gogoia berotzeko. Lauaxetak uste zuen olerkarietara elertizaleai tokia egin behar zitzaizela egunerokoan (Euzk 7141, 1935-11-14). Hortaz bere olerkiak ez ezik besterenak argitaratu zituen. Adib. ondoko olerkarietara zuzendu zituzten oharrak: Zubimendi (*Egunekua*: Euzkel orria atala, Euzk 5669, 1931-2-10); S. Muniategi (Euzk 7016, 1935-6-21; Euzk 7061, 1935-8-13); Erletxuerei (Euzk 7343, 1936-7-9); Satarkari (Euzk 6556, 1933-12-12; Euzk 6717, 1934-6-20; Euzk 7171, 1935-12); Euzk 7171, 1935-12-); L. Jaurregi «Jautarkol»i (Euzk 6659, 1934-4-12); «Txorizale»ri (Errijetatik: Bedoña «Txorizale», Euzk 6719, 1934-6-22); «Lotsati»ri (Euzk 7129, 1935-10-31).

Oharrotan Lauaxetaren iritzi borobil batzuk ageri dira. Hiru aipatuko ditugu. Lehena, ondo idazteko, asko irakurri behar dela (8). Bigarrena, euzko kultura nahi duenak, euskarara jo behar duela (9). Hirugarrena, olerkariak bere nortasuna gorde behar duela, guztien kontra bada ere (10).

Lauaxetak idazleei ongi esan eta ongi hartzen zituen, begirune eta ikusateara erakutsiz. Bazekien jendearekikoa egiten. Baita batzuei errieta egiten ere,

(7) «BBBko landoletan, *Euzkadi*'ko aretoetan eta beste toki gustijetan be, amaikatxu euzkera entzun daruagu (...). «Lauaxeta.» (Euzk 7161, 1935-12-7).

(8) Ik. Errijetatik: Mungia «Beti-Zuzen», Euzk 6406, 1933-6-20. Lotsati-ri: Olerkari onen lanak irakurri egixuz, edertijaren arauak, be, adiraldu.. Lauaxeta.» (Euzk 7129, 1935-10-31)

(9) «Euzko-kultura nai dabenak, euzkerara jo bihar-dabe Jakintsu geyenak euzkeratza aztu dira-edo. "L"» (J. Garateren euskarazko artikulua bat txalotuz: «Sendagilleak eta landarabere ikasleak», «Eneko», Euzk 6776, 1934-8-28.

(10) «*Gustijen kontra bada be, olerkarijak aurrera egin biar dau*». Lauaxeta.» (Errijetatik: Bedoña «Txorizale», Euzk 6717, 1934-6-20).

abertzaletasunaren izenean. Berriemaileak berriz, maizko kexu ziren idazlana berandu argitaratu zitzaizela-eta, edo batere ez. Lauaxetak behin hauxe erantzun zion bati:

«Eta zeuk zegaitik idazten dozu? Neugaitik ala aberrijagaitik? Aberrijagaitik idazten badozu ondo eralgiak dira diru gustijak (posta zigiluatarakoak). Otzara barrura jaurti bada be (bialduriko lana), ezta inor mindutiarren. Ez: aberrijagaitik asko jasan bihar da» («Idazliai», Euzk 1931-10-29, ap Penades: 1997: 98).

Bazekien berriemaileek zer nahi zuten gehienik:

«Gustijen naya zein dan badakit: igandian euren erritxuba ikustia. Tamalez orontzat eztago tokirik. (...) / Aste osua dauke, bai?, eta idatzi dagijela beste egunetan be. Zelan edo alan konponduko dogu oker au. Lauaxeta» («Idazliai», Euzk 6489, 1933-9-24).

Lauaxeta eta idazleen elkarlanaren ondorioz, *Euzkadiren* euskal atala iturri aberatsa bihurtu da: a) euskal herrietako berriak, garai hartakoak, jakiteko. Beraz, euskal kazetaritzaren tradizioari jarraituz, esan dezakegu, gure herrietako eta garai bateko berriak euskaraz idatziak direla, erdaraz baino askoz gehiago. Gainera, herrietako berriemaileek euskaraz irakurtzeko zaletasuna ekarri edo behintzat biziarazten lagundu zuten. b) Euskal folkloreko, «herri-jakintza»ko gauza asko argitaratu zirelako. c) Orobat, literatura landuko emaitza ugari, baita liburu, idazle, egile argitaraberrien berri eta kritika. Hori guztia Lauaxetaren bultzada eta sustapena gabe ez zatekeen gertatuko.

Hona, Lauaxetaren arabera, idazleekin eginiko lanaren sakoneko arrazoiak: «abertzaletasunaren gurasoak», «aberriaren gudari punteregoak» omen dira.

«Eta zetarako gura dozu idazlia, ba? Ludi osua dozu idazliena. Matxiñadak eta asaldak ezтира egitten ukubilakaz, idazlenakaz baño. Adimenak argiz betetu daruaz idazliak. Geure Euzkadi onetan zelako lan ederra eztabe egitten idazliak. Eskerrak eurai abertzaletasuna aurrera dua. Egunero tanta-tanta ixuri daroe aberrijaren ezaupidia.

Eta idazlien artian, azkenenguak ezтира erri-idazliak. Erri bakotzeko izparrak eta gora-berak bidalduten dabezanak, lan gurena egin daroe. Eliaren alde ez-eze ekandu onaen eta erri-ixate gustijaren alde aleginduten dira.

Euzkel-idazliai etxake eskerrik emon oindiño, baño gaurko abertzaletasunaren gurasorik onenak eurak dira. Urtero-urtero zenbat azi erein ez ete dabe? Izlarijak egiten eztabena, eurak egin daroe. Lenago ezer etzan irakurten geure ele onetan, orain geitxubago. Zegattik? Erriko izparrak ikustian-edo, asko zaletu diralako.» (Lauaxeta, Euzk 6440, 1933-7-29 «Aberri»ri omena»).

«Zegattik ara (Aberri'en Omenaldira) jua nintzan ittaundu eustan bati erantzun neutson: «Aberri»ri dautsodan mattasuna dala-ta. Euzkel-idazliai zor yaken bijotzeko mattasuna erakutsi gura dautsegu. Aberrijaren gudari punterenguak doguz.» (Lauaxeta, «“Aberri”ren omenari buruz», Euzk 6444, 1933-8-3).

Ik. Eranskinak (II) Oharrak: Lauaxetak idazleei eta idazleek Lauaxetari.

II.2. Lauaxetak idazleen antotolaketa bultzatu zuen. *Euzkadiren* euskal ataleko idazleek Kirikiño zenaren Omenaldian parte hartzen zuten (11). Gero, Kirikiñoaren garaietan hasita, urtero edo urte batzuri behin ospakizuna egin ohi zuten *Euzkadiko* euskal idazleek behintzat (eta dirudenez *El Diakoekin* batera ere, 1933, 1934, 1935 urteetan): meza, batzarra, bazkaria, mus edo pilota partida (12).

Omenaldi eta idazleen batzar horien ildoari jarraituz, 1933ko udatik hasita (ik. Euzk 6444, 1933-8-3), eta Gotzon Osoro «Aberri» Elgoibarko berriemailearen omenaldia aprobetxatuz (1933-7-30), euskal idazleak elkarte batean (Euzkel-Idazle-Batza) bil eta antolatze ahaleginak egin zituen Lauaxetak: gai honetaz artikulu mordo argitaratu zen 1933ko uztail-abuztu-irail-urrian. Ahaleginak egin zituen ere asmo zaharrak («Euzko-erri-jakintza») eta berriak suspertze (13).

Sortzekoa zen idazleen elkarte horri buruz bi joera agertu ziren: batzuek euskaltzaletasuna lehen ezarri nahi zuten, beste batzuek abertzaletasuna (14). «Aberri»ren omenezko egun horretan idazle elkarte bat sortzeko asmoz behin-behineko batzorde bat izendatu behar zela erabaki zen, bi hilabeteko epean arautegi bat asma zezaten. Arautegi horretako puntu nagusiak ziren: Euzkel-Idazle-Batza elkartearen sortzea, alderdi gabekoa; izparkari ordainduen bidez

(11) Adib. 1931ean, martxoaren 16 edo 15ean, Kirikiñoaren omenezko egunean hitz egin zuten: Otxoluak, euskal idazleen izenean; J.M. Garatek, Euzko-Gasteditjaren izenean; Jemein'dar K.ek, Kirikiñoaren euzko-ikasleen izenean, ik. Errijetatik, Euzk 1931-3-10. Agian Kirikiño Sarian ere parte hartzen zuten.

(12) Hona 1934ko ospakizunaren egitasmoa «Gero, esaterako, Lauaxetak edo eratzallik gura dozuben batek, itzalditxu bat geuretzat, euzkel-idazlionsat, ikaskixunen biar gagoz asko-ta. Au, bardin goxetik. Arratsaldian, bertsoak: Basarri, Enbeita'tar Ibon, Enbeita'tar Kepa». Gero, olerkiak eta kantuak (Euzk 6774, 1934-8-25. Ik. ere «Idazle-Batzarra», Euzk 6775, 1934-8-26).

(13) «Aberri»ren omenaldira 90 pertsona baino gehiago joan ziren, gehienak idazleak; horietako gehientsuak izengoitiz aipatzen ditu Lauaxetak; kanpokoan 18 telegrama jaso omen zituzten. Batzarra ondo atera omen zen, batez ere A. Arzelus «Luzear»-i esker. (Lauaxeta, «Aberri»ren omenari buruz», Euzk 6444, 1933-8-3).

(14) Lauaxetak «Atarrene» ren iritzia, *El Día*-n agertarazia, jasotzen du: «Nere uste txiroaz, orain sortu nai dan euzkel-idazle batza ori, jeltzale alderdikoa izan bear du. / Biar bada, uskurtz, aberri, azkatasun ta jeltzaletasuna gorrotatzeko, euzkera darabilkiten idazleak, idazle batza orretan ez. Orlako batza, Euzkeltzale, E.-Esnalea, E.-Ikaskuntza, edo Euzko-Pizkundeak sortu bezate. / Euzkera-alde beti ta beti, baña ez euzkera dalako bakarrik, gure Aberriko zorion ta azkatasun alde jarritta baño. / «Aberri» omenduaz, sortu nai dan euzkal-idazle batza, Jel ta azkatasun eguzkiak, bero-bero egindako asmoz sortu bedi. Auxen da nere uste zintzoa.».

Eta ondokoa eransten (Lauaxetak): «Euzkeraz idazten dogunok, aberrijaren elia dalako baño eztozu idazten. Eta neketuta gagoz beti abertzale eztiran iru edo laugattik, geure aberrijari ezetz egitten. «Aberri» azkarra, abertzale zintzua ixan da beti, idazle ona, baña abertzale obia. Eta geure aintzarik andijena, abertzale ixatia da, ez idazle ixatia. Gai onetzaz zerbait esan biarko dogu. (Lauaxeta, Zirika, Euzk 6429, 1933-7-16).

(Euzkel-Idazle-Batza uztail bukaeran edo abuztu hasieran sortuberria delarik, I. Enbeitadio, *El Diaren* arabera bi iritzi daudela: joera zabalekoak eta joera estukoak, azken hauek euskaltzaletasuna abertzaletasunarekin elkartzen zutenak. *Euzkadiko* idazle gehienak, joera estukoen alde omen («Uribitarte'tar I», Egunekua, Euzk 6444, 1933-8-3).

egunkarietako euskal atalak biziarriztea; literatura, liburu argitaraberi, sariketa, ospakizun eta idazleen kontu eta harremanak aipatuko zituen aldizkari bat sortzea, emakumeekiko gai eta asmoak berezki erabiliko zituen atal bat izango zuena; elkarte horrek euskal aldizkari guztiei eustea, batez ere haurrentzako egin nahi zen aldizkaritxoari (15).

Bizkaiko idazleen ordez Lauaxeta hautatu zuten (16). Beraz arautegigai hori eztabaidatzeko edo onartzeko Lauaxetak Elgoibarko batzarrera dei egiten du, 1933ko urriaren 1erako, Euzkel-Idazle-Batza elkarte eratu behar dela behin eta betiko esanez («Euzkel-Idazliai», Euzk 6492, 1933-9-28). Baina 1933ko urriaren 1eko Elgoibarko batzar horretara Bizkaiko askok huts egin zuten («Euzkel-Idazle-Batza», Euzk 6497, 1933-10-4). Behin-betiko Batzordeako hautatuak izan ziren: Bizkaitik Lauaxeta, M. Ziarsolo «Abeletxe», T. Agirre «Barrenso. Euzkel-Idazle-Batza berehala euskararen egoeraren inuruko auzi eta eztabaidak sortu ziren.

1934-1935ko sei hilabeteko debekualdiaren ondoren, Lauaxetak berriro idaztera dei egitean, herrietako berriemaile guztiek ongi erantzun eta berriro berriak bialtzen hasi omen ziren (Euzk 6948, 1935-3-31). Hala ere, batzuek erderaz berriak bidali zituztela-eta, denak ez zeuden pozik; askok «erriko izparrak euzkeraz bakarrik» nahi (Euzk 6948, 1935-3-31). 1935ko apirilean ospatu zen Motrikun Euzkel-Idazle-Batza (edo Batzarra)ren bilera, Joseba Arruti «Arnobe» berriemailearen omenez (Euzk 6957, 1935-4-11). Ordezkaritza hautatu zituzten: Bizkaitik E. Erkiaga «Endaitz» eta B. Garro «Otxolua»; Gipuzkoatik «Iribe» ta «Txaldatxu»; Nafarroatik Manezaundi eta A. Irigarai «Iru-lar» («“Arnobe”ren omen-jayak», Euzk 6972, 1935-4-30).

(15) «Euzko Idazliei» artikuluan Behin-behineko Batzordeak hauxe dio: Aberri eginiko Omenaldian (uztailaren 30ean) idazle Bazkun bat sortu behar zela eta behin-behineko Batzordea izendatu zen, bi hilabete barru Araudi-Gai bat asmatu eta *Euzkadi* eta *El Dian* argitaldu. «Araudi-Gaya euzko-idazle guzieren aurrera dakargu» (Ondokoa).

- «1. Euzkel Idazle Batza deritzan elkarte bat sortzea.
2. EIB politika alderdi gabeko bedi ta elburutzat izango ditu: Euzkadi gure aberria irakurgai ta idazlanen bidez bizkortu ta sendotzea ta idazleai elkarren artean laguntza ematea. (...).
6. Egunkari ta aldizkietan euzkerari zor zayon lekua eman dezayoten arretaz arduratuko da. Batez ere egunkarietako euzkel-atalak, bizi, mamitsu, ta berri ta azken-jazoeraz beteak etorri ditezen, egunkariak dagokien eran. Onetarako bear diran euzkel-izperrari ordainduak izan bitzate. Au da biderik bakarra gerora euzkel egunkari utsa sortu al izateko.
7. Euzkel-Elertiarren gora-berak, liburu berrien albiste, sariketa, jai ta euzkel idazleen arteko artu-eman guziak jakin erazi ta aztertze EIB'k aldiz beingo «deya» edo «Errebis-ta» bat argitaratuko du. Aldizkari onek izango du atal bat emakumeekiko gai ta asmoak berezki erabiliko ditua.
8. Ontaz gañera EIB'k euzkel aldizkingi guziaz eutsiko dio, ta batez ere aurrek irakurtze-ko egin nai litzaken aldizkingitxoari» (Behin-beñeko Batzordea, Euzk 6478, 1933-9-12).
- (16) «Bizkaiko idazlien ixenez autu ninduben ezker, neure gardiz egokijaguak diran al-dakuntzak egin dodaz (...).» (Euzkel-Idazle-Batza. Uarra. Lauaxeta, Euzk 6487, 1933-9-22).

II.3. Idazleen formakuntza hobetzeko, idazle berriak eta irakurleak ugaltzeko, bereziki liburu eta kazeten bidez, azpiegitura-proiektuak asmatu eta antolatu zituen Lauaxetak. Bereziki, euskal euskal ataleko idazleen formaziorako, euskal idazleen biblioteka bat –idazle onen liburu bilduma baten argitalpena– egitea asmatu zuen 1936an: Euzkel-Idazti-Alde egitasmoa (17). Ideia horrek hasieran arrakasta gutxi izan zuenez, indartzeko euskal liburuen argitalpenaren aldeko kanpaina egin zuen, harpidedun sare bat osatu ahaliz, gutxienez 500 bat irakurlerena, liburuak argitaratu eta merke saldu ahal izateko (1-2 pta). *Euzkadiko* hiruzpalau idazlek baino erantzun ez zutela ikusirik, etsita agertzen da baina J. Abando «Erletxue» eta Ogoñope adiskideek beren artikulu bidez lagundu eta adore ematen diote:

«Lauaxetaren asmoagaz Euzkel-Idazti-Aldek batu dagiazala lanik onenak, (...) euki daigun biblioteka aberatz bat. (...) / Or dagoz *Euzkadi*’ko orrietan ainbeste ipuin eder Mañariko, Arritokieta, Muniategi, Endaitz, Uzturre, Otxolua, Barrensoro, Enbeita’tar Imanol eta beste askorenak. (...) Ez deritxazu lotsagarria dala oindiño, esate baterako, Enbeita’tar Kepa’ren bertso liburutxu bat eztozola egin?» (Erletxue, «Entzun ondo ta ez aitzu!», *Euzk* 7346, 1936-7-12).

Lauaxetak bere egitasmoa aurrera ateratzeko kanpaina egiten du, 1. or. ere erdaraz idatziz, arazoa zein zen ezkutatu gabe (18). Irakurleak nahi dituzte, edo behintzat ahalik eta erosle gehien. Propaganda egiten dute, harpidedun agiri batekin; helbidea: Correo kalea, 17.a. Helburua: euskal idazleei laguntzea lotsa ken eta hobeto idatarazteko, elertia aberasteko etab. Horretarako liburuari garrantzi handia ematen zaio, hizkuntza biziartzten duela-eta. Moko-

(17) Lauaxetak baino aurretxoago «Ibar»ek (J.M. Mokoroa) euskal idazleen biblioteka egitasmo bat diseinatu zuen, Lauaxetarenaz bestelakoa, *Genio y lengua*, 1935, 255. or. Lauaxetak ezagutu zukeen Ibarren liburua.

(18) «Los escritores vascos están en sazón. Cada uno de ellos ha escrito poesías, teatro, novela, ensayos. ¡Pero nada se edita! Las razones son varias y opuestas. Por algunas torpezas iniciales y atentados contra el idioma, los lectores vascos son muy escasos. Nos encontramos sin mercado para el libro. «¿Cómo no habeis editado todavía un libro de poesías de Enbeita?», nos interrogaron días pasados. / Y el fino abertzale aquel ignoraba que tenemos preparada una antología del ruiseñor de Muxika; pero el editarla es correr el albur de buenas pérdidas económicas. Alguien nos ha incitado a buscar soluciones a tan grave problema. Mientras en nuestra tierra no surjan hombres de la talla intelectual de quienes han levantado las fundaciones de Bernat Metge y las pulquérrimas versiones de los clásicos griegos y latinos, tendremos que idear leves pero prometedoras empresas. / Euzkel-Idazti-Alde se denomina esta tentativa. Enmarcada en normas esencialmente vascas, emprende la edición de libros euzkéricos. Pero ello reclama urgentemente la ayuda de cuantos aman y aprecian el idioma. ¿Nuevas cuotas? En modo alguno. / Las ediciones serán populares, dos pesetas o menos el coste de cada ejemplar, pero con fundamentos de estabilidad. Necesitamos quinientos vascos que se comprometan a comprar un ejemplar de cada libro editado por Euzkel-Idazti-Alde. Al comienzo saldrán de dos en dos meses. Con esa base de suscriptores, sin otro compromiso que pagar el ejemplar, que se les enviará a domicilio, se pueden editar sin miedo a pérdidas los libros que hoy yacen inéditos. / Muchos de los escritores que guardan para mejores tiempos los trabajos de su ingenio podrán ver en letras de molde lo que con tanto afán y entusiasmo patriótico lo redactaron. Contamos ya con doscientas suscripciones, casi todas ellas logradas en Bilbao. (...)» (L(auaxeta), *Euzk* 7349, 1936-7-16, «A favor del libro euzkérico», 1. or. Beste pasarte batean dio: «Hay veinte buenos escritores al menos.»).

roa «Ibar» eta J. Garateren kritika batzuk, euskaldunen ardurarik ezaz, aintzat hartzen dituzte (ik. Erletxue, «Entzun ondo!», Lauaxetaren oharra, Euzk 7344, 1936-7-10; Belostikalekoa, «Entzun...? Bai zera!», Euzk 7345, 1936-7-11).

Beraz hasieran Lauaxeta etsiak jota ageri da, Bizkaian 200 bat harpidedunek baino ez dutela hitza eman-eta, baina «Erletxue» eta «Ogoñope»ren artikuluko zirikatzaileek apurka-apurka harpidedun berriak eginarazten dituzte (ik. Erletxuereen aipatu artikulua eta Ogoñope-ren «Entzun ba! Entzun!», Euzk 7349, 1936-7-16). Egitasmo hori eta Olerti-Atalak argitaratzen harrapatu zuen gerrak eta orduan Lauaxetaren egoera errotik aldatu zen, beste zeregin eta ardua batzuk hartu behar izan baitzituen.

Bestalde, idazleen formakuntzari begira, Lauaxetak sail eta artikuluko ugarri argitara zituen: Temas Vascos, Esaerak (I, II, Eu 6278, 6279, 1933-1-20/21). Ik. aurrerago, III. atalean.

III. SAIL, GENERO, GAI, IDAZLE

Euskal ataleko idazlanak Lauaxetak argitaraziak dira eta askotan haren lanaren ondorio. Atal honetan bere artezkaritzapean, euskal atalean (edo *ingostijan*) agertarazi zituen sail, genero, gai eta idazleak (non zer nork) azalduko ditugu, generoei dagozkien bilakera edo aldaketez zerbait erantsiz. Aipatu dugu Kirikiñoren genero nagusietatik abiatzen dela Lauaxetaren garaiako euskal atala. *Sail* hitza erabiliko dugu (gazt. *sección*, fr. *rubrique*) kazetalan mota edo gai jakinekoak kokatzen dituzten toki egonkorak izendatzeko; Kirikiñok eta Lauaxetak *sail* nahiz *arlo* deitzen zuten.

Lehenik, berez beti kazetaritzari dagozkion generoen artean:

III a. Iritzi artikulua. Iritzi artikulua nagusia Azalpenak izeneko saila da (1931-1932). Hau da Lauaxetaren sail ezagunena. 1931-2-27an hasten da. Gaiak gehienetan alderdiaren politikak markatuak dira: hauteskundeetan katolikoek boza EAJri; elebitza (uste ez bezalako aukerak ematen baititu); Autonomi Araudia (*Euzko Araudia*); Udalak (Euskal Herriko tradizio demokratikoari jarraituz), Lizarrako Batzarra eta Estatutoa, etab. Gaiok politika eta ideologia jeltzalearen ikuspegitik aztertuak dira. Azalpenak aranatar idazkeraz idatzia da. Hasieran sail honetako artikuluek ez dute izenburu berezi bat, gero bai. Noiz edo behin «Tabiratarra» delakoak ere idazten du sail horretan (Euzk 6303, 1933-2-18) edo A. ta Agirre'tar J.k ere, SJ.

Bilakaera dagoke sail honetan, J. Kortazarrek azaldu duenez (1982: 16). Sail honetako batzuk, kontakizun modukoak, satira eta umoredunak dira («Salatarijak» Euzk 6268, 1933-1-8/10/12). Azken aldian etsaiei zirikadak sartzen hasten da Lauaxeta eta horregatik sortzen du Zirika edo Zirikadeak saila, bata eta bestea txandakatuz (azkena, 1933-V-24tik aitzina, aldika; eta berriro

1934-V-tik aurrera, adib. Euzk 7163, 1935-12-10). Sail horretako artikulua ere Lauaxetak izenpetuak dira. Generoa bestelakoa da: izenburuak dioenez, gertaeren eta etsaien jokaeraren komentario labur ironiko-sarkastikoak, argudiatzeko premiarik gabe. Politika gaiak dira nagusi. Asmoa, etsai politikoak (tradizionalistak –Olazabal, La Constancia–; sozialistak –Prieto, Laiseka, Meabe– farregarri uztea. Euskal Herrikoak eta Espainiakok ez ezik, mundukoak ere (kasu honetan ez dira ironikoak, berriak laburki baizik). Sail honetako artikulua izenburu gabeak dira, glosa multzo batek osatuak, bata bestetik marra batez bereziak. Interesgarriak dira Lauaxetaren balioak, filiak eta fobiak ezagutzeko (arrotzak, nudismoa). Ik. sorta bat in Altzibar 2005.

Hizkuntza aldetik Azalpenak baino ulergarriagoa da: hitz mordoiloak ageri dira (*multa, denuntzia, enbargau, «excomulgata»*). Kalifikatibo gogorrak (abereekiko konparazioak, gutxiesgarriak) alde batetik, umorea bestetik (eufemismoak, metaforak hiztegi politikoan: *sosolistoak, margaritak-margaritoak, hauspogileak* «salatariak», *basurdeak* («Udal-ixunak»). Zirikalari ospetxoa hartu bide zuen egileak («Lauaxeta zirikalari ospetsubak, (...)), «Ni nok», Errijetatik: Mallabia, Euzk 7249, 1936-3-19). 1936an inoiz itzultzen da, beste tonu batean, sinatu gabe (adib. Zirikadak, Euzk 7224, 1936-2-19; Lauaxeta ote idazle?). Beste iritzi artikulu batzuk ere, sinatu gabeak, Lauaxetarenak dirateke, adib. 1936ko otsaileko hauteskunde ondorengo batzuk, edo agian Iritzijak noizbehinkakoa (Euzk 6513, 1933-10-22/24).

Berriak interpretatuta (edo iritziarekin nahaste): Egunekua saila (1931-1935). Eguneko 4-5 berri garrantzitsu, hurbilenak, komentatuta. 1931an hiru zatitan banatua agertzen da: 1) Euzkadi'tik (hiruzpalau izenburutxo zituen Euskal Herria ukitzen zuten gai nagusiei buruzkoak: «Politika arazuak», «Euzkel ixenak», liburu/aldizkariaren baten izena, haren argitalpen berria kari; erlijio/Eliza Katolikoaren inguruko kontuak, adib. misioak (*belguntzak*). 2) España'tik (politika-, gizarte-gaiak: berri laburrak, esaldi bat edo bi, bere izenburutxoarekin, are berri hutsak. 3) Atzerrietatik. Egunkarietatik hartutako gai eta zeresanak darabiltza.

Egunekuaren kokapena: 1931ean 5. or., batzuetan 6. or.; 1933an 1. or., lehen zerrendan eta lehen tokian, hoberenean (euskal ataleko gainerakoak 8.ean). Sail hori Kirikiñok hasia eta biziarazia zen; 1934 aldean Lauaxetak lehen orrialdetik kendu eta euskal orriaren barnean kokatu zuen, gainerakoekin batera. Gehienetan «Uribitarte'tar Ibon»ek (I. Enbeita) izenpetua zen, haren saila baitzen. Inoiz, «Utarra»k (Euzk 5786, 1931-6-30). Izenpetu gabe datorenean, batzuetan Lauaxeta da egilea (1931), berriz eta noizbehinka itzultzen dena (1933-abuztuan, 22^a arte, izenpetuz edo gabe; irailean 13-24 bitartean ere; 1934ko irailean, ik. Euzk 6781, irailaren 10 arte). Baliteke kasu batzuetan I. Enbeitak oporrak hartzen dituelako izatea. Abeletzek ere idazten du noizbait (Euzk 1931-7-1).

Gayak saila Egunekuaren jarraipena da eta beraz «Uribitarte'tar Ibon»ek idatzia. 1935 urri ingurutik 1936ko amaiera arte iraun zuen (Euzk 7491, 1936-12-31), orduan M. Enbeita *Egunako* idazle bihurtu baitzen.

Beste iritzi-artikulu nagusi batzuk, 1936 otsail ingurutik aurrerakoak, toki berezian kokatuak dira: edo erdian, edo negritaz, horietako batzuk behintzat zirikadak. Susmatzen dugu Lauaxetarenak izan daitezkeela. Edo behintzat hark iritzi-artikulu ugari idatzi zituela, izenpetu gabe. Propaganda-artikuluak eta artikulu sailak batez ere hauteskunde aurrean ageri dira. Ugariak dira 1936ko otsail erditsukoak, sinatu gabeak noski baina agian Lauaxetak idatziak.

Beste kazetalan batzuk: irakurleekiko harreman-generoak. «Itaun-erantzunak» sailak (Euzk 6939, 6940/ 6944, 1935-3-21/22/27) irakurleen galderak edo eskutitzak zuzendariari, eta zuzendariaren erantzuna kokatzen ditu. Egungo «Zuzendariari eskutitzak» modukoa da («Lauaxeta jauna...»). Lauaxeta ez da erantzule bakarra: A. Zatarain ere bai (Euzk 6949?).

III b. Berriak: Erri(j)etatik saila (1931-1936). Hau da euskaraz idatzitako sail garrantzitsuen eta iraunkorrena *Euzkadin*. Herrietako berriak dira, herriak: jaiotzeak, ezkontzeak, heriotzeak, gorabeherak, liskarrak etab., ataletan banatuta, izenburu labor-laburrekin (1-2 hitz). Batzuetan 7. or. kokatua; beste batzuetan 12.ean, azken orrialdean.

Berri laborrak ugari eman zituen Lauaxetak. Izpar Urtenenak, Jakingarrienak edo Gai Jakingarrienak dira hark idatziak bide diren berriak kokatzen dituzten sailak. Izenpetu gabekoak dira, batez ere politikakoak eta 1934, 1935 urteetakoak. Berrien ziurtasuna egiaztatzea eragozpen bat zen, askotan amenomenkako berriak baitziren («ei», «omen»). Izpar Urtenenak saila da aipagarriena (1933), lan handia egin baitzuen sail honetan berriak laborri eta orrialdearen erdi-erdian kokaturik emanez. Bera da itzultzaile edo moldatzaile, bera kanpoan denean ez da sail hori ateratzen. Ik. sortatxo bat in Altzibar 2005: 165-168, 171-174. Jakingarrienak (1934-IV-4 – 1934-V-8) sailekoak ere berri labor soilak dira, berri ugari, mundu guztikoak. Izenpetu gabe egon arren egilea Lauaxeta da hizkera eta idazkeraz; izenpetu gabe argitaratzeak ere haren egileta on egiten du nolabait, hura baitzen atal osoaren arduraduna. Gai Jakingarrienak (1935-V-5 – 1936-V-20) aurrekoaren jarraipena da.

Badira izenpetu gabeko beste berri-sail batzuk, iraunkorrak ez direnak. Lauaxetak beteak izan daitezke, horietako batzuk bederen. Berriak laborri ematen dituzte horiek ere. Hona: Atzerrijetako Erriketea izenekoak (1933) nazioarteko politika gaiak hartzen ditu, informazioa eta iritzia emanez; Tantaka» (1933); Politika-Sailla (1935); Aste Onetako Barriak (Euzk 6954, 1935-4-7tik hasita), nazioarteko eta Espainiako gaiak erabiltzen dituena; Eztakixu...? (1936, gerra hasi arte), 1. orrian agertarazia); Autu-Mautuka (1936), aurrekoaren garai bertsukoa.

Gerra hasi zenean, Lauaxeta idaz-bulegotik aldendu eta I. Enbeitaren ardurapean Matxinada-Izparrek-Eta saila agertzen da abuztu hasieran, hau baita gerra garaiko iraunkorrena. Berri laburrak dira, 2-3 esaldikoak. Geroago, Geurre Guda-Oñetako Izparrek aterata zen, «Ogoñope»ren ardurapean eta batzuetan hark berak sinatuta; gero *Egunan* agertuko den sail beraren aitzindari dateke. 1936ko urte amaieran Zer-Esanak saila (Euzk 7484, 1936-12-22).

Itzaldijak zen beste sail moduko bat, noizbehinkakoa (adib. 1933ko maiatzean, «Itzaldi pilloa!», Euzk 7019, 1935-6-25). Batzokian, Euzko-Gastedijan etab. emandako hitzaldien berri eta laburpen zekarren eta hor A. Ruiz de Azua «Ogoñope» eta agian besteren bat ziren idazle. Iparraldeko berriak ere agertarazi zituen Euzkadik: Zortzitik Zortzirat saila, «Haur Prodigoa» (J. Elissalde) idazle jarraikiak sinatua. Hamabostean behin edo, ateratzen zen.

III c. Iritzi sail bereziak

III c. 1. Politika-gaiak. Estatutoari (*Euzko-Araudia*) buruzkoak, eztabaidagai edo hautagai zelarik argitaratuak (1932, 1933, azaroaren 5eko plebiszito garaikoak). Idazle: Lauaxeta, J. Garmendia «Zeleta» (Euzk 6511, 1933-10-20), J. Peña «Aitza» (Euzk 6522, 1933-11-2). Iritzijak sailean kokatu ziren beste batzuk: Euzk 6513, 1933-10-22; Euzk 6514, 1933-10-24. Hona artikulua batzuk: «Euzko Araudia ta euzkera» (Euzk 6516, 1933-10-26); «Euzko-Araudijaren guredea» (Euzk 6526, 1933-11-7); «Euzko-Araudija ta emakumeak» (Euzk 6526, 1933-11-7); «Araudija ta izparringiak» (Euzk 6527, 1933-11-8). Hauetako gehienak ez dira sinatuak.

Ideologiazko artikulua edo artikulua ideologiko-politikoak gutxi dira. Idazleen artean aipa daitezke: Jemein'dar K., bere «Euzko-Laterri-Itungidetz» artikulua bildumarekin, 1933 apiril-maiatzekoa (Euzk 6361, 1933-4-28; Euzk 6364); «Gatarjon» (J. Garmendia «Zeleta»?), karlismoari buruzko artikulua sortu batekin (1933); Barrenso. Ik. Eraskinak (III) *Euzkadiko* euskal idazleak.

Filosofiazko batzuk ere argitara ziren, adib. «Zaizuri»ren «Aberearen arima ezta gozkoak» (Euzk 6434, 1933-7-22).

III c. 2. Gizarte-gaiak: haur- eta emakume-gaiak. Baserri-, langile-, sindikatugintza-gaiak. Haurren hazkuntza eta hezkuntzaz idazten zuen Euzkotar Umien Aldez sailean «Arritokietak» (Julene Azpeitia), ipuin, irakurgai eta irakaskuntza gaiak erabiliz.

Emakume Bizitza saila (1931). Idazleak: E. tar J. (Euzk 5639, 1931-1-6, 1931-6-10, 1931-6-26); «Maite» (Jule Gabilondo Mungiakoa, Beasainen bizitza, EABkoa), E. Mujika «Tene» (Euzk 5757, 1931-5-27). E(makume) A(bertzale) B(atza)ri buruz eta erakunde horretakoek idatzitako artikulua zenbait argitaratu zuen Lauaxetak eta berak ere idatzi («Emakumiak», Azalpenak, Euzk 6292, 1933-2-5). Jakingarria da euskal idazle batzuk (Sorne Unzueta, Karmele Errazti...) EABko buru izan zirela. Herrietako berriemaile emaku-

meak ere franko ziren, esan dugunez, hizlariak eta irakasleak ere bai. Emakume idazleen artean badira batzuk emakume gai eta ardurei buruz ari direnak. Gero, gerratean emakumeek eta halaber emakume idazleek ardura andia goa hartu zutela dirudi (besteak beste, «Arritokietan» eta «Maite» *Egunako* idazle izan ziren). Lauaxetari zor zaio, hein batez, ardura hori: 1931-10-7an, 5. or., «Idazliai» oharrean euskarazko idazlanak bidal zituztela eskatzen die emakumezkoiei (Penades: 1996: 36, 34. oh.). Badirudi sentiberatasun berezia zuela emakumei buruz.

Gizarte- eta baserri-gaiak: horietako asko euskal ataletik kanpo, beste orrialderen batean argitaratuak izan ziren. Idazleak: «Ibai-Gane»; Aita Martin Uriarte Odriozola (1879-1960), «Martiaritu», «Barazar», «M.U.», «A. Martin» sinatzen zuena, baserri gaiak jorratuz; Lauaxeta bera (adib. «Lugiñak», *Euzk* 6273, 6275, 1933-1-14, 1933-1-17).

Langile, baserriar, arrantzaleen sindikatugintzazko gaiak ere badira; ez asko ordea. Aipa daiteke, adib. «Baserrietako morroien eskubideak» artikulua (sinatu gabe, *Euzk* 6768, 1934-8-18). Hauteskunde garaian maizago ageri dira honelakoak, garrantzia zutelako seinale (adib. «Desautzijuak», *Euzk* 7212, 1936-2-5; baserrien «desautzioak», hots).

III c. 3. Erligioaren inguruko sailak: Katoliko Bizitza. Idazleak: Gabirel Manterola «Mitarga» (*Euzk* 5635, 1931-1-1), E. tar J. 1933 ingurutik aurrera gehitu egiten dira sailok. Igandietako Jaupa-Atalak izeneko sailean «Atarrizbarna»k idatzi zuen. Deunen Bixitza hagiografia saila 1933ko apiriletik aitzina bederen atera zen, idazle zirela: M.B.S, E'tar J., A.'tar I, T'tar J., «Mitarga», Agirre «Agarel». Beste sail moduko bat, Santu-Izenak («Santoral vasco», adib. *Euzk* 6687, 1934-5-16).

III d. Jakintza-gaiak: zientzia dibulgazioa. Euskal idazle askok –abertzaleek batez ere baina ez bakarrik– jakintza-gaiak euskaraz lantzeko ardura izan zuten, nahiz eta, sabindar eskolakoek bereziki, hiztegia garbizalekeriaz bete. Haien merezimendua da euskara jakintzagaietan erabiltzea (Lizardiren «euskera norainakoa»). Adib. «Zaizuri»k kritika egiten dio Aitzoli, honek bere *La muerte del euskeran* –Unamuno eta Baroja-ren aurka idatzia– euskara gai dela esan eta gero *Yakintzan* dena erderaz atera zuela-eta (*Euzk* 6413, 1933-6-28) (19).

Ondoren Lauaxetak agertarazi sail eta idazlan batzuk aipatuko ditugu. Biologia gaiak: Pizti-Patariak saila (1934-1936, asteazkenero). Idazlea: B. Ga-

(19) «Zaizuri»k «Il-zori aurreko antziak» gipuzkerazko artikuluan euskara jakintzagaietan eskatzen du, ez bakarrik herriko izpar eta olerkitxoetan. Euskara euskal gizartean gero eta gutxiago erabiltzen dela dio (*Euzk* 6413, 1933-6-28).

Hona Zaitegiren «Kizkiña» (zelula) dela-eta, gai tekniko eta hiztegi teknikoaz norbaitek (Lauaxetak agian) idatzia: «Estos trabajos no son para la masa de lectores euzkeldunes, pero autorizan el idioma mejor que los artículos sobre la muerte del euzkera. Estamos ya tan cansados de los mismos temas.» (*Euzk* 6422, 1933-7-8).

rro «Otxolua». Aipa daiteke ere «Ogoñope»ren «Bidegarro ta zozua» artikulua (Euzk 7129, 1935-10-31). Garcia Peñaren *Patología vegetal* liburuaren itzulpena ere, B. Larrakoetxeak egina, aipatua da (Euzk 6662, 1934-4-15). Astronomia gaiak: *Gaudizti gaitetzaz* (1933), «Agarel»ek (Eli Agirre) idatzia. Fisika gaiak (G. Jauregi-ren *Pisia* liburuaren aipamenaz gain, ik. Euzk 7127, 1935-10-29). Prehistoriako gaiak ere landu zituen Agirre «Agarel»ek. Soziologia gaiak kokatzen zituen «Gizartizti-gayak» sailak, Eulogio Gorostiagak-eta idatzia (ik. adib. «Lanaren ernaritasuna» artikulua, Euzk 1931-4-28, edo Euzk 1931-5-1). Agintarizta-gaiak noizbehinka agertaraziak ziren, (adib. Itxastar, Euzk 6366, 1933-5-4). Edo Arte-gaiak, aipatu «Agarel»en eskutik («Erti-idazkija» artikulua, Euzk 6788, 1934-9-11).

III. e. Euskal kulturako erreseina kritiko eta propaganda idazlanak ugarriak dira, batez ere euskal liburu argitaraberrien berri- eta kritika-kazetalanak (literatura huts, antzerkian, eskola-liburu, kazeta eta aldizkari...). Baita gainerako euskal kulturagaienak (musika, artea). Orobat kultur-gertaeren berriak, adib. omenaldi eta sariketenak: Kirikiñoren omenaldiak, Kirikiño saria, Arrese-Beitiaren omenaldia, Lizardiren omenezko idazlanak (Euzk 6324, 1933-3-15tik aitzina) etab.

Lauaxeta bera da agian idazle ugariena (bere Idazti Barrijak, Azalpenak eta, batzuetan, Egunekua sailetako artikuluekin, edo sail jakin baten pean katu gabekoekin. Baita gaztelerazko Temas Vascos, noizbehinkako La Sema Cultural Vasca (1933), Bibliografía eta erdal orrialdeetako hainbat artikulua eta euskal ataleko baina sail jakin gabeko beste hainbatekin (ik. Kortazar 1982; Mallona 1991; Alzibar 2005). Garai hartan argitaraturiko euskal edo euskal gaiezko liburu gehienen erreseina kritikoak idatzi edo agertarazi zituen Lauaxetak euskal atalean. Baliotsuak dira eta azterketa bat merezi dute. Harenak ez dira bakarrak ordea. Erdaraz argitara zituzten beste idazle batzuek: Aitzol, X. de Illaramendi, J. Artetxe eta abarrek (20).

Temas Vascos sailak euskal kulturagaiak euzkotar erdaldunentzat eskaintzea zuen asmoa: euskal liburuak, euskal kulturazko liburuak, musika- eta dantza-ikuskizunak, etimologiak. Idazleak: Jemein'dar Keperin «Jadarka» edo «Amandarro» (Euzk 5676, 1931-2-18; Euzk 5694, 1931-3-11; Euzk 5700, 1931-3-18; «Goyetsi» (Euzk 5642, 1931-1-9); Lauaxeta; Lizardi («Neologismos en aritmética» artikulua, Euzk 1933-1-28); «Nabarritzarra» (Euzk 6458,

(20) Aitzolen asko, euskal nazio-literatura baten premia predikatuz, *Euzkadi* eta *El Dían* lehen orrialdean atera ziren. Hona batzuk: «Teatro nacional. La obra de los checos», Euzk 6659, 1934-4-12; «Estética peculiar de la poesía vasca», Euzk 6667, 1934-4-21; «I. Dia de Teatro Euzkeldun», Euzk 6686, 1934-5-15; «Por la literatura euskaldun», Euzk 1934-10-29; «Balance literario euskaldun de 1934», Euzk 6685, 1935-1-6; «Por el teatro nacional euskeldun», Euzk 6979, 1935-5-9?, 1. or?); «Revasquización del pensamiento literario», Euzk 7351, 1936-7-18).

Hona, berriz, J. Artetxeren zenbait: «Una obra de P. Lafitte: Gr. Adema-J. Barbier», Euzk 6459, 1933-8-20; «Las últimas poesías de Lizardi», Euzk 6705, 1934-6; Euzkadi filmeaz, Euzk 6784, 1934-9-18; «Vindicación del bersolari», Euzk 1934-12-21.

1933-8-19) etab. Ordea, «Endaitz»ek kritikatu zuen Lauaxeta, Kirikiñoren Euzkel Gayak saila ez zuelako argitaratzen (ik. Eraskinak (II) Oharrak Lauaxetak idazleei eta idazleek Lauaxetari, Euzkel-gaiz» Endaitz, Euzk 6779, 1934-8-31). Etimologiazko lanak ere argitara ziren Temas Vascos sailean (Euz 6404, 1933-6-17; Euzk 6409, 1933-6-23). Bibliografia saila ere, noizbehinkakoa eta izenpetu gabea, gaztelaniaz da (Euzk 5660, 1931-1-30; Euzk 1933-4-27).

Euskarari buruzko sail modukoak edo irakaspen-artikulu sortak ere –eus-kara hobeto ikas eta idaztekoak, etab.– agertarazi zituen Lauaxetak: Ondo-Esan Bidiak artikulu sorta edo noizbehinkako sail modukoa (Euzk 6511, 1933-10-20; 6512, 1933-10-21: hiztegi, lokuzio...). Ikasi, Euzkeraz (esaldi laburrak, Euzk 6659, 1934-4-12). «Vinson'en esakunak» (I, II, Euzk 6666, 1934-4-20 eta Euzk 6670, 1934-4-25). Azken hau Lauaxetaren eskukoa dateke, besteak ere haren asmokoak, oro euskararen jatorrasuna zaindu nahi zuelako ezaugarri. Aipa daiteke ere «Voces Técnicas en euzkera» artikulua (Euzk 1935-3-27; 1935-4-4), idazleek hitz teknikoak eskatzen omen zizkiotela-eta argitaratua.

III. f. Kazetalan jostagarriak: ipuinak, umeentzako eta ikasle gazteentzako irakurgaiak, literatura. Tradizioz, *feuilleton* izeneko orrialdeetan kokatuak ziren. Kirikiñok ipuin barregarri ugari idatzi eta argitara zuen; Lauaxetak ere bai, Kirikiñoren tradizioan. Genero irakurriena zen agian: Kirikiñoren barregarrikeriak igandeetan irakurtzeko erosten zuen euskaldun askok *Euzkadi* idazle haren garaietan. Lauaxetak ere badio: «Errijak gogozago irakurri oi-dauz, ipuin barregarriak» (Uarra, «Nabarra» Irular, Euzk 6670, 1934-4-25). Sortatxo ederra idatzi zigun: 36 bai gutxienez; ugari 1932an (ik Kortazar 1982: 17-21; Mallona 1991: 25-28); Altzibar 2005).

Umeentzako eta ikasle gazteentzako irakurgaiak (ipuin, alegi, bertso, asmakizun...) ugari argitara ziren *Euzkadin*, ipuin itzuliak (Grimm anaienak, Afanasiev-enak, turkiarren ipuinak, ...) nahiz euskalki batetik besterakoak (Barbierren lapurtera-nafarrerazkoak B. Garrok bizkaierara). Idazle edo itzultzaileak: Altuna, «Legoaldi», B. Garro etab. (ik. Eraskinak (III) *Euzkadi* egunkariko idazleak). Euskal Herrian, XX. mendearen hasieran halakoei balioa ematen hasi ziren eta indartzen, euskaltzaletasuna eta euskera bera suspertzeko asmoz. Idazle asko beste herrialdeetako liburuen itzulpenak egiten hasi ziren, irakurzaletasuna bultzatzeaz gain hizkuntza aberasteko ere garrantzitsua baitzen.

Sailak: Gastetxoen Atala (1932-V), Euzkeldun Barrien Lanak eta batez ere Euzkotar Umien Aldez. Euzkeldun Barrien Lanak sail modukoa zen, Bilboko Institututoko 3. urteko ikasleentzako sariketak antolatzen eta lan hautatuak argitaratzen zituen (Euzk 7144; Euzk 7161 1935-12-7. Ik. ere Euzk 7116, 1935-10-16; Euzk 7121, 1935-10-22). Euzkotar Umien Aldez, J. Azpeitia «Arritokieta»k idatzia zen (1933, 1934, 1935). Euzko-Gastedijako euskal ikasle gaztetxoentzako alegi, ipuin, irakurgaien argitalpena ere bultzatu zuen Lauaxetak. Hor argitara zen ere «Arritokieta»ren «Muni umearen eriotza» ipuin kla-

sioa (Euzk 7123/7127, 1935-10-24/29). «Arritokieta»z ik. III.c.2 Gizartegaiak. Ikasle Ingoskija (1934, adib. Euzk 6670, 6709) Bizkaiko Ikasle Batza-
ren orrialdea zen (21).

Beraz haur eta gazteen idazlezaletasunaren bultzagile izan zen Lauaxeta, *Euzkadiren* euskal atalaren bidez. Ikasleen sariketa batzuetako epaimahaikide ere, adib. teatroan, T. Alzaga eta A. M. Labaienekin batera (22). Ipuinez gainerako idazlan labor farregarriak gutxi eta noizbehinka baizik ez ziren argitara (ik. adib. zenbait ateraldi labor, «Kaiku» delakoak idatzita «Izkirimiriak» idazlanean, Euzk 6353, 1933-4-19; edo «Kitu» ateraldia, Euzk 6662, 1934-4-15).

III. g. Literatura-lanen (olerkia, bertsoak, antzerkiak,...) argitalpena bultzatu zuen Lauaxetak. Horiek ere tradizioz *feuilleton* orrialdean kokatu ohi ziren, kazetalan jostagarriekin batera. *Euzkadin* euskal literaturari (stricto sensu) tokia egin behar zitzaioela uste zuen Lauaxetak («Olerkarietari oharra», Euzk 7141, 1935-11-14). Egitez, Kirikiño eta Orixek baino arreta gehiago jarri eta lan berezia egin zuen arlo honetan. Hori da euskal atalaren berezitasun bat, edaraz ez baitzen halakorik egin.

Olerkariengan uste handia jarria zuen Lauaxetak (23). Hainbat olerki sail eta olerkari agertarazi zituen: Euzko-Olerkiak, Geure Oleskarijak edo Gure Olerkariak eta Atzerriko Olerkariak noizbehinkako sailak, lauak 1933koak (urte horretakoa da Euzko-Elerti Saila ere, ik. Euzk 6461, 1933-8-23). Beste sail batzuk: Olerkari-Atala (1935), Olerki-Salla (1935 abend.) (24). 1936ko uztaile-abuztuaren Olerki-Atala, Olerki Atala edo Olerkari Atala edo saila ostegunetan argitaratzen hasten da. Olerki ugari argitaratzen zituela ikusita, askok gortzen omen zizkioten beren olerkiak (25).

Besteak beste ondoko olerkari olerkiak argitara zituen (alfabetoaren araberrako hurrenkeran): «Erletxue» (J. Abando), «Barrensoror» (T. Agirre), «Endaitz» (E. Erkiaga), J. M. Garate, «Iramendi» (Lauaxetaren laguna, Laz-

(21) «I Certamen del Estudiante Vasco. Temas y premios: Cultura vasca. Teatro. Traducción de un cuento al euzkera. (Euzk 6723, 1934-8-24). Izan ere, Euzko-Ikasle-Batza antolatuz doa 1934an: «III. Congreso de Euzko-Ikasle-Batza. El euzkera en la Universidad» (Euzk 6776, 1934-8-28).

(22) Ik. «Lur-gorri»ren «I Certamen del Estudiante Vasco», Euzk 7025, 1935-7. Ik. ere Goitia'tar Iñake ipuin idazle gazteari eginko oharra, idaztera bultzatuz: «Uarra. Zorionik samurrenak. Aberrija itxartuteko beste baitarik eztago. Lauaxeta.» (Euzk 1933-3-1. Eraskinak (II) Oharrak Lauaxetak idazleei eta idazleek Lauaxetari).

(23) «Olerkarijak zoruak dira, deus ez tira. Baña ori esaten dabena gogor urten bihar dautsegu. / Olerkarijak langorik eztago erri bat itxartu-erazoteko. Lur-barnian datzan azijak zelako ots biguna egin daruan be, entzuten baitau berak.» («Lizardi zanaren gomutaz», Euzk 6709, 1934-6-10).

(24) Euzko-Olerkiak eta Geure Oleskarijak sailetan idazle: Barrensoror (Euzk 6266, 1933-1-6; Euzk 6270, 1933-1-11) etab. Geure Oleskarijak sailean: «Ibai-Alde», «Uraskako Jel-olerkarija», «Erletxue» (Euzk 6354, 1933-4-20). Atzerriko Olerkariak-en: Zaitegi (Euzk 6528, 1933-11-9).

(25) «Uarra: «Olerki-Atalok egubenetan argitalduko dira. Olerkari asko agertzen yakuz eta euren lanok argitalduta ikusi gura leukiez. (...) "L"» (Euzk 7342, 1936-7-9).

kaoko berriemailea, Euzk 6406, 1933-6-5), Jakakortarena, «Jautarkol» (Jauregi), «Lotsati», S. Muniategi, «Satarka» (Kl. Sagarzazu), Tapia-Perurena (Euzk 6404, 1933-6-17), J. Zaitegi, etab. «Errenteri'tar Erramun», Astibia deiturakoren olerkiak ere argitaratzeko asmoa zeukan («Lizardi zanaren gomutaz», Euzk 6709, 1934-6-10). Bertsoak (zahar eta berri) eta bertso-egileak ere argitaratu zituen: «Basarri» (I. Eizmendi), K. Enbeita, Txirrita (Euzk 1933-1-10) etab.

Antzerkiak *Euzkadin* argitaratzeko asmoa berez garrantzitsua da, ez baita ohikoa euskal literaturan. Arrazoi nagusia, dirudienez, abertzaleek antzerkiari ematen zioten garrantzia da. Gaztelaniaz ere argitaratu ziren euskal teatroaz zenbait artikulua, 1. orrialdean (Aitzol, Kutuntxu). Antzerki laburrak argitaratzeko joera erakutsi zuen Lauaxetak 1934tik aitzina. *Euzkadin* ondoko antzerkigileen lanak argitaratu zituen: «Arteta» (A. Zubikarai), «Endaitz» (E. Erkiaga), B. Garro, bereak noski (ik. Bibliografia: Urkiaga, E. «Lauaxeta» *Antzerkiak*, J. Kortazar-ek prestatua, 1990) etab. Gero bestalde, Lauaxetaren antzerkiari buruzko berri eta kritika artikulua ez dira gutxi.

Ik. Eraskinak (III) Euzkadi Egunkariko Euskal Idazleak.

III. h. Herri folklorea («herri-jakintza») eta herri literatura: «Euzko-Erri-Jakintza» saila. 1932an Lauaxetak herri-jakintza edo folklorea biltzeko deia egin zuen, nahiz eta lehenxeago zenbait lan argitaratu ziren (26). Bultzatu ez ezik, Lauaxetak berak hasi eta etsenplu eman zuen, Mungiako baserri-izenak batuz (Mallona 1991: 121-136). Etengabe sustatu zuen sail hau 1932, 1933, 1934an, idazleak isil samar zeudenean akuilatuz. Lauaxetari jarraituz, «Jatabetarra» delakoak, Maruri-Jatabe-ko basetxe-izenak (Jatabetarra, «Maruri (Jatabe'ko) Basetxe-ixenak», Euzk 6320, 1933-3-10), «Egileor'tar Genar»ek «Galdakao'ko basetxe-ixenak», Arri-Gotzonek «Urretxua'ko basetxeak» (Euz-

(26) «Gaurkuan erakutsiko dautsegu zer egin dagikien. Geure euzko-errijetan gauza jakin-garrijak dira. Abestijak, esaereak, ipuñak, edestijak, basatxonaak, mendi-ixenak, baserri-ixenak eta abar. Gatxa-ete yatzube errittarren abestitxu bat *Euzkadira* bidaldu? Errijan entzuten diran bertzo batzuk batu ta ingitxu baten zuzendutia ezta neke andirik ba. Baña idazliak ezpegije aldatu ezertxu be. Entzuten diran legetxe, idatzi begijez. / Sari batzuk jarriko doguz iru illabete oneitan gauzarik onentxubak bidalduten dabezenantzat. Euzkerek aurrerakuntza andija artuko leuke euzkel-idazliak batuko balebez euren errijetako esaereak, abestijak eta abar. / Bedarrai zelan deritxoan, txorijai. Gai egokijak benetan! Bestiai ikas-bidia erakusteko, ementxe jarriko dodaz Mungijan bildu dodazan baserri gustijen ixenak. Gustijak ezpadira be, geyenak ementxe daukodaz batuta. Itzorkun gayetan dabiltzanak idoroko dabez ixen polittak. Neure ingitxuban diran eran, ba, jarriko dodaz. Arlo onetzaz zelan lan-egin idatziko dogu.» (Euzk 1932-6-14, AB 121-122).

«Euzkel-idazle asko ta asko doguz, baña erriko izparrak bidaldu ezkeruan pozik dagoz. Loraen ixenak ba-dakixuz? Solo artan diran bedar edo loraen ixenak adiraldu egixuz eta zure izparringira bidaldu. Euzko-idazle-Batza'ren artxibua egingo dogu. Antxe gordeko dira idazle bako-txak bidalduten dauzan esaerak, ipuñak, bedar edo lora-ixen eta abar. Zelako lana egin daikgun!» («Aberri»ri omena», Euzk 6440, 1933-7-29).

1932 baino lehenxeago zenbait lan argitaratu zituen: «Olerkiak. Erri-yakintza edo Folk-lore», G'tar F.k batuak (Errijetatik, Euzk 5771, 1931-6-12); «Makil larijak» bertsoak «Garate'tar J.M.».

ko-Erri-Jakintza, Euzk 6462, 1933-8-24), «Iramendi»k» «Lazkao'ko basetxe ta mendiak» (Euzk 6474, 1933-9-7) eta «Atarrene» donostiar idazleak 112 bat ezizen bildu zituen, garai bateko Donostiakoak, arrantzale artekoak, «Euzko-Erri-Jakintza» saileko «Ezizenak» artikuluan (Euzk 6403, 1933-6-16. Ik. Eraskinak (II) Oharrak: Lauaxetak idazleei eta idazleek Lauaxetari. E. Bustintza «Mañariko»k Mañari herriko bertso-zahar, dantza koplak eta ipuinak batu zituen (27). Beste bertso zahar batzuk ere argitara ziren *Euzkadin* (28). Baita bertso berriak ere «Endaitz» eta bestek (29).

1934an atsotitzak biltzeko kanpaina egin zen: E. Agirre «Agarel»ek atsotitzak batzeko deia, jarraibideekin («Geuriari buruz. Euzkel-idazliai», Euzk 6661, 1934-4-14). Lauaxetak Vinson-en atsotitzak argitaratzen eta iruzkintzen ditu («Vinson'en esakunak», Euzk 6666, 1934-4-20; II, Euzk 6667, 1934-4-25). D(omingo) S(oubelet)-ek L. Léon Arrangoitzeko jaun erretoraren *Proverbes basques et vie spirituelle* liburuaren berri ematen du (Euzk 6684, 1934-5-12). Aipatu Agirre «Agarel» berak Lauaxetari proposatzen dio herrietako toki-(etxe-) izenak, hitzak, esakunak, oguzkera, aditza etab. batzea («Euzkerearren. Lauaxetari» («Agarel», Euzk 6797, 1934-9-21. Agarel 1934-1935ean hil zen).

Euskal folklorea biltzeko Lauaxetaren asmo tinkoa bat dator Euskaltzaleak taldearenarekin, «Politika gairik ukutu gabe, Euskalherri osoan erri-yakintza zabaldu gura leukienez lagun taldea» baitzen («Euskaltzaleak», Euzk 5646, 1931-1-14). Baita garaisuko Azkueren asmo eta lanekin (*Euskalherriaren Yakintza-Literatura Popular del País Vasco*, Espasa Calpe, Madrid, 1935, 1942, 1945, 1947).

Bestalde, euskal ohitura edo bizibide zaharrei buruzko idazlanak ere argitara zituen *Euzkadik*, adib. B. Larrakoetxea, «Barrensorok», J.M. Garaterenak (30).

Ik. Eraskinak (III) *Euzkadi* egunkariko euskal idazleak.

Ondoren, Lauaxetaren artezkaritzapean euskal atalak izandako bilakaera eta aldaketek ariko gara. I. Enbeitaren sail edo zutabea (Egunekua, gero 1935-

(27) «Bertso zarrak» «Mañariko» (*Errijetatik*: Mañaria, Euzk 6339, 1933-4-1; 6373, 1933-5-12; «Bertso zarrak» (Euzk 6384, 1933-5-25; Euzk 6389, 1933-5-31; Euzk 6401, 1933-6-14. Ik. ere Euzk 6394, 1933-6-6. «Ume abestijak» (Euzk 6407, 1933-6-21). «Dantza-abestiak» (Euzk 1931-6-23; 1931-6-27; «Dantza-abesti zarrak», Euzk 6453, 1933-8-16; Euzk 6466, 1933-8-29; Euzk 6945, 1935-3-28). «Esakun zarrak» (Euzk 6533, 1933-11-15).

(28) «Neurtitz zarrak» («Ama zeuriak neuri / kalian topauta...» hasieradunak, Lekeition, «Beti-Bat» delakoak bilduta, Euzk 6288, 1933-2-1; «Morroyarenak» batu zituen Markinan hango berriemaile «Ete»k: Euzk 6410, 1933-6-24. Muxikako Enbeita anaiek «Bei zarren bertsoak», 1902. urtean jarriak, Euzk 6352, 1933-4-18.

(29) Lekeition «Endaitz»ek «Bertso berriak», amamari jasoak (Euzk 6744, 1934-7-); ik. ere Euzk 6470, 1933-9-2.

(30) «Naharra», Euzk 1931-4-29; Larrakoetxea'tar B.J., «Euzko-Ekandu-Laukiak», Euzk 6759, 1934-8-8; Barrensorok, «Ogia erosi bitartean. Oiturak», Euzk 6758, 1934-8-7 eta «Goldearen atzetik», Euzk 6761, 1934-8-10; J. M. Garate, «Karabija», Euzk 6409, 1933-6-23.

1936an Gayak), eta herrietako berriak (Errijetatik) izan ziren euskal atalaren habe iraunkorrenak. Errijetatik, habe garrantzitsuena. 1933 arte, esandakoekin batera, Lauaxetaren iritzi artikulu nagusia (Azalpenak, 1931-1932) eta ipuinak. Ipuinak iraunkorrek dira (genero gisa, nahiz Lauaxetak berak 1932tik aitzina gero eta gutxiago idatzi).

1932an, esan bezala, Lauaxetak Euzko-Erri-Jakintza bultzatzen du. 1933an, aldaketa batzuk egiten ditu, euskal atala hazi ahala edo hazi nahirik: berri laburrak sartzen ditu; ipuinak noizbehinka argitaratzen jarraitzen du; bere iritzi-artikulua kentzen du eta beste idazleei bide egiten; haurrentzako irakurgai, olerki eta bertsoak argitaratzen ditu; antzerki eta eleberri laburrak ere argitaratu nahi ditu, ahalaz euskara erraz, labor eta bizkorrean. Antzerki labor zenbait behintzat argitara zituen (adib. Garro «Otxolua»ren *Saña*, Zubikarainen *Illobearen indarra*, «Endaitz»en besteren bat etab.).

1934ko apirilean, «Irular»ek (A. Irigarai) diotso Lauaxetari euskara pizteko herrietako berri igortzaileen lana ordaintzea komeni dela; euskara ez dela hartu behar ez ikur ez apaingarri hustzat, askok hartzen dutenez; udaletxeetako kargudunentzat euskara jakitea beharrezkoa izan behar litzatekeela etab. (Irular, «Nabarra», Euzk 6670, 1934-4-2). Lauaxetak erantzuten: egia hutsa dioela «Irular»ek; euskara gauzetan atzera doazelako susmoa duela; jendeak gogozago irakurri ohi dituela ipuin barregarriak, baina albiste batzuk ere eman behar zaizkiola; umeentzako ipuin- eta bertso-sariketa bat antolatzeke asmoa duela (31). Beraz ipuinak, albisteak, haurrentzako ipuin, bertso eta igarkizunak nahi zituen.

1934-1935ko debekualdiaren ondoren, antzerki labor, olerki eta berri garrantzitsuenak argitaratzearekin jarraituz, berriz aldaketak iragartzen dira (32). Eta hasten da «Kirolak» saila noizbehinka agertzen; izan ere, batek dienez, irakurleen % 50ek kirol kontuak baizik ez baitzituen irakurtzen (33).

Aldaketa hauek euskal atala irakurriagoa izateko, irakurzaletasuna bultzatzeko asmoz egin edo egin nahi izan bide zituen Lauaxetak. Egia da informazio orokor nagusia erdaraz agertarazten zutela eta bigarren mailako infor-

(31) «Nire asmoetan dabil ume-artian sariketa batzuk egin. Euskarazko ipuin, bertso txu, askak eta abar saritubak ixan bihar dabe. Ume sariketa au beriala biribilduko dogu.» (ibid).

(32) «Laster agertuko dira (izenb.) – *Saña* atal bakar bateko antzerkia, Garro'tar Bernarta M'k Ipar-Ameriketa'ko beste antzerki batetik euzkeraz atondua. – *Eukaristiaren martiri*, iru ekitaldidun antzerkitxo, Markiegi'tar Peli jaunak euzkeratua. – *Norantz goaz emakumeak*, Arritokietaren. – *Zillarrezko zazpi kipula*, Jean Bommbart'ena, euzkerara Muniategi'tar Sabin'ak ekarrija. – André Ady'ren olerkitxu batzuk. – *Ezagutu zazu Euzkadi*, «Norbait»'ena. Oneik ez beste idazlan gorenguak agertuko dira *Euzkadi*'ren «Euzkel-Atala» onetan. Eguneroko izparrai yagokezan barri urten-urtenak be, agertuko dira. Aldakuntza andijak egittekuan gagoz. Lagundu egizkuzube!» («Laster agertuko dira», Euzk 6955, 1935-4-9. Sinatu gabe. Lauaxeta?).

(33) Kirolak sailean futbola (*ostikoketa*) agertzen da batez ere; hizkera aberatsez, gainera: Euzk 6955, 1935-4-9; Euzk 6961, 1935-4-16; Euzk 6972, 1935-4-30; Euzk 6989, Euzk 6995, 1935-5-27).

mazio eta artikuluak kokatzeko (herrietako berriak izan ezik) gordetzen zute-la euskal atala. Baina hala ere, *Euzkadik* euskara ghettotxo horretan txokoratu eta baliabidez mugatua zuen arren (euskal kazetari profesional bi baino ez, Lauaxeta eta Imanol Enbeita), orrialde tamaina handiko hori betetzeko Lauaxetak eginiko lana txapela kentzeko modukoa da.

IV. Euskararen gizarte egoera eta euskararen idatzizko ereduaz lekukotasunak eta eztabaidak. *Euzkaditik Egunara*

IV.1. 1929. urtean Euskaltzaleak taldeak, Lizardik, «Mendi-Lauta»k etab. euskal egunkaria sortzeko egitasmoa izan zuten, Lizardiren artikuluak lekuko (Lizardi: 1995: 15-36). Amets gozo bat izan zen, zenbait asteroko (*Argia*, *Ekin*), egunkarietako euskal atal, eta hainbat idazleren lanaren hazitik, gerratean gerako egunkari batez erdituko zena (*Eguna*). Beraz ametsa ez zen II. Errepublikako urte «normaletan» gauzatu, dirudienez euskarak erakundeen babes gutxitxo zeukalako eta gizartearen eta hedabideetan aurrera egin ez zuelako. Kontua da 1933 ingurutik aurrera euskararen egoeraz/auziaz zenbait saiakera-liburu eta artikulu ugari agertu zirela: aipagarrienak, agian, Altube, Aitzol eta Ibarrenak (34). Saiakera eta artikulu horiek idazleek zuten errealitatearen kontzientzia erakusten dute, hots: euskara atzeraka ari zela, bai euskara bizia ahozko erabileran bai idatzizko erabileran ere (irakurle gutxiago). Atzerakada horren zergati-koak eta konponbideak bilatzean, ordea, ez zetozen bat (ik. aurrerago).

Euskara ahozko erabileran gibelka ari zelako lekukotasunak eta eztabaidak ugariak dira *Euzkadin*. Adib. Bilbon euskarak zuen egoeraz eta euskalduntzeaz artikulu mordoxka argitara zen: horietan agertzen da gizartearen euskara ez zegoela modan, ezta batzoki eta mitinetako giroan, hiri hori euskalzaletzeko abertzale zenbaiten asmoak gorabehera; eta hortaz Madrیدهko gobernua esku gogorrez jokutzen ari zela hizkuntza eta ikurrei buruz. Baita Zornotza eta Berriz moduko herrietan ere euskara atzeraka ari zela, baina euskal herri askotan euskaldun askok euskara baino ez zekitela (35).

Euskararen egoera edo auziaz argitaratu artikulu ugariok, egoera kezkarriaren erakusle, batez ere 1934, 1935, 1936 urteetakoak dira. Bi alderdi edo puntu nagusi ukitzen zituzten: bata, euskararen gizarte egoera eta nola herio-

(34) Altuberen *La vida del euskera* (*Euskera* 1933), *Euzkerean* (IV, 215) Kepa delako batek esanari erantzunez egina; Aitzolen bi artikulu, *Euzkadin* argitaratuak («Balance literario euskaldun del año 1934») eta J.M. Mokoroa «Ibar»-en *Genio y lengua* (Mokoroa Hnos, Tolosa, 1935; 1936, kankoko azalean). Ibarren liburuua gerra aurretikoan plazaratu zenez, haren eragina gerora gertatu zen.

(35) («La euskerización de Bilbao. Iturrira «Perularra» (Eu 7000, 1935-6-7); *Egunekua* sailean «Uribitarte'tar Ibon»ek «Bilbao'ko euzkeldunak» atalean dio: Bilbaon euskaldunak 20.000 ing. direla (emakumeak 4000 gehiago); euskaldunek erderaz erantzuteko ohitura dutela, eta erdera txarrez, eta gainera hori erdaldunentzat buragarri dela; eta tamalgarriena, abertzale buruek batzokietan hori bera egitea. Gainera Portela Valladares-en gobernua hasi dela ja euzko-ikurrizak ere galerazten.

tzetik salbatu (edo, orduan esaten zutenez, *gaizkatu*); bestea, jendeak irakur zezan, liburu eta kazetetako euskara idatziak nolakoa izan behar zuen.

1933an, Idazle-Batza antolatzearekin batera, lehen iritzi kritikoak ageri dira. Idazle-Batzari buruzko artikulu batean, «Arri-Gotzon»ek dio: Idazle-Batza sortu zen bileran idazle gutxi egon zela; euskal egunerokoa beharrekoa dela eta Euskaltzaleak-ek esana zuela hori; euskara gutxi irakurtzen dela; egunkarietan irakurtzen den % 50 istripu eta kirolen berriak direla (Arri-Gotzon, «Ortik eta emendik», Euzk 6502, 1933-10-10).

Euskararen gizarte egoera eta nola heriotzetik salbatzeaz, 1934ko apirilko Barrensororen artikulu zenbaiten izenburuak lekuko on dira: «Nora doakigu euzkera? Batu gaitez euskeltzaleak» (Euzk 6741, 1934-7-18), «Zelan gaizkatu euzkera?» (Euzk 6748, 1934-7-26). Gai berari ekiten dio geroxeago J. Azpeitia «Arritokieta»k ere «Utziko ete diogu euzkerari iltzen?» artikuluan, Altuberen *La vida del euskera* aipatuz (1935 edo 1936koa da).

Endaitz eta bereziki Barrensororen artikulu batzuek abertzale mota bat kritikatzan dute, abertzaletasunaren izenean euskara galtzen ari direnena: adib. «Baserri...abertzaletasunaren ixenian (?) erdera zabalduten» artikuluan (Endaitz, Euzk 6776, 1934-8-28). Batzokietan erdera egiten dela-eta, euskaldun batzoki bat zabaltzeko asmoaz diardu Barrensorok: «Euzkeldun-Batzoki bat Bilbao'n» (Euzk 7002, 1935-6-5). Beste batean, batzokietan euskara gehiago egiteko eskatu duelarik Barrensorok, Lauaxetak ihardesten dio: «BBBko landoletan, *Euzkadi*'ko aretoetan eta beste toki gustijetan be, amaikatxu euzkera entzun daruago (...).» «Lauaxeta.» (Euzk 7161, 1935-12-7).

B. Garro «Otxolua»k abertzaletasunaren eta euskararen arteko harremanak, eta irakurzaletasuna hizpide hartzen ditu artikulu batean, euskara atzeraka ari zela baieztatuz («Euzkereari buruz», Euzk 7000, 1935-6-2). «Euzkerearen arerioak» artikuluan, etsaiok etxe-barruan aurkitzen direla salatzen du, euskaldunek gizartean erakusten duten jokaera maiseatuz: denek, «geuk leenik» erdara ikasi nahia, gizabidearen izenean erdaraz mintzatu beharra («gure «urbanidade» larregia», aski baita erdaldun bat gure artean egotea denok hari erderaz aritzeko), auzo-eskolek euskararen alde jokatzea, halaber komunika-

Bilbon, eta dirudienez hiri handietan ere, euskara ez bide zegoen modan. Euskara ikasteko gogo gutxi zegoela esaten dute euskal idazle batzuek. Bilboko batzoki eta mitinetako giroa ere erdalduna. Beraz giro euskaldunik ez zegoen Bilbon, baina euskaltzalezeko gogoia bai, zenbaiten aldetik: «La euskerización de Bilbao: Alegiña ta laguntza» artikuluan J.M. Ituarte «Artibai»k proposatzen du Bilboko ikastoletako umeak udan oporretan baserri girora eramatea, etxeetan hartuz (Euzk 7010, 1935-6-14).

Zornotza hirian erderaz hitz egiten dela gero eta gehiago. «orain 10-12 urte euskera ezekijenik ez egoan Zornotzan, eta erdera ez ekijanak asko ziran, geyenak nire ustez. Gaur, barriz, euskera ezta kijanak ugari doguz, (...)» (Euzk 7019, 1935-6-25). Berriz-en: «no pasan de 6 los que desconocen el euzkera y sí llegarán a 1000 los que desconocen el castellano» («Información postal», Euzk 6954, 1935-4-7).

bide eta hedabideek (autobusak Bilbora edo hiri handietara salerosketan, irratia, TBO); baita euskara «zaila» delako ospea (Euzk 7021 1935-6-27).

IV. 2. Euskara atzeraka ari zen idatzizko erabileran ere (hedabideetan, liburuetan eta irakurleetan). *Euzkadi* eta *El Díaren* kasua argigarria da: euskal idazleek berentzako toki gehiago eskatu arren –Lizardik-eta aspaldi, 1929an–, egunkari abertzaleok euskara ghetto batean hesitu zuten (*Euzkadik* 10, 12 orrialdeetatik bat bakarra eskaini zion, gehienbat bigarren mailako kontuekin), ez idazleak kexatu gabe ordea (36). Abertzale ez ziren idazle euskalzaileek ere kritikatu zuten egunkari abertzaleen jokaera, adib. N. Etxaniz eta Mokoroa «Ibar»ek (honi dagokionez, ik. IV.4.) (37).

(36) Lizardi: «Baratza azi bearra», Euzk 1929-3-13; ik. Lizardi: 1995:15. A. Irigaray «Iru-lar»ek eta Euskalzaileak taldeak bat egin zuten Lizardirekin (Lizardi: 1995: 16).

Arriolak dio «albista guztienezko lain leku bear da, euzkaraz irakurri eragiteko au lako berderik ez dagoalako (...) jakintzazko gayak geitu bear litzakez («Euzkerea esituta!», Euzk 6569, 1933-12-27).

Endaitzek galdetzen du zer dela-eta euskara bere hizkuntza ofizialtzat duen alderdi abertzaleak ez dion garrantzi gehiagorik ematen euskarari. Dio alderdiaren hizkuntza ofiziala nagusi izan behar litzatekeela, edo behintzat euskaraz igorritako lan guztiak argitaratu, ez baztertu. Eskatzen du ere «“Egunekua” len lez, orain ile bi-edo arte lez, lenengo ingoskijian, izparringi-leku gorenean agertu biar litzake. Geure izparringi nausijan eta edozeñetan, lerro gitxi badira be, euzkerea buru.» (Endaitz, «Euzkerea esituta...eta erderean nun-nai», Euzk 6572, 1933-12-30). Beraz euskal idazle batzuek eskatzen dute euskaraz idatzitako artikuluek argitaratzea edo behintzat herrietako erdarazko berrien («Información postal» sailekoen) aurretik euskarazkoak argitaratzea, eta gero, lekurik bada, erdarazkoak.

(37) (N. Etxanizek «Luzear»i) «Herrietako berriak erderazkoaz nahaste azaltzea nere gogoko zait dakizunez; ez hala ordea euskal sailari orri erdi bakarrik arnas leku eskaintzea. Gutxitxo dugu hori, gutxitxo eguneroko euskaltzale batek eskaintzeko. Ez ote da hori ejemplo txarra ematea herriari? Gure esanak esan, euskera txoko estu batean gordetzen badugu, alperrik herriari jardungo diogu euskaltzaleatsunean aurreratzeko deadarka. Agertu dezagun bada nausiki, apain herrikoï zabal gure hizkuntza goxoa. (...).

(N. Etxanizek Aitzoli) «Gure zirikaldiak zerbaitetarako izan direnean pozik gu. Hala ere Luzearri bezela zuri ere esan beharko, oraindik euskerari gehiago eman arte, ez dugula atsedenek hartu behar. / Altubek ederki dioenez: euskera herrian galtze hori eta herriak euskal lanak irakurtzeko ohiturarik eza, janari egosberarik eman etzitzaiolako, sortu zaigu. Eusko herrian irakurmiña sartu zenean, dio, euskal lan ugari ta erraza eman bazioten, askoz gehiago izango ziren gaurko euskal irakurleak. Egi biribilla. Eguneroko euskaltzaleenak ere euskara hain gutxi ekartzeak herria erderara gehiago erakarri du: nere ustez (barkatu) gure artean izan ditugun erdal irakasle guztiak baiño erdera gehiago sartu digute herrian *El Díak* eta *Euzkadik*. Horregatik, Lizardi zana Etxegarairi Eusko Ikaskuntzan euskera gutxitxo egiten zela ta hasi zitzaion bezela, halaxe ni ere zuri zirika ari natzaizu. Jauregik zuzen dioenez, erderaz egin beharra ere badugu: baiña beti edo ia beti erderaz datzi beharrik eztugu. Hasi bada Jauregi, Artetxe, Aitzol ta beste idazle izen haunditxoa duzutenok, euskeraz sari eskribitzen.» (N. Etxaniz, «Koxka bi. Lehenengoa Luzearri. Bigarrena Aitzoli», *Lan hautatuak*, Hiria & Egan, 2000).

«Hain zuzen Latsurregi»tar Peli (Peli Markiegi?) lagunak nere buruko asmaketak gai honeztaz aurreratu dizkit. Eztela, alegia, zintzo jokatzeko euskera-alde egunkarietan. Ez nere ustez ere. Laiñeza hartu dugula esango digute euskaltzale «integristoi», baiña zuzen ari gaituzulakoan nago ni. Euskaltzale soñekez bere burua apaindu nai digun egunkariak euskeraren aurrerapen erakustoki izan beharra dizu; ta *Euzkadi* ta *El Día* ikusita bakarrik, ez dio inork antz emango euskerak azkenengo urte hauetan egin dizun gorakoari. / Pozik ditugu zenbait idazle *La vida del euskera*

Nolanahi ere euskaldun askok *Euzkadiren* jokabidea ez zuten begi onez ikusten. Geroztik, K. Mitxelena ere «ghetto» deitu zuen orohar kazetek euskarari utzitako lekuari, ez bakarrik orrialde kopuruagatik, baita edukiengatik ere, orrialde bakar horretan bigarren mailako albiste eta artikulua kokatzen zirelako (38). Lauaxetak egunkariaren jokabidea ez bide zuen espreski eta age-

izenburuz azaldu zizkiguten bi erdal lanak irakurri ondoren. Ni ez ordea, orduko zarata apur hura ezkerre ez dudalako nabaitzen garbairik eta euskerari izperringietan gehiago emateko gogorik. Suzko ererebentzo izan zaizkigu bi erdal lan hoiak; pun pun egin ondoren lehenean diraute gure egunkariok, lehenean gure idazle aipatuenok: euskera maitasun irazeki hori, beti edo ia beti erderaz azaldu behar. Gutxi aurreratu dizute hontan Arana Goiren idazkia ezkerre batak eta besteak. Bilinguismo sasoiak sarturik gaituzulako hasita zenituen idazle horiek, baiña ez dago antz handirik; hala balitz, honuzkeror erderaz aña euskeraz idazten hasiak behar gindezke gure idazle jatorrenak eta zoritxarrez eztugu halakorik nabaitzen. / (...) eztakit zergatik ote diteken gure hizkuntza gehiago ez gizonte hori izperringietan. / Baiña ixillik nagoen eztarria alperrik urratzake. Nor duzu izan ere gure euskal lanei begira? Aintzakotzat hartzeko, erderaz hasi beharko eskribitzen. (...)

Lotsagarri zat neri Azkoitiko «korresponsala» ta beste herri batzuetakoak erderaz aritzea. Ordaindu ta idazten duten berri-emailek, horrelako herrietakoak behintzat, poliki-poliki euskeraz eskribitzen hasi behar lukete; lehenbizi atalxo batzuk (jaiotzak edo ezkontzak hain errez ikasi ditekete euskeraz adierazten). Ez dezatela idatzi euskeraz idazle «primoak» bakarrik. Zertan geldituko ote litzake *El Día*ko euskal gai saila, hutsean eskribitzen dugunok ixilduko bagaiña? Hori euskaldunok gorrizkeoa dugu.

(...) Baditugu egunkarietako euskal sailak, baditugu euskal asterokoak, baiño guztiak kaxkarrak. Ez al litzake ederki etorriko asteroko *Argia* igandetako *El Diá*rekin bat eginda argitalzea? Honela *El Día*ko euskal gai saila igandetan *Argia* bera izango litzake; ta bide batez nik lehen aitaturtutako igandetako *Euskal Orri* berezia (extraordinario antzera) besterik gabe iritxita genduke. *El Debateren* zenbaki berezia bezela, bestetan halako bi ordainduta erostekoa izan dedilla igandetako *El Día* ere; ta honela *Argia* hobeto aurkezeta argitaldu ahal izango zendukete ta *El Día* euskaltzetasun usain gehiagoz lurrinduta astean behin hartuko genduke.

Baiña izparringietaz ari naizela, ezin ixilik utzi Lizardi zenak (Goian bego) hain ederki jaso zigan Euskal Egunkaria ateratzeko asmoa. Honenbeste abertzale artean ez ote ditugu arkituko hiru milla harpide Euskal Egunkari horrentzako? (...). / Lizardiaren aldi hartan Egunkari asmo hori zerabiltenak izan ere gehienak *El Dián* sarturik ditugu eta, nik uste, *El Diári* kalte egingo lioken bildurrez ixildu zitzaizkigula Euskal Egunkariaren aldezlariok. Bildur horiek alde batera bota eta zerbait honetan egiteko sasoi dugulakoan nauzu ni. Aurretik dijoan guztia idatzita gero irakurri dizkitzut *Eusko Antzerti Egunari* eta Zumarragako *Eusko Nekazari Bazkunaren* Batzarri buruz *El Diá*ko lehenengo orrian argitalduriko euskal idazlanak. Bai pozgarri egiten zaidala euskera lekuri nagusienan ikustea! Ta zenbat irabazten duen gure ele bazartuak horrela nausi azaltzen digutenean. Noiz ote guretzako amesik gozoen zaigan euskera, egunkari osoz jabeturik ikustea?» (N. Etxaniz, «Izperringiak», *El Día*, 1934-5-20; *Lan hautatuak*, 2000, 42-45).

(38) «Más que del mero predominio cuantitativo de una lengua sobre otra, se trata de la distribución de papeles entre ellas: la lengua local tiene una función subordinada y complementaria, manifiesta ya en el espacio que se le concede. La «página vasca» (*Euskal orria*, etc.) es una sección aparte, situada a menudo en página interior. Constituye, en otras palabras, una especie de ghetto en que estaban encerradas materias menos importantes, marginales, escritas por autores de menor consideración. / Debíó de ser *El Día* de San Sebastián (1930-1936) el primero que, por influencia de José de Ariztimuño, rompió con esta costumbre: bastantes artículos en lengua vasca aparecieron fuera de la judería, hasta en primera página. Eran, con todo, artículos de tema cultural en relación con la atención preferente que *El Día* concedía a la literatura en lengua vasca y en particular a la poesía, como modalidad más cultivada por entonces. Las noticias, como habrá pensado alguno, venían exclusivamente en castellano, a no ser que fueran estrictamente locales.», Mitxelena, L., «Las lenguas españolas y el periodismo escrito», *Lenguaje en periodismo escrito*, Fundación March, 1977.

riki kritikatu; praktikan, ordea, euskara nagusi ezarri zuen bere kazetaritza, literaturagintza eta hizlaritzan (39).

Egunkari jeltzale ofizialak euskarari hain toki gutxi emateko arrazoi bat: EAJren ideologia bera, garai hartakoa behintzat. «*Euzkadi, euzkoen aberria*» denez, abenda horretako partaideak (edo deituradunak) dira *euzkotar* edo *euzkaditar*, nahiz euskaldunak ez izan; ordea, *euskaldun*, euskararen hiztun edo euskaraz hitz egiten dutenak, nahiz ijitoak izan (Euzk 6562, 1933-12-19). Euzkoen aberriaren, Euzkadiren osagaien/ezaugarrien artean hizkuntza haietako bat baizik ez zen, eta ez beti garrantzitsuena (40).

Beraz «Euzkoen hizkuntza («elea») euskara da» esaera egia zen idealaren munduan baina errealitatean, gizartean euzkoek berek gutxiesten zuten euskara, karlista askok ez ezik abertzale askok ere, hiri handiskoetan behintzat. Eta hori drama bat zen abertzale euskalzale batentzat. Egia da ordura arte presentzia gutxiago izan zuela euskarak eta aldizkari ugari agertu zirela (adib. *Argia* Gipuzkoan, *Euzko*, *Ekin*, *Euzkerea* Bizkaian). Egia da ere, hein batez ghetto hori apurtzeko edo, Aitzol eta besteren artikulua franko, euskal gaiez, *El Día* eta *Euzkadiren* lehen orrialdean agertu zirela, erdaraz noski. Nolanahi den, *Euzkadi* egunkarian hainbat eta hainbat eskal idazle egon arren, euskara bazter-txokoratu zuten, eta halaber edo halatsu EAJ-ren beste egunkari eta asterokoetan: Bizkaiko *Jagi-Jagin* (1934ko zatiketa artekoa), Nafarroako *La voz de Navarra* eta *Amayuren*, nahiz euskarazko artikulua batzuk argitaratu, eta, gutxitxoago, Donostiako *El Día*n. STVren *Lan-Deyan* ere euskara gutxi, nahiz euskaraz ondo idazten omen zuten langile asko egon (Euzk 6573, 1933-12-31).

Ez da harrigarria beraz, euskal idazleak badira sentiberenak euskararen erabilerari buruzko kontuan; eta euskal idazle abertzaleek beren burua dute benetako abertzaletzat. Hau dio Mungiako «Maite»k, Abelin Barriola antzerkigile abertzalearen *Goi-Argi* ikustera jende gutxi joan zela-eta, abertzaleei egindako deiak ugariak izan arren: «Ixenezko abertzale ugarijak diran arren, abertzale zintzuak urrijak dira. Eta euzko-abertzaletasunaren sustraya euzkoguaren oñarrija dan Euzkerea dala ezin ukatu.» (Matte, «Goi-Argi». «Lotsagarritan be lotsagarrija», Euzk 6968, 1935-4-25). Izan ere, abertzale asko, batez ere hiri handietan, ez ziren euskalzale: adib. batzokietan jendeak barra-barra erderaz egiten zuen. «Urtzaga»k, Kirikiño ahotan hartuz, dio batzokietan euskaraz egitera behartu behar dela, edo batzoki berri bat egin, euskara

(39) «Euzkeraz idazten dogunok, aberriaren elia dalako baño eztoгу idazten.». «Eta geure aintzarik andijena, abertzale ixatia da, ez idazle ixatia» (Euzk 6429). Bere buruaz dioena, besteren kasuan ere hala zen edo ez zen ez dakigu.

(40) Abenda, hizkuntza, historia, ohitura eta legeek osatzen zuten euzkotasuna. Kontzeptu eta termino batzuk, abertzaleen ideologia eta politikaren ardatz, etengabe aldatuz joan dira gerotik: *euzko* kontzeptu eta terminoa desagertu da. Gerra ostean, *euskaldun/kastillano*, *erdaldun*, hizkuntzaren arabera batez ere, ez soilki. Egun, *euskaldun*, *euskal* hitzak lehenagoko *euzko*, *erdaldun*-en (!) balioak dira; *Euzkadi* ere desagertuz bide doa abertzaleen ahotik; berriz lehenagoko zaharra, *Euskal Herria*, hain zuzen lehenago abertzaleek gaitzetsia, indar hartzen ari.

hutsekoa, Bilbon («Euzkera, jalgi adi dantzara», Euzk 6958, 1935-4-12). Lauaxetak berak ere esaten zuen (batez ere 1934, 1935ko bere hitzaldi eta artikuluetan): «abertzaliak asko gara, baña euzkeltzale gitxi.» (41).

1934-1935ko urte erdiko debekuak eta ondorengo isilaldiak (*Euzkadi* eta Bizkaiko asteroko eta aldizkariak bete-betean hartu zituenak) euskararen aldeko indarrak ahulak direla erakusten du; gobernuak jendearen protestarik ia gabe edozer egiten ahal zuela euskararen kontra.

IV. 3. Bestalde, berriz, *Euzkadiren* euskal atala zenbatek irakurtzen zuten ez dakigun arren, Lauaxetaren aldakuntzek, euskal atala irakurgarriago bihurtze aldera, euskal irakurleak erakarri beharraren arazoa salatzen dute (42).

Hain zuzen, jendeak irakur zezan, liburu eta kazetetako euskara idatziak nolakoa izan behar zuten, eztabaidak egon ziren. Altubek sabindar eskolari kritika egin zion bere liburuetan hiztegi eta batez ere sintaxi aldetik, hitzordenari buruzko lege ospetsuak ezarriz etab. (*Erderismos*, Euskera, 1929; *La vida del euskera*, Euskera, 1933). Baita *Euzkadin* argitaratu «Orixe idazlea ta euskera errikoia» artikuluan (Euzk 6703, 1934-8-3). Artikulu horretan Orixe gosten du euskara herrikoia erredutzat, eta dio: «*La vida del euskera*-n iztegiari buruz agertu neban arau edo irizpide nagosia, auxe izan zan: «Deben ser aceptadas las voces de origen extraño, cuando han sido incorporadas al léxico corriente de los euskeldunes, y especialmente al de aquellos pueblos o regiones donde mejor se habla el euzkera». Altubek dio zentzuzko arau honi ez ziotela jarraitzen «40 urtez onutzako idazle geyenak, batez be bizkaitarrak». Baina lege horri jarraituz idatzi zutela Kirikiñok eta Urruzunok. Altubek eragina izan zuen garai hartan «garbizaleen» hiztegiaren kritikagatik eta batez ere sintaxiaren garbitasunaren kontuagatik.

(41) «Uribitarte'tar I»ek, Lauaxetak 1934ko maiatzaren bukaeran Bilbon, Euzko-Gastedijan emaniko hitzaldia kontatzerakoan dio: «Lauaxetak itzaldi sakona (...)». «Eletarijaren aburuz, abertzaliak asko gara, baña euzkeltzale gitxi.» «Euzkeraz ikasteko zaletasun gitxi be gitxi eguala iñuan. Ikasi ta erabilteko, barriz, gitxijago.» «Gastedija (...) jolasian astija galtzen ikustiak, eletarija minddu-minddu egitten dau, eta antxiñako euzkotar jakintsuben ixenak oguzten imiñi: Bitorra Abea, ...». «Eletarijak Euzkadiren zorijona, jakintza-bidian ikusten dau» (Uribitarte'tar I., Egunekua, Euzk 6701, 1934-6-1).

Bilbo-Zarra-ko «Iñor-ez» delako berriemaileari, euskara ikasi duela-eta, diotso Lauaxetak: «Uarra. Ainbeste samintasun barruban darabilgunok poztuten gara olako abertzale zintzuak aurkitzen doguzanian. Egunean-egunean ordu bete euzkereari emoten dautso (...). Lauaxeta.» (Eu 6969, 1935-4-26. Ik. Eraskinak (II).

(42) 1934-1935ko urte erdiko isilaldiaren ondoren, aldaketei esker etab., Ogoñoperen us-tez, «euskal atala»k asko irabazi du: lehen «euzkel-atala», orain «euzkel orrija». «Idazkayak barriz errijaren gurekuak dira. Egunaro alkartuta geure barriketa aldija egitten batzen garan gustijok abo betian orixe diñue (...)» (Ogoñope, «Euzkal orrijari begira», Euzk 6956, 1935-4-10). Bali-teke Lauaxetaren aldakuntzek irakurle gehiago erakartzea *Euzkadira* eta gerra garaian albisteen jakinminak are gehiago, baina lartxo ez ote da Ogoñopek gerra hasita zioena?, alegia «Euzkel atala erri osuak irakurten dau beti lez aldi onetan, eta (...)». Matxiñada-Izparrak-Eta irakurri ondoren (...) komentaijuak nunnai entzuten doguzalako» («Bakotxari beria», Euzk 7374, 1936-8-14).

Altuberen eraginez edo haren bidetik, erdararen kutsua kritikatu eta Kirikiñoren maisutza aipatuz, Erkiaga «Endaitz»ek ere ekin zion joskeraren gaiari, Lauaxetari ezkutuko kritika eginez (43). Joskera jatorraren alde (Altuberen bidetik), polemika sortarazi zuen «Endaitz»ek 1934ko abuztu-irailean, harekin bat etorritz Larreko eta «Arteta» (A. Zubikarai). Joskeraren gaia Euskal Idazleen Batzarrean tratatzea proposatu zuten batzuek, baina beste batzuek ordea ez nahi eta batzarra atzeratzen ari zirela dirudi. Hori dio Motrikuko «Andoni»k, ikusirik bere proposamenari, batzarra egitekoari, erantzunik eman ez zaiola: «Bizkaya aldean ere Euzkel-joskera dala-ta naikoa eztabaida sortuak dira. Ori ere Idazle-Batzarrak onduen erabakiko duala-ta daude.» (Euzk 6805, 1934-9-30). Bestalde, T. Agirre «Barrenoso» haserre agertzen da halakoak eta holakoak idazle guztiak mordoiloak direla, bai eta idazle klasikoak hobeak, esan duela-eta («Noiz arte idazlientzako zartakoak?») (Euzk 7119, 1935-10-19).

Hitz batez, nolako euskara/idaztanka behar zen idazkietan, bereziki kazeta edo aldizkarietan, hori izan zen 1931-1932an hasi eta batez ere 1934-1935-1936 urteetako artikulua mordoxka baten gaia. Gai eztabaidatsua eta polemikoa. Lehenik, erraz-zaleen eta Lizardi-zaleen arteko eztabaida sortu zen (44). 1934-1935-1936ko eztabaidetan joera nagusi batzuk ageri dira, elkarren kontra jarriak, ulergarritasuna batzuek, euskara lantzea beste batzuek ardaztat hartuta: erraz-zaleak (edo euskara herrikoia edo «ulergarria, mordoilotxoa bada ere») (K. Linazasoro «Altzeta») eta garbizaleak edo sabandar eskolakoak (45). Adibidez, N. Etxaniz euskara erraz eta herrikoia alderatzen

(43) «Ba-eban aspaldi baten Euzkel-Atal onek arlo oso atsegingarria. Sail orren izena le-ro onein burutzat ezarri doguna zan. Baña orain iragan urtiotan eztoju ezautu be egiten sail ori. / Egija da noizik beinka (...). / Gaurko euzkel-idazle geyenok erdel-joskeraz kutsutuegijak gagoz. (...) gero ta erdera-sunda andijago darabilgu. / Ez ditu Kirikiñok ikusten gure idazlan erdel-joskeratsua! Ai, ikusiko balitu ikusi! Beste modutan argitalduko lituke orrialde oneitan!. Badakigu, baña, gure egunotan ori egiteko lan izugarria artu biarko leukena. / Labur: Euzkel-joskereatzaz orri onetan ataltxu bat biar dogu, astian bein bedere. Entzun, Lauaxeta jauna?» (Endaitz, «Euzkel-gaiz», Euzk 6779, 1934-8-31).

(44) «Oraindik eztuzu garai asko, erre-z-zaleak eta Lizardi-zaleak izan zuten eztabaida, sortu zela. / Elkar zirikatzen hasi zirenean, Lizardik oso egoki ebaki zuen mintzen hasita zeudenen jarduketa larregia. / Biderik asko dituzu izan ere elea jasotzeko: (...). Nik ere maitego dizut Lizardik zabaldu bidea, erre-z-zaleena baiño. Ez uste ordea nere hobeste honek erre-z-zaleak erresterko gogorik ekartzen didanik. Badituzte erre-z-zaleak ere beren alderdi onak. / Errez idazteak, alegia herriak euskera irakurtzeko ohitura hartu dezan, asko laguntzen duela ta abar. Hala ere, neri poz gehiago zait euskerari sail berriak zabaltzen ikustea: lehen aitazten etziren gaiak, euskeraz norbaitek egoki azaltzea, horixe dizut nere bazkarik gozoena. / Eutsi dezaigun bada geure arteko anaitasunari ta zabaldu euskal idazle guztiei aldizkingi ta izparringietako orriak. Azkenik, biderik onena hartzen duena nagusituko da.» (N. Etxaniz, «Euskal goldaketan», *El Dia*, 1933-3-31; *Lan Hautatuak*, 2000, 30-32).

(45) Ondoko kontzeptuen arteko harremanak/desberdintasunak ukitzen dituzte artikulua –bazueta polemiko– hauek: euskara garbia: Larreko, «“Euskera garbia” zer da?», Euzk 7108, 1935ko urria. Euskara landua eta herri hizkera: Kaialde, «Erri hizkerari buruz», Euzk 7115, 1935-10-14; Basati, «E'nazazula berotu» (Lauaxetarik eskatu omen diolarik «status questionis» egite-

tzen da *El Dían*, euskara biziaren izenean (46). Sabindarrek, berriz, hitz berriak erabiltzen zituzten, beren eskolakoek asmatuak, baita albisteak ematera-koan ere. Halako hiztegia erabili zuten bai Lauaxetak bai I. Enbeitak eta bizkaitar sabindarrek. Bestelako hizkera darabilte, ordea, *Euzkadi* egunkariko idazle giputzek (Basarri, Uzturre), edo nafarrek EAJrena zen *La voz de Navarran* (Larreko, Manezaundi, etab.).

IV. 4. Euskararen atzerakada denek aitortzen zuten arren, kausak aztertzera-koan ez zetozen bat: ez sabindar eskolakoak Altuberen iritziekin, ez Ibar ere Aitzolekin. Altuberen ustez, euskara artifizialak zuen kulpaa; Aitzolek ere halako zerbait zioen 1934an. Lauaxetak, ordea, 1933ko artikulua batean, ira-

ko). Euskara erraza eta herri hizkera: Abaraska, «Elburu bat, bide aunitz», Euzk 7161, 1935 abendua. Euskara landua ala mordoiloa: Okertzale, «Landuba ala malluskauba?»; Basati, «E'naiz berotu» Euzk 7127, 1935-10-29. Erraza baina garbia: Zar-zale, «Urte gustijan kendu ezindako nalgabea», Euzk 7158, 1935-12-4. Ulegarria, mordoilotxoia bada ere: K. Linazasoro «Altzeta»ren arabera, «zer axola dio *leihoa*-ren ordez *hentanea* esaten bada ere? («Euzkerearen malkoak», Euzk 7163, 1935-12-10); Belaustegi jauparija, «Euzkera erreza bai...» (Euzk 7173, 1935-12-21?). Ja gerra piztuta, beste batek kritika egiten die euskara erraza behar dela diotenei, S. Arana maisutzat hartuz (Euzk 7451, 1936-11-13).

(46) «Barensorok poliki jardun digu euskerari nundik osasun sortuko: gozoz egin behar dugula, nunbait, lan hau; ez elkar minduaz. Egi biribilla horixe ere. Errukiz hartu beharko ditugu ezjakiñak eta alperkeriz lozorrotan ditugunak, (...). / Abertzale askori ere halatsu gerta ohi zaie. Mitinietan harutz-honutz ibiltzeak, deadarka ta goraka eztarri urratzeak, ikurrak paparrean harro erakusteak eta abar abertzale guztiak errez egiten dituzten lanak dira; baiña jairik gabe eta zaratarik gabe ixilean euskara ikasten aritzea, euskeraz beti hitzegiten eta idazten ekitea, hori ezti-zue gutxi baiño gozoz hartuko. (...). / (...) Euskaldun abertzaleei, elkarrekin euskeraz hitzegiteko eskatzea izan ere, ez da inor bildurtzeko eskabidea. (...). / Euskera baztartzten ari zaigula, aberztaletasuna gehitu arren euskera atzeraka dijoakigula, hesiren bat jaso behar gendukela atzerapen hori ebakitzeko. Zer hesi hobeagorik abertzale bihotz eta sendiak baiño? (...).

Baiña beti herriari eskatu lezaiokena bakarrik eskatuaz: euskera herrikoia egiteko, alegia, lotsarik gabe. Ez dezatela arreta gehiegi jarri erderatiko hitzak baztartzten, hori ez da inungo hizkuntzetan eskatzen da. Norbaitek esango baligu «Diputauak amnistia aprobau emen dute» ez gatzaiola hasi burlaka: hori duk baskuentzez ablatzeko manerie ta honelako lelokeri batzuk esanaz, orain arte egin izan dugun bezela. Horrela euskeraz hitzegiteko lotsa sartu ta erderara herria bultzatzea besterik ez dugu iritxiko. (...). Bizpahiru adiskide ta beste hainbeste euskaltzale kendu ezkerro, osteuntzeko guziak begiratu ere ez die egiten gure idazlanei» (N. Etxaniz, «Euskaldun guzti», *El Día* 1934-8-5; *Lan Hautatuak*, 2000, 50-52).

(Euskeraren Asteaz) «Egun horietan herriari buruan muin-muinetaraiño sartu behar zioagu egi bat: herriak egiten duen euskera ez dela euskera «mordolloa», ez dela euskera zatarrak; euskera herrikoia baizik. Eztagoela inon ere herriak hizkuntza «literariorik» egiten duenik eta gure herriari ere etzaiola eskatu behar euskera txukunegirik. (...). Euskaldun askori, herri batetik bestera joaten ditukanean, lotsa ematen ziotek beraien jaioterriko euskera beste herrian egiteak. «Badakit euskeraz hitzegiten –esango diate– baiña gure herrian oso gaizki euskeraz egiten duk eta lotsatu egiten nauk». Lotsa hauxe kendu behar zioagu herriari; (...). Beste egi bat ere sartu beharra zioagu geure herri honi. «Mordoillo» izeneko euskera hori gabe, ezingo dekalda gure hizkuntza bizi. Alperrik izango ditziagu izan ere libururik bikaiñenak, alperrik gramatikarik aurreratuenak, herriak euskerarik egiten ez baziguk. Altube jaunak ederki dioenez, lateraz gertatzen dekana berbera gertatuko litzaioket gure elari ere. Liburu ederrak arren, hizkuntza hillen artean kontatu beharko giñauket. (...) Euskalduna! Egizu beti euskeraz, nahizta «mordoillo» izeneko hori besterik ez jakin!» (N. Etxaniz, «Ikastaroak», *El Día* 1934-4-28; *Lan Hautatuak*, 2000, 38-41).

kurleei egozten zien errua, haien kontzientzia politiko ezari (47). Mokoroa «Ibar»en arabera, berriz, euskararen atzerakada kontzientzia politikoa euskara eta hizkuntzaren jeinuaren gainetik ezartzeagatik eta euskara artifizialagatik zen (Ibar, *Genio y Lengua*, Mocoroa Hnos., 1935; 1936, kanpoko azalean).

Ibarren liburua Pizkundeari buruzko saioa da, erdaraz egina. Aitzolen iritzi batzuen kontra, espreski dioenez (*Genio y Lengua*, 13. or.). Aitzolen arabera euskal idaztien porrota euskarak irakurlerik ez zuelako eta idazle asko euskara artifiziala idazten zutelako gertatzen zen. Beraz Ibarrek aranatarren eta are alderdi abertzaleen joeraren kontra jotzen du, bai euskara moldearen aldetik, bai euskara salbatzeko estrategiaren aldetik. Aitzolen gidaritzapeko Pizkundearen joera nagusia kritikatzan du hizkuntza-politikari dagokionez: 1) irizpide politiko nagusi batzuetan (abertzale kontzientzia euskararen/euskaldunen gainetik, proselitismo politikoak euskarari mesederik ez). 2) hizkuntzaren egoerari buruzko diagnostikoan (irakurlerik ezaren zergatietan: Ibarren arabera, euskararen babesik eza eta literaturaren –sensu lato– interesik eza). 3) S. Aranaren hizkuntza ereduari buruz eta euskal idazle eredugarriei buruz (Aranaren kontra, Axular, *Eskualduna* eta Orixeren *Euskaldunak* hartzen ditu eredutzat). 4) Aterabide gisa, plangintza garbi bat aurkezten du: a) informazio-egunkaria, b) aldizkari grafikoa, c) haurrentzako aldizkaria, d) Literatur lehiaketa obra; e) folklore koaderno, f) idazleen biblioteka. Hizkuntzaren aldetik ere plangintza osoa: ortografiaren erreformatik hasita idaztankeraraino (herrikoia, Orixeren *Eskualdunaren* bidetik).

Ibarren, proposamen edo plangintza hutsa baino ez da. Haren liburua guxti zabaldu bide zen eta berandu, gerra aurretxoan. Baina baliteke bere eragina izatea garai hartan, nahiz. Baliteke ere idazle abertzale batzuk bat etortzea Ibarrekin euskararen atzerakadaren zergatietan eta plangintzako puntu batzuetan. *Genio y Lengua* aipatua da *Euzkadin*, Euzkel-Idazti-Aldez egitasmoaren kanpaina dela eta, idazle batek bere etsipena agertzen baitu, euskaldunak liburutan dirurik gastatu nahi ez duelako («Belostikalekoa» sinatua, «Entzun...? Bai zera!», Euzk 7345, 1936-7-11). Baliteke ere Ibarren kritikak Aitzolengan eragina izatea. Baina bestalde, Ibarren ideia batzuk ez dira berarenak edo berarenak bakarrik (adib. euskal egunkaria eta umeen aldizkaria sortzekoak, edo herri-jakintza batu eta zabaltzeko asmoak ja Euskaltzaleak taldeak 1930-1931an zabalduak baitziren). Lauaxetak 1934tik aurrera bultzaturiko aldaketa batzuk ere bat datoz hein batez Ibarren plangintzako proposameneko zenbait punturekin. Adib. informazioaren garrantzia edo berriak eman behar direla, baita ipuin eta idazlan atsegingarriak (Ibarren «sección amena»), haurrentzako irakurgaiak, literatur lehiaketa, herri-jakintza (Ibarren folklore koaderno, mardulagoa, *Genio y Lengua* 244-245), idazleen biblioteka (Ibarren Idazle

(47) Barrensororen *Gazigozoak* dela eta dio: «Euzko-elertijan agertuten ezpayakuz idazti geyago, irakurliak dauka eruba. (...). Liburutegijetan sartuta eukitteko ezтира idaztijak, eskuz-esku ibilli dadijantzat baño» (Euzk 6354, 1933-4-20).

Klasikoen Koaderno). Euskal atalean Lauaxetak bultzaturiko beste sail eta genero batzuk ere bat datoz Ibarrenekin: zientzia dibulgazioaren garrantzia (Ibarrek egunkarian, aldizkari grafikoan eta are literatura-lehiaketetan nahi zuen hori, *Genio y Lengua* 252-253); iritzi-artikulu sakona («artículo de fondo», *Genio y Lengua* 250).

Hala ere, funtsean Ibarren ideiak eta egitasmoa erabat bestelakoak ziren, kuantitatiboki eta kualitatiboki. Adib. euskarazko informazio-egunkariari eta aldizkari grafikoari dagokionez. Informazio-egunkari hori Hego Euskal Herri osorakoa izango zen, dirudienez; sei bat orrialdekoa eta *La Croix* frantsesaren ereduakoa. Idazle finko eta euskara ondo zekitenek idatzia, halaber kolaboratzaile ordainduak lagundua (Ibarrek egunkari abertzaleetako kolaboratzaile bolondres «espontaneo» eta haien lanaren dohainekotasuna kritikatzten zituen, *Genio y Lengua* 74-75). Informazio-genero nagusi guztietarikoak izango zituena: erreportajeak, kronikak, albisteak (honetan *Euzkadiren* euskal atalak han-hor-hemengo berri laburrak eta gehienbat nahas-mahas baino ez zekartzan; aitortu behar da ordea herri-kroniken arloan *Euzkadik* lan eskerga egin zuela). Euskalkien banaketa ezarriko zuena, gipuzkera nagusi geldituz kazetaren bizkarrezur diren informazioan eta iritzi-artikulu nagusian. Aldizkari grafikoari dagokionez, tresna horren, eta oro har irudi grafikoan eta iratiaren garrantzia, hots, ikusentzunezko baliabideena azpimarratu zuen Ibarrek. Ideologia aldetik ere bestelakoa zen Ibarren egitasmoa: politikarik eta joera politikorik gabeko egunkaria, kristau ortodoxia eta moralaren aldekoa (*Genio y Lengua* 250), are joera espiritualistakoa.

IV. 5. Egunkarietako euskal atalek ez zuten, dirudienez, asetzen euskal irakurlea; alderdikariak izanaz ostean; ezta idazleak ere, asko baitziren. Horregatik agian, Ibarrek ere, ikusirik *Euzkadi*, *Argia*, *Ekin* eta besteren hutsunea, euskal informazio-egunkariaren beharra aldarrikatu zuen, plangintza baten barruan (48).

Gerrak, militar-faxista eta erreketen matxinatuei erantzutean piztu zen gerrak euskal idazleen eztabaidak eta egitasmoak desagertarazi zituen, eta zereginak aldatu. Lauaxetari Euzko Gudarostean beste kargu batzuk eman zizkionten, eta geroxeago, Euzko-Jaurilaritza osatuta gero, azaroan, *Gudari* sortu zuten, euskal atalaren artezkari izandakoaren zuzendaritzapean (iragarpena: Euzk 7438, 1936-10-29; *Gudari*-ren helbidea: Bilboko Bidebarrieta 23, 2.a). *Bizkaitarra* eta *Ekin* asterokoak desagertu ziren.

(48) Hona *Ekin* eta *Argia* asterokoez Ibarren kritika: *Ekin*: «primordialmente doctrinal-religioso y lleva la «información general como accidente» (*Genio y Lengua*, 66). *Argia*: «está muy lejos de poderse llamar «un órgano de información» –como no se pretenda confundir la «información» con la «gacetilla o crónica menuda» de corresponsales aficionados; de donde resulta que ni uno ni otro (ni *Ekin* ni *Argia*) deben bastar para colmar las aspiraciones actuales de nuestro público; como, en efecto, no las colman, a juzgar por el favor creciente de los periódicos eraldunes, llámense o no vascos» (Ibar, *Genio y Lengua*, 66).

Berriemaile edota idazle gehienak mutu gelditu ziren: arduraduna (I. Enbeita, ustez) kexatzen da, herrietako berri eta artikulua gutxi hartu dituela-eta, Mañarikoko zintzoaren herri-izpar ondo biribilduak salbu («Euzkel-idazliak», Euzk 7371, 1936-8-11; sinatu gabe); baina beste 20 batenak ere bazeuzkan, idazle nagusi eta jarraikienak alde bat utzita (Euzk 7489, 1936-12-29. Ik. Eraskinak (II). Idazle gehienak gazte sasoikoak ziren eta armak hartu behar izan zituzten (49).

Gerran euskal idazle eta kazetari abertzale mordoxka fusilatua, erailak izan ziren. Ezagunenak Lauaxeta eta Aitzol dira baina horiez gain ondokoak aipatzea tokatzen da: Martin Lekuona Oartzungoa; Jose Markiegi Debakoa (Lizardiren *Itz-lauz* liburuaren prestatzailea), Arrasaten fusilatua; Elgoibarko Gotzon Osoro «Aberri», sortzez motrikuarra, Kirikiñoren garaietako berriemaile *Euzkadin*, 1933an omendua, erreketeeek Larruskainen (Markina) harraipatu eta Donostian fusilatu baitzuten, Euzk 7487, 1936-12-25); Josu Peña «Aitza»; Jose Mari Azkarraga «Lurgorri», Aramaiokoa (ik. Bibliogr.: Euskerazaintza: 2002).

1936 urte bukaeran, Euzko Jaurlaritzak, egunerokoen orri-murritzarekin batera (4 orrialde bakoitzak), aukeraz eta erabakitze ahalmenez baliatuz, erabaki garrantzitsu bat hartu zuen: egunkarien banaketa baten partaide, *Eguna* euskara hutsezko egunerokoa sortzea (50). Euskarazko eguneroko berria, historikoki lehena Euskal Herrian, *Euzkadiren* azpiegituraz eta «euskal atal»eko idazle taldeaz baliatu zen, gerra garaiko eta gerrari egokituriko egunkariaz arduratzeko. Hain zuzen *Euzkadiren* euskal ataleko idazle gailenak izan ziren gehienbat *Egunako* erredaktore eta kolaboratzaileak (horien artean bi emakume), oraingoan ordainduak (51).

Beraz funtsean *Eguna*, *Euzkadi* eta *El Díaren* «euskal atala»ren garapena izan zen. *Euzkadiren* euskal atala hil zen, nahiz *Euzkadiren* lehen orrialde-

(49) «Ainbat dira izkilluak lepotik dingilizka bezela ikusi dodazan idazliak» (Ogoñope, «Bakotxari berea», Euzk 7374, 1936-8-14; Gipuzkoako idazle asko, Loiolako batailoian omen zeuden (Uzturre, «Naskaldia», Euzk 7407, 1936-9-22).

(50) Erabaki hori hartzeko Euzko Jaurlaritzak izan zituen edo zitzakeen benetako arrazoiak zein ote ziren? Abertzaleen eskutan tresna bat gehiago jartzea? Euskaldunen arteko batasuna sendotzea? Bilbon garai hartan euskaldun asko zegoela-eta, euskaraz irakurtzeko gogoa sustatzea, gerrako albisteen gosea asezea? Ordura arte nahi bai baina egitera ausartu ez zena egitea, aukeraz baliatuz? EAJk euskaraz propaganda egiteari garrantzi handia ematen ziolako? Horiek guztiak eta beste batzuk, agian, dira *Eguna* sortzeko arrazoi.

(51) «Redacción de "Eguna"». Director, D. Manuel de Ziarsolo, 550 (hileko soldata pezetatan). Jefe de Redacción, Agustín de Zubikarai, 450. Redactores, Eusebio de Erkiaga, Manuel de Enbeita, Alejandro de Mendizabal, Jose Bilbao Uribarri. Este se incorporó el día 28 de Enero de 1937. (Soldata) 350 + 107 a los de noche. Corrector de pruebas, Antonio Ruiz de Asua. Se incorporó el día 8. Aretxalde. Colaboradores de pago: «Arrugain», «Basarri», «Uzturre», «Mendi-Lauta», «Barrensoño», «Montxor», «Maite», «Arritokieta» (BBB-364-5, Pablo Azkue, *Euzkadi, Eguna, La Tarde, Excelsius, Gudari*-ren administratzailearen paperak, Abertzaleetasunaren Agiri-tegia, Fundación Sabino Arana Kultur Elkargoa, Artea (Bizkaia).

an noizean behin euskarazko sail bat agertarazten duten, Abeletzek sinatua, edo Luzear-ek («Labur eta mardul», Euzk 7579, 1937-4-11). *Euzkadi* izan zen *Egunaren* labe, *Euzkadiren* «euskal atala»ko idazleak *Egunaren*, lehen euskal egunkariaren bizkarrezur, eta beraz Lauaxetak euskal atalaren artezkari legez eginiko lana, funtsezkoa. Haren itzala nabari bide zen *Egunaren* bulegoetan, beharbada noizean behin agertuko zen kazetariei ikustalditxo bat egitera. Lirtekeena da ere hark bere eragina izatea *Eguna* sortzeko erabakian.

Egunak urte erdi eskas iraun zuen, Bilbo matxinatu militar-faxista eta erreketean eskutan erori arte (1937-1-1 - 1937-6-13). *Euzkadi* egunkaria berriz agertu zen Bartzelonan 1938an. Gerra bukatzeaz, Pariseko *Euzko-Enda. Bulletin mensuelle à l'union de la Race Basquen* (1939 urt.-1940 apirila) idatzi zuten euskal ataleko batzuek: Basarri, Abeletxe, E. Bustintza, Napartarra, Uribitarte'tar I. Kartzelan *Espetxean* aldizkaria sortu zuten EAJko abertzaleek; esaterako, hor hasi zen idazten K. Mitxelena 1938 inguruan. Katea ez zen eten.

Labur: Lauaxeta izan zen Bizkaian XX. mendean kazetari eta idazleen belaunaldietan (Azkueren *Euskalzale* eta *Ibaizabal*, Kirikiñoren *Euzkadiren* ondoren) hirugarrenaren artezkaria, bultzagilea eta antolatzailea. Berriemaile ugari eta idazle gazteak baina asmo handikoak bildu zituen. Guztiei esker, *Euzkadiren* euskal atalak II. Errepublika garaiko kronika eta lekukotza balioetsua eskaintzen digu.

BIBLIOGRAFIA

- AGIRRE, J. M. «Lizardi». *Euskera aundiki-soñekoz*, EEE, Klasikoak, 1995, L. Otaegiren edizioa.
- ALTZIBAR, X. (1997 a) «“Kirikiño” kazetaria, I. Mundu-Gerraren kontalari», in *Gerra eta Literatura 1914-1944*. Eusko Ikaskuntza, Oihenart 14, Cuadernos de Lengua y Literatura, Donostia, 1997, 9-33. orr. (1997 b) «Etxagerrateak sorturiko “Eguna”, lehen euskal egunkaria», in *Gerra eta Literatura 1914-1944*. Eusko Ikaskuntza, Oihenart 14, Cuadernos de Lengua y Literatura, Donostia 1997, 47-56. orr. (2005) Ik. Urkiaga, Esteban, *Lauaxeta* (Inprimagai) «Lauaxetaren kazetaritza», Andolin Eguzkitzari omenaldia.
- AMEZAGA, E. DE. *Bibliografía vasca. Diccionario de seudónimos vascos*. La Gran Enciclopedia Vasca, 2002.
- CORTAZAR, NICOLAS DE (ALZOLA GEREDIAGA, N.), *Cien autores vascos*, Edit. Auñamendi, 1968.
- ERKIAGA, E. «Lauaxeta»-z barriren barri», *Idatz & Mintz*, 7, 1984.

- ETXANIZ, N., *Lan Hautatuak*, Hiria & Egan, 2000 (M. Atxaga, G. Etxeberria, P. Sudupek prestatua).
- EUSKERAZAINTZA, «36'ko Gudaldian su-izkillatutako idazle gazteak. Lauaxeta. Lurgorri. Josu Peña (Aita). Peña'tar Josu (Aitza), idazle gazte su-izkillatua. *Euskerazaintza-Euskeraren Erri Akademia*, 2002.
- IBAR (J.M. MOCOROA), *Genio y Lengua*, Tolosa, Mocoroa Hnos, 1935; 1936 kanpoko azalean.
- KORTAZAR, J. (1982). Ik. Urkiaga, Esteban, *Lauaxeta*.
- (1984) *Lauaxeta. Biografía política*, Ediciones Alderdi Argitaldaria, 1984.– Mallona, A. Ik. Urkiaga, Esteban, *Lauaxeta*.
- (1990) Ik. Esteban Urkiaga «Lauaxeta».
- LIZARDI (J.M. AGIRRE) *Euskera aundiki-soñekoz* (L. Otaegiren edizioa), EEE, Klasikoak, 1995.
- MALLONA, A. (1991). Ik. Urkiaga, Esteban «Lauaxeta».
- MITXELENA, L., «Las lenguas españolas y el periodismo escrito», *Lenguaje en periodismo escrito*, Fundación March, 1977.
- ONAINDIA, S., *Euskal Literatura*, III, Etor, Bilbao, 1974. –IV, 1975.– V, Etor, 1977; VI, 1990.
- PENADES BILBAO, J., *Lauaxeta, historian hezurmamituriko siesmena. Kultura-ren eta sinesmenaren arteko elkarrizketarako elkargia: solidaritza bizi-arrazoi*, Deustuko Unibertsitatea, Bilbo, 1996.
- SAN MARTÍN, J., *Escritores euskericos*, La Gran Enciclopedia Vasca, 1968.
- URKIAGA, ESTEBAN, *Lauaxeta: Lauaxeta, Urkiaga'tar Esteban, Azalpenak, 1931-1935*. Labayru Ik.-Bizkaiko Aurrezki Kutxa, 1982, J. Kortazarren aukeraketa eta hitzaurrea («Lauaxetaren prosa»). –*Esteban Urkiaga. Azalpenak eta beste. 1932*. EEE, 1991, A. Mallonaren edizioa eta hitzaurrea.–*Antzerkia*, EEE, Klasikoak 38. J. Kortazar-ek prestatua, sarrerarekin. –*Esteban Urkiaga. Lauaxeta. Gure aberriaren elea. Kazetari-lanak*, Labayru Ik.–BBK Fundazioa, Bilbao, 2005. Sarrera eta testu-aukeraketa: Xabier Altzibar; testu-moldaketa: Igone Etxebarria.

Oharrak

Komatxoak («») erabili dira beti artikulua izenburua adierazteko, baita idazlearen ezizena askotan.

Letra arruntez eta larriz idatzi dira sailen izenak: Azalpenak, Errijetatik.

ERANSKINAK**I. Herrietako berriemaileak**

Berriemaileak ezizenez ageri dira. Parentesi artean, zein urtetan (gutxienez) izan zen berri heltzale; batzuetan, ezizenduna nor zen.

A

Abadiño: Kukuzar (1936).
 Akorda: Ogoñope (Andoni Ruiz de Azua irrati esataria; 1933).
 Albitz: Artzaña (1933).
 Albiz-Mendata: Albiz-Errotako (1933).
 Amasa-Billabona: Zubi-Ondo (1933).
 Andoain: Buruntza (1931, 1933).
 Araba: Mikelats (1935).
 Areatza (Billaro): Akatza (1933).
 Aretxabaleta: Muru-Mendi (1933); Aitza.
 Arrasate: Udalaiz (Peli Markiegi?); Peli (Peli Markiegi?; 1933); Ikasle (1935);
 Arratia: Itzarle (1931).
 Arratzuba: Arratzuko Trumoya (1933).
 Arrona: Izparkari (1933).
 Axangiz: Jel Gudari (1933).
 Azkoitia: Egi-Alde (?) (1931).
 Azpeitia: Iturri-txiki (1931); Urreko zoroa (1931); Kirol (1931, erdaraz ere; 1933).

B

Barakaldo: Ziñea (1931).
 Bedoña: «Txorizale» (1934).
 Bermeo: Motxela (1931, erdaraz ere); Arraintzale (1931); Urkidi.
 Berriz: Gentza-Zale (1931).
 Bilbao: Torkatiko (1931); Abeletxe (1931); Txindor-kumia (1934). Bilbo-Zarra: Iñor ez (1935). Begoña: X (1935).

D

Deba: Burni-bide (1933).
 Derio: Aketze (1931); Elexalde (1933).
 Donostia: Atarrene (1931).
 Durango: Gogorra (1931); Tabiratarra (1933; F. Belaustegigoitia?); Ibaizabal (1933).

E

Ea: Manu (1933).
 Eibar: Legarre (1931); Lakatza (1933).
 Elgoibar: Aberri (Gotzon Osoro); Atxolin (1931); Aixerixa (1936); Ixaka; Mirentxu (Mirentxu Juaristi).
 Erandio Goikoa (Asua): Txistu.
 Ereño: Emakume bat (1935).
 Errenderi: Andoni (1933).
 Errezil: Talo (1931).
 Errigoitia: Txindor Bi (1933).

F

Forua: Sugatzarte (1933); Ibai-Gane (1935).

G

Galdakano: Algorri (1931); Bildur (1931); Txomintxu (1933); Basakiña (1936).
 Gaminitz: Goiko Mendi (1931); Aiko-Zera (1933).
 Gaminiz eta Ibarrika: Aiko Zera (Eu 6770, 1934-8-).
 Garai: Patalako Sagua (1933).
 Gatika: Laun on (1931); Aberri-Alde (1933).
 Gautegiz Arteaga: Izparkarija (1933).
 Gaztelu-Elexabeitia: Erritar (1931).
 Gaztelerritik: Nabarriztarra (1933).
 Gernika: Belumendu (1933; lehenengoetarikoa zen); Bixiko-etxe (1933; andrezkoa zen?); Eliz-ondo (1933); Bake-zale (1933); Olariaga (1933); Balle-zale (1933an hasia).
 Getxo-Neguri: Arza «Torkatiko» (1931).

I

Ibarruri: Ibarralde (1933).
 Iurre: Aramotz (1931).

J

Jatabe: Jatabetarra (1931).

K

Kortezubi: Kortezubi'tar (1933); Neu nok (1933); Astelarra'tar Andoni (1933); Gora-Beti (1933); Larra-Gane (1933).

L

Larrabetzu: Urittar bat (1933); Mendi (1933).
 Lasarte: A-Bi (1933).
 Laukiniz: Txiberri (1933).
 Lazkano: Ibai-alde (1933); Zar-zale (1933); Iramendi (1933, 1934, Lauaxeta-
 ren adiskide dateke)
 Legazpi: Zar-zale (Gr. Mujika?; 1931); Ilintxa (Kepa Gurtubai).
 Lekeitio: Endaitz (E. Erkiaga; 1933, 1935).
 Lezama: Txirri (1933).
 Logroño: Jeltzale (J. Garmendia «Zeleta»; 1933).
 Loiu: Luyu (1931).

M

Mañari: E. Bustintza «Mañariko» (1931-1936).
 Markina: Markiñarra (1931. Alberto Onaindia Zuloaga kalonjea? Alberto Onaindiak *Euzkadi* egunkarian idatzi ohi zuen erdaraz «Egizale», «Markiña», «Olaso», «Jurgi de Ibaseta» ezizenez. «Labor euzkerista» sail garrantzitsuan, euskal kulturaz (1931-5-3). Euskaraz ere zerbait idatzi zukeen, Markinako berriak noizean behin emanez); Ete (1933; emakumea da).
 Mendaro: I'tar; Agiis-arte (1931); Kaiku (1933); Karri (1933).
 Mendata: «Gaste-Belu».
 Meñaka: Doño.
 Milpilla (Txile): Erri (1933).
 Mutriku: Murugain (J.M. Burgaña); Andoni (1935); Gurutz-ondo (1933; Gurutz-ondo Ondarroakoa ote zen? Ik. L.ren «Uarra», Eu 6332, 1933-3-24); Arno-Mendi (1933); Idrole (1933); Elordi'tar Jon; (1933); Kialde (1935); Ixakin (1935). (J. A. Arkotxa «Kirol-Zale»ren arabera, 11 euskal berrie-maile izatera heldu ziren Mutrikun (*El Día* eta *Euzkadiren* artean agian). Ik. Arkotxa «Ziarsolo», Onaindia, S. *Euskal Literatura*, VI, 85. or.).
 Mundaka: «Otxolua» (B. Garro; 1931).
 Mungia: Otalora (1931); Beti-Zuzen (1933).
 Murueta: Aitz-Gane (1933).
 Muxika: Goldari bat (1933); Matxalen.

N

Nabarniz:
 Natxitua: Kurutze-Gane.

O

Oiartzun: Enara (1931).

Ondarroa: Artibai (J. M. Ituarte; 1931-1936; ik. Onaindia, S., *Euskal Literatura*, V, Etor, 1977, 19-20); Txori-etxea (?1931); Urretxiñdorra (1931); Basa-Txoritxu (1931); Txori-Erreka (1933); Ibai-ondo (1933); Edurbero (1933).
 Oñate: Aloña (1931); Ikasle (1933).
 Orio: Abaraska (artikulu-egilea ere bada, ik. Euzk 6518).
 Orozko: Lemotza (1933); Usotxu Bi (1933).
 Otxandiano: Anboto (1933, 1935).

S

Santander: Oztategitxuko Jon (Zabala-Arana?; 1933). Ik. Gaztelerritik.
 Segura: Otarra (1933).
 Soraluze: Dris-dras (1933; STVkoa; erdaraz ere idazten du, ik. 1935-3-29).

T

Tolosa: Uzturre (1931); Aritzeta (1931).

U

Ubidea: Aretxeta (1933).
 Urduliz: Txiberri (1933).
 Urretxua: Arri Gotzon (1933); Andere bat (1935).

Z

Zarauz: Basarri (1933, 1935).
 Zeanuri: Baserritar bat (1931); Atzurkulu'ko Mirue (1931); Arregi'tar bat (1933).
 Zeberio: Gastelu (1931).
 Zornotza: Urki (1933).
 Zumarraga: Altzeta (K. Linazasoro, Lauaxetaren hizlarikidea; 1933).

II. Oharrak: Lauaxetak idazleei eta idazleek Lauaxetari

Oharrak: Urte (1932) eta hilabete batzuetakoak falta dira. Batzuetan oharra osorik transkribatu orde, garrantzitsuena jaso dugu; beste batzuetan, transkribatu beharrean, laburtu.

1931

- Arrasateko «Udalaitz»i (P. Markiegi?): «Uarra: Nere tamal-agurra Peli adiskidea. L.» (Errijetatik: Arrasate (Mondragón), Euzk 5675, 1931-2-17).
- Berrizko Gentza-Zale-ri (sinatu gabe. L?; Euzk 5676, 1931-2-18).

1933

- «Arritokieta» ezizendunari (Julene Azpeitia zumaiar idazlea), «Notintasuna» artikulua idatzi duela-eta, gogo berotuz holako ikaskizunak behar direla-eta (Euzk 6275, 1933-1-17; 6299, 1933-2-14).
- Elgoibarko «Axarixa»ri: letra garbia idazteko (Euzk 6310, E933-2-26); Iribertegi'tar Akilin-i, Josu Neketiako, Arraizakoari (Nafarroa) (ibid.)
- Goitia'tar Iñake ipuin idazle gazteari: «Uarra. Zorijonik samurrenak. Aberrija itxartuteko beste biderik eztago. Lauaxeta.» (Euzk 1933-3-1).
- Zigoitiako Urbiñaran-i. «Uarra. Pozik idazkitxu au jaso dot. Aspaldijon ixilik zengozan eta Araba'ko izparrak atsegingarri yakuz.» «Lauaxeta» (Errijetatik, Euzk 6316, 1933-3-5, 8. or.).
- «Mudurri-gastea»ri, idazle hau euskaraz idazten hasten baita Lauaxetaren «Espetxian» artikulua irakurri ondoren. Hark bere «Aberrijaren askatasun-bidian orrelan a...» idazlanean bilbotar neska abertzaleen joera kritikatzan du (papparrean euskal orratza bai baina euskara «aldeanuen», «jeboen» hizkeratzat, hots Bilboko gizartean euskara gaizki ikusia dela salatzen du). «Uarra. Eskerrik asko: Eskerrik asko zeure gorralbenak bide, Abertzaliok egija dala uste doguna esan bihar dogu (...). Eta orain eskari bat: sarri-sarri euzkeraz idatzi egixula. L.» (Euzk 6317, 1933-3-7).
- Foruko Sugatzarte-ri «Uarra. Poztu naz (...). Eta zeuk idatzi noxian bein. Agur. Lauaxeta» (Euzk 6319, 1933-3-9).
- Eibarko «Lakatza»ri (Euzk 6321, 1933-3-11).
- Elgoibarko «Mendigoizale bat»i: «Uarra. I, adizkide, erri ortan dauden idazle guztijai muturreko bana eman, alperrak diralako. Eta ik idatzi sarri-sarri. "L"» (Errijetatik, Euzk 6322, 1933-3-12).
- Motrikuko «Gurutz Ondo»ri: «Uarra. Deban ixan zintzan (...) eta neuri agurrik bere ez. Olakorik eztot entzun (...). Txalo lar entzuten doguz izlarijok eta alperrik galduta gabiltz. (...). «L» (Euzk 6328, 1933-3-19).
- «Igandietako Jaupa-atalak» saileko «Atarrizbarna» idazlearen artikuluari eginiko oharrean, Lauaxetak azaltzen du zergatik berandu argitaratu den: «Uarra. *Jaupa-atal oneik batuta euki gura* dabez batzuk (...) «L"» («Igandietako jaupa-atalak» «Atarrizbarna», Euzk 6327, 1933-3-18).
- Urretxuko «Arri gotzon'»i (Euzk 6328, 1933-3-19).
- Arronako «Izparkari»ri, pozik, jarraitzeko esanez («L», Euzk 6331, 1933-3-23).

- Ondarroako «Gurutz Ondo»ri: «Uarra. Ze demoniño darabiltzube geure bizkaiera txukun onegaz? (...). Eta zeuk idatzi egixu zintzo. “L”» (Euzk 6332, 1933-3-24).
 - Berrizkoari, Soraluzekoari (Euzk 6343, 1933-4-6).
 - Mendatako «Gaste-Belu»ri. «Uarra: (...) Kortezubiko idazliak lotan edo dagoz» (Euzk 6346, 1933-4-9).
 - «Arteta»ri (A. Zubikarai), honen laguna dela eta Lekeitio aldean elkar ikusten zutela erakutsiz: «Uarra. Adizkide, ba-dakit Donostian ixan zarana, baña neu enintzan jua. Lekeitio-aldera be, juateko asmuetan egon nazan-arren, zati batean enaz juango, erdi kili-kolo nabil eta. Idatzi astero-astero. Lauaxeta.» (Errijetatik, Euzk 6353, 1933-4-19).
- «Uarra. Idazti askotxu daukoguz eta zerbait moztu dautzut. Neuri esaten zeustazuzanak. Laster orrantza juateko asmua dot, ia osatuta nago ta. Pelotajokaldi on bat egingo dogu, neuk izparringijan iragarriko dot-eta. “L”» (Errijetatik: Mendexa «Arteta», Euzk 6361, 1933-4-28).
- Logroñon osasun kontuengatik dagoen «Zeleta»ri (J. Garmendia). «Uarra.–Lenbailen osatu zadiz (...). Zu lako idazliak bihar dauz geure izkuntza onek. (...)» (sinatu gabe) (Errijetatik: Logroño «Zeleta», Euzk 6369, 1933-5-7).
 - Areatzako «Akatza»ri. «Uarra.–Neureketz be, tamal-agurra egitten dautsot «Garmendia» abertzale zintzuari, bere anayaren eriotz-bide» (sinatu gabe, Errijetatik: Areatza «Akatza», Euzk 6374, 1933-5-13).
 - Gernikako «Bake-Zale»ri, sinatu gabe, ohar taraziz izparrak ez errepi katzearren, moztu dizkiola (Euzk 6509, 1933-10-18).
 - Derioko «Elexalde»ri: «Uarra.–Ia «Elexalde» sarri-sarri idazten dozun. Ez nekatu. Askori jazoten yakona, gaur asi ta bijar il.»– “L.”» (Errijetatik: Derio, Euzk 6402, 1933-6-5).
 - Donostiako «Atarrene»ri. Honek «Euzko-Erri-Jakintza» sailean «Ezizenak» artikulua idazten du, 112 bat ezizen batuz, garai bateko Donostiakoak, arrantzale artekoak). «Uarra.–Askok uste ixango dute lan au alperrikua degula, baiña oker daude. Olako exizen guzijak bilduko ba-giñuzke, errazkada txukuna egiñen ginduke. Tamalez errijetako idazliak ez dute egin nai agintzen zayen lanik. Erriko izparrak ederki daude, baña beste bertzo zar, ipuin eta exizen eta abar batu biar dituzte. Egunero eskatzen diegu. Alperriko deyak, ostera.–Lauaxeta.» («Euzko-Erri-Jakintza», Euzk 6403, 1933-6-16).
 - Mungiaiko «Beti-Zuzen»-i: «Uarra.–Mungia’ko Gastetxubetako batek olan idatziko lebala, eleudan uste. Ondo dago. Orain lanari ekin bihar dautsozu. Egunero irakurri egixuz euzkerazko izparrak eta abar. Idaz-

ten ikasi gura ba-dozu, asko irakurri biar ixango dozu. / Zorijonak ze-
ben irakasle diran emakume zintzo orrei. “Lauaxeta”» (Errijetatik: Mun-
gia «Beti-Zuzen», Euzk 6406, 1933-6-20).

- Debako «Burni-Bide»ri: «Uarra.–Asmo ona artu dezute Euzko-Langi-
llien Alkartasuna antolatuz. Olako alkartiak onura andija ekarten ge-
ure aberri oni. Idazten jarraiko dezula uste det. Agur. “Lauaxeta”» (Erri-
jetatik: Deba «Burni-Bide», Euzk 6407, 1933-6-21).
- «Arteta»ri (A. Zubikarai), uda aldean Lekeitio aldera joango dela: «Ua-
rra.– Eztodaz jaso (...). Laster orrantza juango naz.–Lauaxeta.» (Erri-
jetatik: Mendexa, Euzk 6411, 1933-6-25).
- Axangizko Artepe-ri, herriko mitinean (Ogoñope eta J. A. Agirrekin
batera Lauaxetak parte hartzekoa) ezin egon izan zela adieraziz: «Ua-
rra.–Neu ezin juan ixan nintzan, tamalez. Urreruan ixango da. Laua-
xeta» (Errijetatik: Axangiz, Euzk 6411, 1933-6-25).
- Motrikuko Idrole-ri, laburtu diola adieraziz: «Uarra.– (...) laburtu dizut
(...)» (Errijetatik: Motriku «Idrole», Euzk 6411, 1933-6-25).
- «Zaizuri»-ri (nafar idazleren bat dirudi). Honek «Il-zori aurreko an-
tziak» gipuzkerazko artikuluan kritika egiten du (Quousque tandem...) eus-
kara jakintzagaietan eskatuz, ez bakarrik herriko izpar eta olerki-
txoetan. Aitzolek *La muerte del euskeran*, Unamuno eta Barojaren aur-
ka, euskara gai dela esan eta gero *Yakintzan* dena erderaz. Euskara eus-
kalgizartean gero eta gutxiago erabiltzen dela (Euzk 6413, 1933-6-28).

Uarra.–Zeure idazki orretan diran gauza guztijetaz bat-egiñik enagon-
arren, pozik argitaltzen dizut. Idazliai asko itxi bear zayo, euren aburuba ager-
tu dagientzat. Idazle bat geyago Euzkadi'n ixanen degula uste det. Jarrai ba.
Bañon (...) gai sakonak artu ta erabili. Bakotxak bere arlua aurrera eraman
daigun. Lauaxeta.» (Eu 6413, 1933-6-28).

- *Zaizuri*-ri oharra, honek idatzi «Aberearen arima ezta gogozkoa»: «Ua-
rra. *Olako gayak erabiltzen badoguz, euzkerea goratuko dogu.* Pozik ar-
gitalduko dira gai oneik (...). Lauaxeta. («Zaizuri», «Aberearen arima
ezta gogozkoa», Euzk 6434, 1933-7-22).
- «Atarrene»ri, honen «Aberri'ren omen ondoren» idazlanari erantzunez
(Euzk 6448, 1933-8-8).
- Uzturreri, honen «Gipuzkoa-Buru-Batzarra'ri ate-joka» idazlanari
(Euzk 6454, 1933-8-15).

Lauaxetaren oharra. Irratsaio bat idatziz argitaratzen duela. L. (Euzk
6490, 1933-9-26).

- Ibarruriko «Ibarralde»ri : «Uarra: (...) L» (Euzk 6494, 1933-9-30).

- Zeanurikoari (Euzk 6507, 1933-10-15).
- «Kurutze-Gane» Natxituako berriemaileari oharra (Euzk 6507, 1933-10-15).
- Bermeotik Lekeitiora: L.ren oharra (Euzk 6507, 1933-10-15).
- «Satarka»ri (Klaudio Sagarzazu), haren «Itzalditxo» artikuluari egini-ko ohar luzea. «Satarka»ren artikulua ohar honekin dator: (Gipuzkoa'-ko aldunen omenean irakurritako itzalditxo). Eta testuaren ostean dator Lauaxetaren oharra:

Uarra.- «Satarka» olerkarijari: Olerkari samur bat ixan zan, bein Euzkadi'n. Negu gorrija zala entzun genduzan bere abesti-otsak. ¡Umetxu gintzazan, baña zein bigunki sartu yakuzan aren oyubak! Euzkadi'ko zugatzetan ostruak erne ziran olerkarijaren abestijak entzuki.

Baña bijotzetan etzan sortu ostrorik. Bijotzak otz-otz egozan eta abeslari beti ixateko jayo zan olerkarija ixilik eguala. ¡Zer ardura dautse euzkotarrai olerkari bat gora-bera! Ostikolari edo pelotari jayo ba-zan, izparringi gustijak aretaz mintzatuko ziran. Baña zoritxarrez olerkari jayo zan eta txakurak aña eztabe balijo olerkarijak.

Abeslari sortu zan arek «Txinpartak» eritxon idazti bat argittaldu eban, baña erriak ezaban onartu. Trabenetan jan eta edan ibiltia atsegiñago yakon. Olerkarijaren bijotzera negu otza jausi zan eta urtiak juan urtiak etorri eztoгу bere abotsik entzun. ¡»Satarka» ezagututen ete-dozu olerkari a? ¡Aren ordu-ba juan ete-zan betiko edo oindikarren abar-itunetan abestu ete-daike txorriak? Txikiak gintzan olerkari areri aupada bat egitteko, orain andi egin garanian oyu-egitten dautsogu aberri zoritxardun onegattik abestu daijan. ¡Eztautube eskartuko! Al daben gustijak aginka egingo dautzube, baña gixonak baño obiak txakurak dirala-ta, oneikattik abestu bedi olerkarijak.

Gixonak eztira gai olerkarijaren oñak zapaldu dagijazan, be. Baña txakur gaxuak, euren begi zabal-zabalakaz begiratuten dauskube. «Satarka» zanaren abestijak, «Txinpartak» emon euskuzanaren bijotz-miñak entzun gura geunkez txakur-zaliak garanok. Lauaxeta (Euzk 6556, 1933-12-12).

1934

- «Jautarkol»i (L. Jauregi), pozez, Verdaguer-en olerkiak itzuliko dituela jakitean (Euzk 6659, 1934-4-12).

1. «Irular»ek (Aingeru Irigarai) Lauaxetari («Nabarra» «Irular», Euzk 6670, 1934-4-2)

«Lauaxeta adiskidea (...) (...) zure ipuin barregarriak (azkena, «Ezta-baide» deritzona) oso pozik irakurri ditugu guztiek; baño gatz eta piper ori ezdugu denek, (...)». «zure erderazko irakurgaiak ere gogotik ikusten ditugu;

eta bearrezkoa da «bibliografia» sail ori *Euzkadin*. «Euskera pizteko, berriz, errietako elzaleak ordaindu, erderazkoak bezanbat. «Udaletxeetako tokiak, eta (...) bearrezko egin euskeraz yakitea.». «Ez artu euskera ikurratzat, apainduratzat (...)».

Lauaxetak «Irular»i erantzuten: «Egi utsa esan dok! Euzkera-gauzetan atzera ez ete-guazi? (...) Zer egiñen? (...). Errijak gogozago irakurri oi-dauz, ipuin barregarriak. Oraingo notizi batzuk be, emon biar yakoz. Nire asmoe-tan dabil ume-artian sariketa batzuk egin. Euzkerazko ipuin, bertso txu, asma-keta eta abar saritubak ixan biar dabe. Ume sariketa au beriala biribilduko dogu. Zure ta beste askoren asmuak jakin nai-doguz (...)».

- «Jautarkol»-i: «Uarra. Pozari nago (...). Lauaxeta» («Verdaguer'en olerkiak euzkeraz». Jauregi'tar Koldobika, Euzk 6659, 1934-4-12).
- Lauaxetak bere olerki bati («Udabarriko autorkuntza», egileak orrialdearen erdi-erdian kokatu zuen olerkia, apain-apain): «Uarra. «Olerki errikoyak egin bihar dirala dirauskubete. Tira, ba, bakotzak al-daun eran egin begiz. (...)» (Euzk 6669, 1934-4-24).
- «Endaitz»-i (E. Erkiaga), honen «Maite min?» olerkia dela-eta: «Uarra. Benetan polita auxe. L.» (Euzk 6688, 1934-5-17).
- Bedoñatik idazten duen «Txorizale»ri, honen «Nere begijen aurrian» olerkia dela eta: «Uarra. Adizkide: poliki ari zara bertsoetan. Jarrai bide ortaz. «L» (Euzk 6690, 1934-5-19).
- «Mañariko»ri (Errose Bustintza), sinatu gabe (ala I. Enbeitarena da oharra?) (Euzk 6691, 1934-5-20).
- «Satarka»ri, honen «Iturrian» olerkia dela-eta –Tagorerena, euskaratuta–: «Uarra.–Olerkari trebe ori: pozik zure lanak ikusten doguz. Ugari-txubago bidalduko dauskuzu zerbait, ezta? Ondokoen otza dala-ta ez ikera. Gustijen kontra bada be, olerkarijak aurrera egin biar dau. Lauaxeta.» (Euzk 6717, 1934-6-20).
- Bedoñatik idazten duen «Txorizale»ri, hark «Lauaxeta'ri» olerkian esandakoagatik, hots «Agur Maixu! Agur lagun!». «Jarrai deyozun lan eder'ortan / Guri begiak zabaltzen / Aberriaren semia danak / Asi gaitezen ulertzen.// Noiz edo bein, badakizu zuk / Ipuin ederrak bialtzen / Baserritarrok egoten gera / Poz-pozik ayek entzuten.». Lauaxetaren oharra: «Uarra. Mila esker, adizkide, olako bertso txukunak neuri opaldu daustazualako. “L”» (Euzk 6719, 1934-6-22).
- «Iramendi» Lazkaoko berriemaileari. Honek idazten dio: «Uarra. Lauaxeta jaun agurgarria (...) zure eskumuñak jaso ditut. Anei esker (...). “Iramendi”» (Euzk 6725, 1934-6-). Lauaxetaren oharra: «Uarra. Zori-

jonak lloba berri ori dala-ta, Libe ixenak bidia dikur baña Amaya'k eztauko erderazkorik. "L"» (Errijetatik: Lazkano, Euzk 650, 1934-7-28).

– Bilboko «Txindor-kumia»ri ohar moduko bat, sinatu gabe (Euzk 6749, 1934-7-27).

– «Atarrene»ri (donostiar idazlea. Augustin Anabitarte ote??), honen artikulua bati erantzunez. Atarrenek bere artikuluan dio bere anaia bat *Euzkadiren* bulegoetara joan zela Lauaxeta ikustera.

«Agur Lauaxeta, jeltzale zintzo ta sutsua. Zu izango zera, noski, ori (...) Euzkadi'n nere anayagaz egon ziñana. / Mutil gaste, polit, rubio, dotore, ta betaurrekoaz zala esan ziran ta, ori zu izan bihar, «erreboluzionero» ori ezta? Nere anai-bidez esandakoa jaso det, baña ez uste izan *Euzkadi*'n idazten ez badet, aztuta nagolako dala. (...). / *El Dia*'n idazten ditu(d)an euskel-idaztiak, *Euzkadi*'ri biali ta, zure naya, bete nezake, baña ez naiz idazlan bat, bi izparringitara bialtze zale (...).

Lauaxetaren erantzuna: «Uarra.–Ni ixan nintzan bai, zere anayarekin egon zana. Arek esan eutzuna nireketz zan. / Idazliak zer egitten dabean, itaunduten dozu. Askok ezerez. Bein zerbaite agertu etxakiela-ta betoker dagoz. "L"» («Donostia'tik Bilbao'ra eskutitz irikia» «Atarrene», Euzk 6777, 1934-8-29).

– Miomako (Araba) «Txindoki»ri, honek «Larrunarriko Gurutza» idatzi ondoan. «Uarra.–Jauna: sarri-sarri datzi. Or txoko lirain orretan ixango dira berein jakingarri. Aunitz esker bidalduten ba-dauskuzuz. Zure lagun gara gaurgeroz izparringiko gustijok. Agindu Jel-pian jaun orrek. "L".» (Euzk 6758, 1934-8-7).

– «Kirol-zale»ri, Arnopere-ren omenaldia dela-eta. «Uarra. Ni ere iritxi ortan nago. «Arnopere» zanaren gogo-aldez jaitxu bat egitzea (sic) egokia dela iduritzen zait. Motriko'n toki berezia (...). Entzungo deguz (sic) beste idazle azkarren iritxiak. "L"» (Euzk 6778, 1934-8-30).

– Gatikako «Aberri-zale»ri, honen «Gernikako espetxian» artikulua erantzun; izenpetu gabe, baina Lauaxeta izan behar du: «Uarra. Pozik nago Gatika'ko gazte zintzuok egin dozubena jakin dodanetik. Olako erri gitxi dago gero! Zuek zarie mutilak zubek! Euzkadi'n eztagoz beste lau. Ez ikeratu, geure aberri onen alde ori baño geyago be, egin bearko dogu-ba. Beste (erri)batzutan arro ibiltzen dira, baña Gatikarrok orainguan onduen portau zarie. Espetxian zagozanoi besarkada bana. Gora Euzkadi! Eta kazike peste ta zittalok or elexondoko orregaz batera lu-puak jango al dauz.» (Euzk 6805, 1934-9-30, Errijetatik).

1935

– Urretxuko berriemaileari («Andere bat»), honek «Arri-Gotzon» idazlea espetxean dela jakinarazten dio; Lauaxetak ezagutzen du Arri-Gotzon:

«Uarra.–Ederki (...) eznekian. Gaxua! Mutil azkar eta apala degu axe ba. (...) Zorionak bere sendikoai (...). L.» (Euzk 6948, 1935-3-31).

- Bergarakoari, «zuzendari jaunaren» baimena eskatzen baitu idazteko.
- Abertzale zintzo bati ohartarazteko (Euzk 69690, 1935-4-26).
- Zarauzko berriemaileari, hika (Euzk 6970, 1935-4-27).
- Begoñako berriemaile bati («Txorizale?»): «zu lako mutil azkarrai Lauaxetak laketuten dautse» (Euzk 6994, 1935-5-26).
- Sabin Muniategi olerkariari, honen «Zeugaitik» olerkiaren ondoan: «Uarra: Azana azala, olerkarija az! Ire beste olerki batzuk be, irakurrijak jaukodazak eta punterengotzat aukot. Gastia az? Orduban bai ixango intzakela olerkari trebia! Bilborantza atorran batian, ikertaldi bat egiskuk. Lauaxeta. (Euzk 7016, 1935-6-21).

Muniategiren «Lilluratubarena»-ren ondoan, Lauaxetaren oharra: «Uarra: Olerkari on bat agertu yaku. Orain arte be, esan dogu, baña barriro esan nai dogu. Muniategi gastiak zer egin daiken igarri geinke. Abixen au buruban artu begije gure elerti-zaliak. L.» (Euzk 7061, 1935-8-13).

- Olerkari ei. Elertizaleei ere tokia egin behar zaiela egunerokoan (Euzk 7141, 1935-11-14). Astean orri bat aterako dela, ostegunetan, olerkiekin.
- «Lotsati» olerkariari, honen «Bizitza eta maitasuna» argitaratu ondoan: «Uarra. Olerkari aundi-aundia egin zaitu Goikua»: izkuntzearen sakanak ikasiko dozuzanian, orduban bai, gauza txukunak egingo dozuzala! Olerkari onae lanak irakurri egixuz, edertijaren arauak, be, adiraldu. Giar geiegi daukozun ezker o, aurrera bildur-gabe. Lauaxeta.» (Euzk 7129, 1935-10-31).
- Etxeberriari uarra, «Izlarijok!» artikulua dela-eta (Euzk 7137, 1935-11-4).
- «Barrenso»ri (T. Agirre), honek eskatu duelako alderdiak euskara gehiago egitea. Lauaxetren erantzuna: «BBBko landoletan, *Euzkadiko* aretoetan eta beste toki gustijetan be, amaikatxu euzkera entzun daruagu (...). Lauaxeta.» (Euzk 7161, 1935-12-7).
- «Sataraka»ri: «Uarra: Aspaldiko olerkari au be, itxartu yaku! (...) Sataraka ezta azkenengo malletakua. L.» (Euzk 7171, 1935-12).
- Bilbo-Zarra'ko (sic) «Iñor-ez» berriemaileari, euskara ikasi duela-eta: «Uarra. Ainbeste samintasan barruban darabilgunok poztuten gara olako abertzale zintzuak aurkitzen doguzanian. Egunean-egunean ordu bete euzkereari emoten dautso (...). Lauaxeta.» (Euzk 6969, 1935-4-26).

- Begoñako (Bilbao) berriemaileari: «Uarra. Zu lako mutil azkarrai Lauaxetak laketuten dautse» (Euzk 6994, 1935-5-26). Begoñako berriemailearen erantzuna: «Eskerrak Lauaxetari, lengo astian ipiñi eban uarragattik» (Errijetatik: Begoña, Euzk 7000, 1935-6-2).
- «Uribitarte'tr Ibon»-ek S. Muniategiri, honen «Udabarriko eresija» dela-eta; itxura denez, Muniategik L. ikusi nahi du: «Uarra. Lauaxeta ikusi gura dozunian, emen ikusi zeinke, Bilbao'n aurkitzen da-ta. I.» (Euzk 7118, 1935-10-18).
- Lauaxetak (?) Bilboko Jatorrak-i: «Uarra. Bilbao»ko Euzko-Gastedija'n «Abeletxe» irakasliaren ardurapean euzkeraz irakurten eta idazten ikasten asi diran euzkeldun jatorren idazkija da au.» (Euzk 7121, 1935-10-22).
- Otxandiokoari: «Uarra. (...) L.» (Orixeren poemaz). (Errijetatik: Otxandiano, Euzk 7137, 1935-11-9).
- Olerkariei: «Uarra. (...)» (Eu 7141, 1935-11-14. Elerti zaleei ere tokia egin behar zaiela).
- «Malko»ri, honen «Bakar-izketa itxuraz»-i erantzun gisa: «Uarra: Nai dezunian idatzi, geure orri oneik zeuregana dagoz. Lauaxeta.» (Euzk 7175, 1935-12-24).

1936

- Abadiñoko «Kukuzar» izparkariari: «Zuek daukazube umoria, zubek! (...) Beste erri askotako gastedijak lotan dagozan artian, (...) geure Euzkadi onen onerako. Lauaxeta.» (Errijetatik: Abadiño, Euzk 7252, 1936-3-22).
- «Erletxue»ri (J.M. Abando). Honek «Izpegi» olerkia eskaintzen baitio Lauaxetari. Lauaxetaren erantzuna: «Uarra. Eskerrik asko zeure esken-tza orregatik. Bakio'ko toki eder arek beste ixenik elei onartu. «Izpegi», «Panorama marítimo» «Balcón de mar» eta beste olako ixen batzuren ordezkua dogu. Neuri begiko yat. Bakio'tarrak eztagijela baztertu.-Lauaxeta.» (Euzk 7343, 1936-7-9).
- «Gaste-Belu»-ri, «Lorelleko Ametsa (Zintzotasuna)» olerkia idatzi ondoan: «Uarra. Ola adizkide: nundik ataraten dozak olako olerki ederrak? Poz-pozik irakurri yuat. Asko irakurten dokala, ondo agiri dok. Aurre-ra!.-L. « (Euzk 7343, 1936-7-9).
- «Andoni»ri, honen «Udara» olerkia argitara ondoan: «Uarra. Oleriti-Atalok egubenetan argittalduko dira. Olerkari asko agertzen yakuz eta euren lanok argittalduta ikusi gura leukiez. Beraz gustijentzat tokija ixan dedin, egubetak olerkarijentzat ixango dira. L.» (Euzk 7343, 1936-7-9).

– «Erletxue»ri, honek Euzkel-Idazti-Alde egitasmoan lagundu nahi baitzion (Erletxue, «Entzun ondo!») : «Uarra. Erletxue adizkide zarrak «Entzun ondo!» dirausku, baña (...). / *Euzkadi* izparringijan idazten daben idazle gustijetatik iru-edo lauk baiño eztauskube erantzun.../ Bein eta betiko esan daigun: euzkeldunak eztau matte bere izkuntzea. / Garate osagille azkarraren itzak (...) egi utsak.» (Euzk 7344, 1936-7-10. Ondoren: Arpidedun-agiria eta helbidea: Euzkel-Idazti-Alde. Correo txaide, 17'gna).

Berrito Erletxuek beste idazlan bat Lauaxetaren asmoa azalduz eta zein liburu argitara daitezkeen zehaztuz: «Lauaxetaren asmoagaz Euzkel-Idazti-Aldek batu dagiazala lanik onenak, (...) euki daigun biblioteka aberatz bat. (...). / (...) or dagoz *Euzkadi*'ko orrietan ainbeste ipuin eder Mañariko, Arritokietan, Muniategi, Endaitz, Uzturre, Otxolua, Barrenoso, Enbeita'tar Imanol eta beste askorenak. (...). Ez deritxazu lotsagarria dala oindiño, esate baterako, Enbeita'tar Kepa'ren bertso liburutxu bat eztogula egin?» («Entzun ondo ta ez aitzu!», Euzk 7346, 1936-7-12).

Lauaxetaren erantzuna: «Uarra: Ekin...Atzo be, bost arpide barri. Bilbotarrak ondo erantzuten dabe. Euzkerarik ezta kijenak be, euren ixenak emon dauskubez. (...). Alperrik gabiltz aberriaren alde, bere soñurik zarrena ta sus-trairik gogorrena galtzen badogu. Euzkerea!» (ibid.).

– «Belostikalekoa»ri, Euzko-Idazti-Aldez kanpaina dela-eta (Erletxuaren artikulua ondo) diotso beste 6 harpidedun berri + beste sei egin direla. Herrialde oso batzuetatik bat ere ez, Getxotik ordea bai.

– «Bortane»ri, honen olerki baten (Oleriti-Atalak sail edo izenburuz argitaratua) ondoan: «Adizkide: Geure euzko-olerkari lanak irakurri egizuz, euren gandik asko ikasi daikezu-ta. Jel-arauz agurtzen zaitudala. Zeure, Lauaxeta» (Euzk 7349, 1936-7-16).

– Lizarraga'tar K.-i: «Uarra. Adizkide on-ona. Pozik jaso ditut zureak. Irrikitzen nintzan zure batzu irakurtzeko. Datorren igandez Beasain-alde-tik izango nauzu eta berriketaldi bat egiten (sic) atsegin izanen zait. Olerkari trebe zaitugun ezker, jarrai bide ortaz. Beti zure, Lauaxeta.» (Euzk 7349, 1936-7-16).

(Harrezkero, I. Enbeitak egiten ditu oharrak, 1936 azken era arte).

Lauaxetaren beste ohar batzuk

1933

– Tolosako Olerki Txapelketa dela-eta, epaimahairen erabakia eta Lauaxetaren ohar laburra (Euzk 6287, 1933-1-31).

- Eskualherrizaleez (talde horretakoak ziren *Aintzina* kazeta argitaratzen zutenak): «Uarra: Jakingarrija (...)/ osuan orregaz ezkagozan arren, ondo baño obeto iruditu yaku» (izenpetu gabe) («Eskualerrizaleen xedeak», Euzk 6433, 1933-7-21).
- «Uarra. Bizkaiko idazlien ixenez autu ninduben ezkeru, neure gardiz egokijaguak diran aldakuntzak egin dodaz (...). Lauaxeta, urriaren 1. igandean (Euzkel-Idazle-Batza. Uarra 'Lauaxeta', Euzk 6487, 1933-9-22).
- «Uarra. Aldaketeak. (...) ondikarren aldaketa geyago be egin gura geunkez. (...). "Errijetatik" deritxon sallan, zerbait moztu biar-ixango dogula. / Erri-izparrak labur-labur agertuko dira. Gaur asi ta agertuten diran lez (...).» (Uarra, L(auaxeta)., Euzk 6512, 1933-10-21).
- «Udalaizpe»ren (J. Zaitegi) «Horatius ene begietan» artikuluari: «Uarra. Len Victor Hugo»taz idatzi euskun idazle azkarrak, Horatius olerkarijaren baratzeru jo dau. Geure elerti onetara lora ederrak ekarri gura dauskuz. Eskerrak emon biarran gagoz, Sopokel'en Antigone, Horatius'en olerkijak, «Kizkiña» eta abar egin dauzan idazle gazte au gorraldu daigun. L.» (Udalaizpe, Horatius ene begietan», Euzk 6528, 1933-11-9).

Lauaxetaren beste artikuluetako iruzkinak (ez oharrak)

1931

- Zubimendi-ren ardurapeko «euskal atala»z eta Richepin olerkariaren olerki batez, hark itzulia: «Donostiako *El Pueblo Vasco*-k igandero euzkel orria agertuko dau. Areiñegun argitaldua irakurri dogu. Zubimendi dau artezkari. Ederki egiña dozu orri guztia. Eresi, olerki eta ipuin politak. Zubimendik euzkeratu dau Parantzeko Richepin olerkiaren (sic) olerki bat. // Orain urte (sic) izango da nerau olerki ori euzkeralduten asi nintzala, baña gatza iruditu yatalako itxi neban. Zubimendik egin daben lana ondo txalotu neike, au dala-ta. Osoan artu begiz neure txaloak. Argi ta samurkiro itzulia da olerkitxu ori. / Euzkaldunak geroago ta irakurgai geyago daukez. Izparringi askok orain euzkel-gauzak argitalduten dabez. *El Pueblo Vascoren* orri au ezta azkenengoa izango. Bide orretatik egunero zer edo zer argitaldutera iritxiko ete dira? Agur egiten dautsegu biotzez» («Egunekua»: «Euzkel orria» ataltxoa, Euzk 5669, 1931-2-10; ez sinatua baina egilea Lauaxeta dateke).
- M. Sotaren «Ator, mutil» antzerkiaz: gaia kontatzen du (Egunekua, Euzk 5677, 1931-2-19, L. dateke).

- Orizez: «Alper xamarra» omen Orixe, Lauaxetaren arabera (Egunekua, Euzk 5678, 1931-2-20).
- «Idazleai uarra» ataltxoa. (Idazleak haserretzen zirela-eta). «Guztioi erantzungo dautsuet, meresi be badozue-ta». «Izparringi onetan toki gitxi itziten deuskue (...) ezin sartu daitekez gura doguzan idazki guztiak. Azketsi. / Uar bat. Bere idazkiak argitaldurik ikusi gura dabezanak, bialdu begiz ainbat laburren, moztuen. Izparrrik giarrenak, muinenak batu begiez» (Egunekua, Euzk 5685, 1931-2-28).
- «Asarre eldu yat idazki bat, «merengez» eginak zirala auzkuak esan nebalako. / Elburu bakarra dogu. Aberrija. Bidiak asko ostera» (Egunekua, Euzk 5687, 1931-3-3).
- Aquinotar Toma: «saratakaz eztogu ezer egingo, idazki sakon eta gixon argijakaz baño» (Egunekua, Eu 5692, 1931-3-8).

1933

- Joseba Altuna idazleaz, honen «Abendearen egerkunak (sic). Aberrija» artikulua eta hitzaldiaz. «Uarra. Larunbat gabaz entzun genduban itzaldija, itzaldi ederra ixan zan (...). Erritxu askotatik itzaldiak eskatuten dauskubez, edonok esateko languak. (...) Sabin'en bidez-bide dabillen gixon apal ta euzkel-idazle argijak lan ederrak egin dagikez. Zorionak egitten dautsoguz. Lauaxeta.» (Euzk Eu 6317, 1933-3-7).
- Sestao'ko mitinean gorriek tiro abertzaleei. «Asaltokuak an ziran, baño trunkil eta ben barre egijen. Neu katzeu ninduben beintzat» (Euzk 6424, 1933-7-11). «Neure bixijan (...) katxeau egin nauela. Sekulan eztot sentidu olakorik, baño igandian Asalto'ko batek esan eustan «Mesedez». / Eta goittik beraño igortzi ninduban. Aldian zer neukan? Euzkadiko ikurrintxu bat, iru laurleko, ingi zati batzuk, eta arkatza.» (Euzk 6425, 1933-7-12)
- *La Voz de Navarra*ren euskal atalaz (Lauaxetak?; letra etzanez, izenpetu gabe): «Izparringi onek euzkel-atala jarri dausku. *El Dia*, *La Gaceta del Norte*, *Tierra Vasca* eta *Euzkadi* ziran orain arte euzkel-atalak argitalduten ixan dabezenak baño beste lankide jator bat agertu yaku. «Egunekua» deritxo bere sail txukunari. Pozarren gagoz, egunez egun geure ele oni biar yakon lotsea emoten dautsogulako.

La Voz de Navarra izparringijaren euzkel-artezkari nor dan eztakigu, baño geure zorionak artu begiz. «Irlar» azkarra, geure adizkide mina, «Larreko» irakasle gorengua, gaste gustijok bijotzean daukogun bixar-zuridun idazle jatorra, Agerre, Tapia-Perurena, ta beste idazle asko dira Naparra-aldian. Orrein lanak non batu ixango dogu orain, eskerrak eguneroko eder orri. Geure zori-

jonik bijozkorrenak egiten dautsozuz ta bide artez jarrai dagijan laguntza eskeintzen dautsozuz» («La Voz de Navarra», Euzk 6528, 1933-11-9).

1934

- Justo Garateren euskarazko artikulu bat dela-eta, midikuntza eta biologia ikasleez: «Uarra. *Euzko-Ikaskuntzaren Deya* deritxon aldizkingijan lantxo atsegingarri au argittaldu dauskube. Garate osalari argi ta azarrari zor yako. Tamalez, yaun onek, gitxitxu idazten dausku geure ele maitean./ Euzko-kultura nai dabenak, euzkerara jo bihar-dabe. Jakintsu geyenak euzkeratzaz aztu dira-edo. Dana dala, Garate-ren oraingo au ederto egiña dogu. L.» («Sendagilleak eta landarabere ikasleak», «Eneko», Euzk 6776, 1934-8-28).

1935

- Eguzkitzaren *Gizarte-auzia* liburuaz: «Lehenago irakurrijak geunkazan liburu orretako artikulu geyenak, “Ekin” en agertu ziralako.» «Eguski-za lango idazlerik ez dago asko. Gorengoetan gorengo dogu. Euzkera erreza, errikoya, edonok ulertuten gorengo dana.» (sinatu gabe, «Liburu barri bat», Euzk 6938, 1935-3-20).
- I. Enbeita «Uribitarte'tar Ibon»-i, Batzokian euskaraz egiteaz: «Oker zuzentza: Larunbatan agertu zan Egunekuan, geure idazlekide dan Uribitarte'tar Ibon'ek (...) Euzkeldun batzokija(z) (...) bere eritxijak baño eztira» («Oker-zuzentza», Euzk 6990, 1935-5-22).

«Oker-zuzentza». Ixenburu ber-beronegaz asten zan ingoski onen artez-karijak atzo idatzi eban (...). Baña ez Batzokijetzaz, Batzoki orretako akeitar-aretuetan susmetan dan gaztelar-usañetzaz baño» («Uribitarte'tar Ibon», Egunekua, Euzk 6990, 1935-5-22).

Idazleek Lauaxetari

1933

- Lazkanoko Iramendik (Euzk 6474, 1933-9-7)

«Lauaxetari (1).–Kontxo...Lazkao'n izan omen zihan eta nizaz galdetu ere ez...Asarre nago. Oturuntza joputu zuan neskatilla argi ark eman zidan zezatasun guztiak. Enkantauta dago zuzaz ikusten naun guzian aitatuta oso atsegingarria zerala esaten dit. Ia egun baten antolatzen dezuten, laster ia...jai. Agur. Poztuten naz, eta urrenguan ia nola alkar ikusten degun.

(1) Lauaxeta oporraldija igazten dabil. Beraz zuk diñozunari ezin erantzun. (...))» (Euzk 6474, 1933-9-7).

- Mendexatik «Arteta»k: «Lauaxeta igazko udan Aralar'ko mendijetan margua gorrittuta geratu bazan, Mendexa'ko edurtzetara etorrijagaz margua zurittuta geratuko litzakijola uste dot» (Errijetatik: Mendexa, «Arteta», Euzk 6571, 1933-12-29).

1935

- «Lauaxeta, el poeta de la imaginación exuberante, que ha pretendido felizmente elevar al euzkera a los derroteros por los que discurren los literatos modernos creando su «Arrats-beran», encantador librito de ingeniosas letrillas que agradan por su ligereza y sencillez; (...)» (Kuntuntu, «Renacimiento euzkérico», Euzk 7110, 1935-10-9).

Idazliai saileko manu, aholku, jakinarazte...

1933

- «Euzko Idazliei»: «Aberri»ren omenezkoan, behin-behineko batzorde bat sortu behar dela, Araudi-gai bat asmatzeko. Berriemaileei ordaindu behar zaiela geroko euskal egunkaria sortzeko (Euzk 6478, 1933-9-12)
- (labur) Elgoibarren izango dela batzarra, urriaren 1ean. Elkartasuna eratu behin eta betiko (Euzk 6492, 1933-9-28).
- Izpar Urtenenak-i buruz:
 - «Uarra. / Kanpora urten biarrak eragotzi dausku «Izpar Urtenenak» ateratia. Azketsi begiskube irakurliak. L.» (Euzk 6530, 1933-11-11).
 - «Uarra. / Lanaren lanez, auteskunde oneik gestau-eziñik, eztaukogu astirik be, «Izpar Urtenenak» egiteko. Azketsiki (sic) dauskube adizkide onok (sic).» (Euzk 6534, 1933-11-16).

1935

- (6 hilabeteko debekualdiaren ondoren, berriro idazteko deia): «Idazliok!! / Aspaldijon atsedean egiñ dogu, (...). / Erritxubetako izparrak (...). / Geure euzkel-orri oneik zabalik dagoz. Guztijentzat! (Euzk 6938, 1935-3-20).

Idazleei oharrak, ustez I. Enbeita «Uribitarte'tar Ibon»enak

1936

- (Lauaxetaren? «Ibon»en? oharra). Galdakaoko «Basakiña»ri, Lauaxetaren partez *Euzkadiren* irakurleei agur eginez: «Uarra. Bidaldu dozun

Euzko-Idazti-Alde'ko arpide-agiritxuba artu dogu. Lauaxeta egunokaz, beste zeregin batzubetan dabil, oraingo jazokunok gustijuon laguntzea eskatzen dabe-ta. Eskerrikasko ta agur. L.» (Errijetatik: Galdakano «Basaña», Euzk 7363, 1936-8-1).

- «Matxinada au asi zanetik ona, gure euzkel idazle mattiak mututu-edo egin ixan dira, Mañariko zintzuaren aste-erri-izpar laburrak edo ondo biribildubak baño beste erri-izparrak eztogu artu-ta. / «Artikulu»-antzo idatzi ixan dauskubenak be, askorik eztira.» (Euzk 7371, 1936-8-11). («Euzkel-idazliak», Euzk 7371, 1936-8-11; sinatu gabe).
- Ogoñoperen artikulu baten zolan, hark azaltzen baitu euskal atalaren eta idazleen egoera («Ogoñope», «Bakotxari beria», Euzk 7374, 1936-8-14): «Uarra. Au (Lauaxeta) be matxinada onek beste egin biar garrantzitsubetara eruan dausku. Ikusten dodanian, baña, esango dausat.» (ibid., Euzk 7374, 1936-8-14).
- «Bai, asteroko barri bat urtengo dok txaidera datorren illaren 4»gn. Guda santsube darijola. Ixena be (...) «Gudari». Zuzenbidea: Bidebarrieta 23, 2gn. («Entzun euzkel idazliok!», Euzk 7438, 1936-10-29).
- «Idaz-lan luzetxubak bialtzen dauskuzubez, eta ori dala-ta, (...) idatzi ziatz eta labor, ta asi zeben argazkijok bialtzen, lantzian bat argittaldu daiguzan». «Mai-ganian pilatu yakuzan idazlanak ara zeintzubenak diran: (...) Urkidi, Aixerixa, Biritxiñaga, Andoni, Kaiku, Ixaka, Bake-nai, Ilintxa, Gurtubai'tar Kepa, Iturriaga'tar Pantzeska, Mañariko, Mendigain, Montxor, Kerexeta'tar J., L.M., Aiz-zorrotz, Aitza, Agureak, Goxabaran, Otarmi, Eguzki.» («Idazliei uarra», Euzk 7489, 1936-12-29; izenpetu gabe).

III. EUZKADI EGUNKARIKO EUSKAL IDAZLEAK (1930-1936)

Ondoren, *Euzkadin* beren idazlanak argitara zituzten euskal idazleen zerrenda ezarriko dugu, olerkari eta bertsogileak barne. Gutxienez hiruzpalau idazlan behintzat argitaratu zituztenena baina ez egile ez idazlan guztiena, horretarako bibliografia lan zehatzagoa egin beharko bailitzateke. Idazleok erdaraz argitaratutako idazlanak ere jaso ditugu; ez ordea, erdarazko idazleenak edo ia beti erdaraz baizik idatzi ez zutenenak, nahiz eta euskal gaez izan.

Idazleonek zerrenda egiterakoan, lehenik idazlearen deiturak eta izena ipiniko dogu, ondoren noiz bizi izan zen, gero idazlearen ezizenak. Ondoren idazleari buruzko informazio labor bat eta, azkenik, idazleak *Euzkadin* idatzitako artikulu edo literaturlanak.

- Abando Urrexola, Jon (1885-1946). «Erletxue». Ik. Onaindia EL IV 76. Olerkiak (zehatzago bildu bear lirarteke): Euzk 6804, 1934-9-29; Euzk

7343, 1936-7-9. Prosazko kazetalanak: (Euzkel-Idazti-Alde egitasmoaz): «Entzun ondo!» (Eu 7343, 1936-7-9); «Entzun ondo ta ez aitzu!» (Erletxue, Eu 7346, 1936-7-12).

- Agirre, Eli (1911-1935). «Agarel». Abadiñokoa, 24 urte zituelarik hila, Durangon hobiratua (Euzk 7130, 1935-11-1). Ik. haren heriotzaren ondoren hartaz «Endaitz»ek, «Arteta»k eta bestek idatzia (Euzk 7131, 7132, 7135, 7137).

Artikuluak: (Agarelek Lauaxetari proposatzen dio herrietako toki- (etxe-) izenak, hitzak, esakunak, oguzkera, aditza etab. batzea...) «Geuriari buruz. Euzkel-idazliari» (Euzk 6661, 1934-4-14); «Sarri ta sarrio» (Euzk 6938 1935-3-20); Euzk 6946, 1935-3-29; «Abixenak, toki-ixenak, itxorkunak» saila: Euzk 7020, 1935-6-26; Euzk 7025, 1935-7-2; Euzk 7050, 1935-7-31. Astronomia: «Gaudiziti gaitzaz» (Euzk 6323, 1933-3-14); «Gaudiziti-gayetzaz: Gixona («Lauaxetari bi-jotzez»)» (Euzk 6410, 1933-6-24, prehistoriako kontuak). Artea: «Erti-idazkija» (Euzk 1934-9-11. Egileak frantsesa dakiela ageri da; literaturan sentimenduen eta irudimearen balioa aipatzen du). Euskara: «Euzkerearren. Lauaxetari» («Agarel», Euzk 6797 1934-9-21). «Rondando un verso de Etxepare», *Euzkerea*, ap Euzk 6950, 1935-4-3. Beste: «Txorimaluaren egazkadeak. I Egazkadea» (Euzk 6952, 1935-4-5; «Txorimaloaren Egazkadea» (Euzk 6957, 1935-4-11).

- Agirre Urdalleta, Tomas (Errezil 1898-1982). «Barrenso»r. *Gazi-gozoa* (Bilbao, 1933), *Uztaro* (Bilbao, 1937). Artikulu asko idatzi zuen, bai bizkaieraz bai gipuzkeraz. Olerkiak ere bai (ik. Onaindia MEOE 1024). Bizkaiko Aldundiaren Euskara Katedran irakasle ari izan zen.

Ideologia gaiak: «Sabin...? Hitler...? Zeñena da berarizko abertzaletasuna?» (Euzk 6315, 1933-3-4). Politika: «Zergatik jeiki gara «fascio»tarren aurka? (Barrenso, Euzk 7374, 1936-8-14; bizkaieraz). Euskara: «Nora doakigu euzkera? Batu gaitez euzkeltzaleak» (Barrenso, Euzk 6741, 1934-7-18); «Zelan gaizkatu euzkerea?» (Barrenso, Euzk 6748, 1934-7-26); «Euzkeldun-Batzoki bat Bilbao'n» (Barrenso, Euzk 7002, 1935-6-5); «Noiz arte idazliantzako zartakoak?» (Euzk 7119, 1935-10-19).»Euzkeraren alde barriro be» (Barrenso, Euzk 7157, 1935-12-3). Beste: «Lana? Zoazte baserrira! Artua-rena» (Euzk 6664, 1934-4-18); «Ara emen sagasti loretan» (Euzk 6669, 1934-4-24). Ik. Euzk 6653; Euzk 6765, 1934-8-15?; Euzk 7360, 1936-7-29; Euzk 7390, 1936-9-2; bizkaieraz. *Uztaro* (Barrenso, Euzk 7008, 1935-6-12; hor hasten da nobela).

- Agirre, Jose Maria (1896-1933). «Lizardi». Ik. J. M. Lizardi, *Euskera aundiki-soñekoz* (EEE, Klasikoak, 1995, L. Otaegiren edizioko batzuk *Euzkadin* argitaratuak izan ziren). «Aurtengo uda-ikastaldiak» (Euzk 1931-6-19, *Eusko-Ikaskuntzaren Deiatik* hartuta).
- Altuna Aldasoro, Joseba Andoni (Bilbao 1888–1971). «Amilgain», «Azparren». Lauaxetak goratua, harentzat maitagarriena Kirikiñorekin batera

- («Kirikiño», 1932-4-17). Euskararen aldeko langile amorratua. Euskal kazeta eta aldizkarietan idatzi zuen: *Bizkaitarra*, *Euzkadi*... Idazle klasikoak euskaratu eta argitara zituen: Esopo, Grimm, O. Wilde... Euskararen etimologia ikerketak, abizenen jatorria. Bizkaiko Foru Aldundian euskarara irakasle 1936 arte. *Oskar Wilde'ren Ipuñak* (Bilbao, 1927); *Grimm Anayak. Ipuñak* (Bilbao, 1929). Ik. Onaindia *Euskal Literatura* IV 87-.
- Ipuinak: Turkarren ipuñak (Euzk 5655, 1931-1-24; 1931-5-21; 1931-6-6; 1933-2-1); «Mutil tentela» (Euzk 5735, 1931-4-29).
- Anabitarte Irazu, Augustin (Donostia 1891-1981) «Anabi». «Atarrene»? Ik. «Atarrene».
 - Arkotxa Martija, Jose Antonio (1911-1996). «Kirol-zale». Mutrikuko berriemailetarik bat. Antzerkigilea (ik. Onaindia, *Euskal Literatura* VI, 84-86. «Arnope'ren omena dala-ta» (Euzk 6778, 1934-8-30).
 - Arozena Gomendio, Andoni (Lasarte 1907-1989). «A-Bi».
 - Arruza Egia, Mikel (Bilbao 1890-Bilbao 1966) «Garbi Zale», «Garbi Zale Zarra», «Arrugain» «Urratza». (ik. Onaindia EL IV 91-93. *La Gaceta del Norteren euskal atalean idazle*). *Euskeraz ikasteko bide erraza* (Bilbao 1934).
- «Euskalduna, entzun!» (Euzk 7214, 1936-2-7); «Euzkaldunak, entzun!» (Euzk 7218, 1936-2-12).
- Arzelus, Ander (Donostia 1898-Baiona 1949). «Luzeaz». «Labur ta mardul» artikulua (Luzeaz, Euzk 7579, 1937-4-11. «Labur Ta Mardul» haren saila da beste egunkari edo astekari batzuetan.
 - Arruti, Txomin (1897-1968). «Mendi-Lauta». «Madrid» (Euzk 6546, 1933-11-30); «Lizardi oroituaz» (Euzk 6709, 1934-6-10); ik. Euzk 7441, 1936-11-1?).
 - Antonio Arza Llona (Loiu 1899-). «Torkatiko». Bilbo eta Getxoko berriemailea (1931). Ik. Onaindia, *Euskal Literatura* V, 79-80.
 - «Atarrene»: «Aberri'ren omen ondoren» (Euzk 6448, 1933-8-8, Lauaxetaren oharrarekin). Ik. Euzk 6711, 1934-6-12; Euzk 6715, 1934-6-17; Euzk 7250, 1936-3-20.
 - Aurre Apraiz. Ik. Beste ezizendun batzuk: «Age».
 - Azkarraga y Mozo, Jose Maria (Aramaio 1914-1936? 1937). «Lurgorri». Eraila.
 - Azpeitia, Julene (Zumaia 1888-1980). «Arritokieta».
- Euzkotar Umien Aldez saila (1933?, 1934, 1935, 1936); Euzk 6344, 1933-4-7; Euzk 6372, 1933?-V-11; Euzk 7025, 1935-7; Euzk 7218, 1936-2-

12). Emakumeez: «Txekoslovakiako emakumeak» (Euzk 6784, 1934-9-18; Euzk 6801, 1934-9-26); «Norantz goaz emakumeak?» (Euzk 6945/6950/6956/6966, 1935-3-28; 1935-4-3/10/23. Euskara: «Utziko ete diogu euzkerari iltzen? (1935 edo 1936). Itzulpenak: «Muni umearen eriotza» (itzulpena, Euzk 7123, 1935-10-24). 1936ko gerraz: «Ante la guerra» (Juliana Azpeitia de Ezkauriatza, Euzk 7387, 1936-8-29, 1. or.). Ik. idazle hartaz: «Una gesta patriótica: Juliana Azpeitia de Ezkauriatza» (Euzk 6958, 1935-4-12).

- Barriola Aizpurua, Abelin (1885-1944). *Aldiz, aldiz* antzerkiaz ik. Euzk 7160, 1935-12-6?
- Belaustegi, Francisco (1869-1957). «Tabira». Ik. Onaindia, S., *Euskal Literatura* III 133-136. Durangoko berriemaile eta artikulu idazlea. «Euzkera erreza bai...» (Belaustegi jauparija, Euzk 7173, 1935-12-).
- Belaustegi Iturbe, Jon Joseba (1869-1945) «Iparragirren olerki-eresien bilduma ta erti-iritzi laburra» (Euzk 6438, 1933-7-27).
- Belaustegigoitia Landaluze, P(ederika) (1876-1947): «Euzkel-Idazle-Batzarra (?) begira zerbait (Durango, 1933-8-16; Euzk 6497, 1933-10-4).
- Bustintza, Errose (Mañari 1989-1953). «Mañariko». Kirikiñoren iloba. Bere herriko berriak, bertso eta koplak zaharrak bildu zituen, eta batez ere ipuin ugari. Idazle jarraiki eta hoberenetarik bat. Ipuinak: «Lamiñaren ostikadea» (Euzk 6378, 1933-5-18). Otsua ta axerija «Mañarikua» (Euzk 6415, 1933-6-30). «Orratzontziko sorgiñak» (Euzk 7117, 1935-10-17). «Norbera ondiaz bestia ondu» (Mañariko, Euzk 7122, 1935-10-23). «Euzko-erri jakintza» (Euzk 7213, 1936-2-6).
- Bustintza, Paulin. Kirikiñoren anaia, *Euzkadin* idazlea, Almansazko erretorea. Ik. haren hilberria: «Bustintza'tar Paulin» (G.B.), Egunekua, Eu. 5680, 1931-2-22). Ezezaguna, inongo literatura eta bibliografietan (?) ageri ez dena.
- Dassance, Louis (Uztaritze 1888-1976): «Esneatzaz» (Euzk 6770, 1934-8-20?).
- Eizagirre, Joseba (1881-2-1949): «Eizagirre'tar Joseba jaunaren itzaldija» (Euzk 7463, 1936-11-27; 1. or.; gipuzkeraz).
- Eizmendi Manterola, Iñaki (Errezil 1913-Zarautz 1999). «Basarri». Zarautzko berriak; iritzi-artikuluak, bertsoak. Hitz-lauz: «Igandez. V. Oleriti-Eguna (Euzk 6706, 1934-6-7?). «Zizka-mizka» sail modukoa: Euzk 6779, 1934-9-13; «Alderdi ederra zeukagu!» (Euzk 6805, 1934-9-30).
- Elizalde, Jean (1883-1961). «Haur Prodigoa». Zortzitik Zortzirat sailean Iparraldeko berriak astero edo hamabostean behin gutxienez eman zituen (1931-1935).

– Enbeita Erreterria, Imanol (Manu) (1884-1946) «Uribitarte'tar Ibon», «Garbi-nai», «Enbeita'tar Imanol». *Euzkadi* egunkariko euskal kazetari profesionala, Kirikiñoren bulegoan idazten zuena. Gero, *Egunakoa*. Artibaik, hari buruzko artikulua batean, dio, I. Enbeitak *Bizkaitarran* aстерo idazten duela; «zeure esanak, ain egokijak» direla; gogoz irakurtzen duela Enbeita; guda egiten diotela (Errijetatik: Bilbo «Artibai», Euzk 5686, 1931-3-1). Euzkeltzale-Bazkunakoa (Euzk 5691, 1931-3-7). Olerkiak ere idatzi zituen. *Euskal Abertzaletasunaren Agiritegian* (Artea, Bizkaia) bada haren olerki-koaderno bat.

Egunekua (1931-1935) eta Gayak (1935-1936) sailak betetzen zituen, egunero (astelehenetan izan ezik). Beste: «Umezurtzak» (Euzk 7107, 1935-10-?). Teatroa: ik. Euzk 7114, 1935-10-13.

– Enbeita Erreterria, Kepa (1878-1942): bertsoak, olerkiak. Euzk 7050, 1935-7-31 azken orrialdea, osoa.

– Erkiaga Alastra, Eusebio (Lekeitio 1912-1993). «Endaitz», «E'tar E». Lekeitioko berriemaile, idazle eta olerkari *Euzkadin*. Idazlan ugari *Euzkadi* eta *Euzkon*.

Euzkadi-n argitaratuak: «Euzkerea, esituta» (Euzk 6572, 1933-12-30); «V. Euzko-Olerti» (Euzk 6708, 1934-6-9?); «Euzkerea, euzkoen elia» (Erkiaga'tar Eusebi'k, Euzk 6700, 1934-5-31); «Ene azken negarrak: Eztalakuan, baidalakuan» (Endaitz, Euzk 6707, 1934-6-8?); «Larrinagako espexean abertzaleak» (Endaitz, Euzk 6712, 1934-6-13); Euzk 6754, 1934-8-2; «Lekeitio!» (Euzk 6765, 1934-8-15?); «Euzkel-idazliak erdaltzale (¿)» (Endaitz, Euzk 6788, 1934-9-11); «Asarre barik. Etxekua'ri» (Endaitz, Euzk 6782, 1934-9-15. «Agarel zanari» (Euzk 7131, 1935-11-2). Olerkiak: «Ikastolara, mutiko» (Erkiaga'tar Eusebi, Euzk 6942, 1935-3-24); «Neska zuntzuna» (Endaitz, Euzk 6949, 1935-4-2).

– Etxezarraga Artiñano, Bizente (Zeanuri 1890? (N. de Cortazar), 1891 (Onaindia)–1968). «Zidorra». «asiduo colaborador de *Jaungoiko Zale, Euzkadi, Arratia'ko Deia*» (N. de Cortazar, *Cien autores vascos*, 1966). Ik. Onaindia *Euskal Literatura* IV 104-.

– Gabilondo, Jule. «Maite». Mungiakoa, Beasainen bizi. Emakume Abertzale Batzakoa. Hizlaria ere bai. *Euzkadin* idatzi zuen, gero *Egunan*, kolaboratzaile ordaindua izanik. «(...) escritora euzkerica que ha popularizado en la página de euzkera del periódico *Euzkadi* el pseudónimo de «Maite» señorita Gabilondo, cuyos trabajos se leen con tanta complacencia por todos los abertzales, y aun por muchos que, no siéndolo, gozan con su lectura» (Euzk 7121, 1935-10-22). Hizlari Galdakaon, 1935ean «la señorita G.» «habló en euzk.»; «como oradora nos causó mejor impresión» (Euzk 7127, 1935-10-29). Gerra garaian sarri idatzi zuen. Aurretik ere, *Euskal-Esnalean* (1931).

«Euzkotarra...entzun adi» (Maite, Euzk 7375, 1936-8-15); «Elburubaren indarra» (Maite, Euzk 7386, 1936-8-28). ik. Euzk 7387, 1936-8-29; Euzk 7479, 1936-12-16.

– Garate, Jose Maria. Bilboko; Euzko-Gastedijakoa, Lauaxeta bezala; BBBkoa Errepublika garaian hainbat urtetan. Idazlan ugari argitara zituen *Euzkadin*, bai kazetalan, bai olerki eta bertso. Euzko Gudariak-en egilea, ustez eta berak dioenez. Ez bedi nahas Aita J.M. Garate Markinakoarekin, Karmeldar Ordenakoarekin (1874-1948). Onaindiaren arabera 1860an jaioa (?), ik. Jose Maria Garate Gallastegi, *Euskal Literatura* V, 19-20).

Ohitura-idazlanak: «Sasi-koipetsu» (Euzk 6472, 1933-9-5). Ik. Euzk 6475, 1933-9-8; 6498, 1933-10-5; 6530, 1933-11-11; 6559, 1933-12-15). «“Erletxue”ri» (Euzk 6801, 1934-9-26). Olerkiak: Olerki-salla, Euzk 7171, 1935-12-.

– Garmendia Kortadi, Jon (Lasarte 1898-1989) «Zeleta» (gipuzkeraz idaztean), «Jeltzale» (bizkaieraz idaztean), «Gatarjon»?

Politika: «Euzko-Araudia» (Euzk 6511, 1933-10-20); «Bakarrik, danen aurka» (Euzk 6534, 1933-11-16); «Ilgandeko gurendea» (Jeltzale, Euzk 6544, 1933-11-28); «Atzerri-ziar» (Euzk 6560, 1933-12-16); «Sozialistak» (Euzk 6759, 1934-8-8). Euskara eta abertzaletasuna: «Euzkera’ganako zaletasuna (Iruhar idazliarentzat)» (Euzk 6675, 1934-5-1); «“Euzkadi”ren artezkari alde» (Jeltzale, Euzk 6803, 1934-9-28; Pantaleón Olano zuzendariari urrezko euzko-idazkortza emateko); «Abertzaletasuna, euzkeraren eraingija» (Euzk 6943, 1935-4-26). «Abertzaletasuna Baztan’en» (Jeltzale, Euzk 7210, 1936-2-2). «Arana-sendiaren edestija» (Jeltzale, Euzk 7250, 1936-3-20). Ik. Euzk 6384, Euzk 6651, 1934-4-3; 6658, 1934-4-11; «Farangortea» (Euzk 7215, 7220, 1936-2-8/14). Ideologia: «Karlisten jainkotasun eta euzkotasuna» (Gatarjon, Euzk 6414, 1933-6-29); «Karlatarrak eta fueruak» (Gatarjon, Euzk 6415, 1933-6-30); «Zuzentza, azkatasuna, askaldartasuna» (Gatarjon, Euzk 6443, 1933-8-2).

– Garro Basterretxea, Bernardo Maria (Mundaka 1891–Bilbao 1960). «Otxolua». Ipuin eta kontakizunak; teatroa; zientzia dibulgazioko idazlanak.

Ipuinak: Barbier-en ipuinak: *Ipuin-mipuinak* (Euzk 6403, 1933-6-16), «Eskualdunak Egyptoan» (Euzk 6568, 1933-12-26); «Ixtorio-mixterio» (Euzk 6657, 1934-4-10); «J. Barbier. Lau ipuin Axularretzaz» (Euzk 6663, 1934-4-17); id. Euzk 6667, 1934-4-21). «Kauserak, kruxpetak» (Euzk 1935-10-?). Teatroa: *Maluriñe’ren kapoiak*, L. Léon hazpandarraren antzerkilanaren itzulpena «Bizkaiko euzkera errezero» (I, Euzk 6535, 1933-11-17; II; III, Euzk 6540, 1933-11-23); *Saña* (Euzk 6967, 1935-4-24; Euzk 6972, 1935-4-30); *Kurutze ginda dagon lekuan* (itzulp) (Euzk 7008, 1935-6-12).

Ingeleseko poeten itzulpenak: W. Blake (Euzk 6436, 1933-7-25), Katherine Tynan-en «Patrike Deuna Auge uxaketan» (Euzk 6441, 1933-7-30, ingelesetik) etab. (Euzk 6521, 1933-11-1). Chesterton-en *Astoa* (Euzk 6563, 1933-12-20); C. Ballack-en itzulpena (Euzk 6569, 1933-12-27); poesia itzulia, ingelesetik (Euzk 6653, 1934-4-5). Ingeleseko prosa-irakurgaien itzulpenak: «Aberre dontsuak» (Euzk 7212, 1936-2-5).

Pizti-Patariak saila, asteazkenero (1934-1936, adib. Euzk 7382, 1936-8-23). Ik. Euzk 6740, 1934-7-17; Euzk 6747 6774, 6777. «Satorra» (Euzk 7392, 1936-9-4). «Aberre dontsuak» (Euzk 1936). Beste gai batzuk: *Euskara*: «Euzkerekari buruz» (Euzk 7000, 1935-6-2); «Euzkerearen arerioak» (Euzk 7021, 1935-6-27). Beste: «Bigarren gaua» (Euzk 7224, 1936-2-19).

– Gorostiaga Etxebarria, Eulogio (1904-1932). «Gizartizti-gayak» (Euzk 1931-5-1).

– Gurtubai, Kepa. «Ilintxa», «Ilitxa». Legazpiko berriemailea (Euzk 7362, 1936-7-31; aipatua da berriemaile edo idazleen zerrendan 1936 bukaceran, Euzk 7489, 1936-12-29). «Su-zirik. Etxeruntz begira...» (Ilintxa, Euzk 1936-7-1). Olerkia (Euzk 6524, 1933-11-4). Hizlaria ere bazen?

– «Iramendi» (Lazkaoko berriemailea; olerkaria).

– Insausti Urkirizar, Jesus (1912-1993). «Uzturre». *Euzko Langille* asterokean ere idazten zuen gerra garaian (Euzk 7453, 1936-11-15). Gero, *Egunan* kolaboratzaile ordaindua (1937).

«Lizardi'ri» (Euzk 6485, 1933-9-20). Beste: Euzk 6550, 1933-12-5. «Naskaldia» (Uzturre, Euzk 7407, 1936-9-22).

– Irigarai, Pablo Fermin (1869-1949). «Larreko».

Euzk 5637, 1931-1-3; Euzk 5652, 1931-1-21; Euzk 5654, 1931-1-23, Orixeren ohar batekin; Euzk 5660, 1931-1-30 «Orixeri»; Euzk 6300, 1933-2-15. «Orai-aldi ontako nor-ederragoka»z, Euzk 6303, 1933-2-18. Lizardiz, haren heriotzaren ondoren (Euzk 6330, 1933-3-22). Euskara: «Euskaraz ala erdaraz?» (Larreko, Euzk 6675, 1934-5-1; «Eztabaidak xuritzen edo naasten» (Euzk 6704, 1934-6-5). «Saraizuar, euzkalduna, agur» (Larreko, Euzk 6725, 1934-6-). «Euskera garbia» zer da? (Larreko, Euzk 7108, 1935-10-7?, I. Enbeitaren oharra). «Pro Euzkera» (Euzk 7250, 1936-3-20). «Nafarroa'tik» (Larreko, Euzk 6782, 1934-9-15); «Itz sakonak» (Larreko, Euzk 6804, 1934-9-29); Errijetatik: Nafarroa'tik (Larreko, Euzk 6784, 1934-9-18). Naparroa (Larreko, Euzk 7007, 1935-6-11; 7080, 1935-9-4).

– Irigarai Irigarai, Aingeru (Bera 1899–1983). «Irular». «Euzkerea ta abertzaleak», Euzk 6343, 1933-4-6). Larrekoren semea, sendagilea. «Andoni Labayen: Nere adizkide maitea,...» (Euzk 6497, 1933-10-4).

- Ituarte, Jose Maria «Artibai». Ondarroako berriemailea. Sevilla gobernadoreak salatua «Boikota» artikuluatik (Uribitarte'tar I., Egunekua, Euzk 6460, 1933-8-22), hark «Eskerrak zuri, Sevilla», erantzun zion (Euzk 6461, 1933-8-23). «Omena "Arnope"ri» (Euzk 6 (Euzk 7123, 1935-10-24)774-8-25); «La euskerización de Bilbao: Alegiña ta laguntza» (Artibai, Euzk 7010, 1935-6-14). «Antzezkiunak» (Euzk 7123, 1935-10-24); «Guda-otsak» (Artibai, Euzk 7390, 1936-9-2). Bertsopak edo olerkiak.
- Jakakortexarena, Txomin (Berastegi 1906-): Euzk 6750, 1934-7-28, Nafarratetik. *Ziri-bertsopak* argitara zuen (1935, Donostia).
- Jauregi, Luis (Koldo) (1896-1971). «Jautarkol». «Lizardi'ren *Itz-lauz dela-ta*» (Euzk 6695, 1934-5-25); «Apaizak euskeraren alde» (Euzk 7119, 1935-10-19; *El Día*-tik). Olerkiak: «Maiteño bat ba'nun», Euzk 6466, 1933-8-29; olerkia, Getxon Euskeraren Egunean saritua).
- Jemein Lanbarri, K. (Bilbao 1885-Bilbao 1965). «Jadarka», «Amandarro». *Las bellezas de Aralar* (1933), *Biografía de Arana-Goiri'tar Sabin* (1935), *Historia gráfica del nacionalismo* (Bilbao, 1935). Temas Vascos sailean zenbait lan (1931). Ik. Errijetatik: Mañari (Euzk 5694, 1931-3-11).Ik. Euzk 6546, 1933-11-30, 1. or.; Euzk 5694, 1931-3-11. Ik. ere Temas Vascos sailaz aritzean.
- Labayen Toledo, Antonio Maria (Tolosa 1898-1994). «Aspaldiko», «Ibalan», «Etxekorena», «Matxingorri», «L. Ayanbe». Artikuluak: «Lizardi'tar X.» (Euzk 6504, 1933-10-12); «Jakingarriak» (Matxingorri, Euzk 6699, 1934-5-30; teatroaz); «Antzerti» (Matxingorri, Euzk 6754, 1934-8-2); «Zarautz'ek Lizardi'ri: Umezurtz-olerrkiak» (L. Ayanbe, Euzk 6704, 1934-6-5). (Labaienen antzerkilanen argitalpen edo berriak: *Euskal Eguna* (1931?); *Berbizkundera* (Euzk 6767, 1934-8-17).
- Lafitte Ithurralde, Pierre (1901-1985). «P.L.» (Pierre Lafitte?): «Liburu-berri» (P.L., Euzk 1934-8-11; *Amattoren uztaz*).
- Larrakoetxea Agirrezabala, Alejandro (Hipólito, erlijio izenez) (Zeanuri 1892-1976). «Legoaldi». *Grimm anaien berrogeta hamar ume ipuin* (1929; lehenago, aldizkarietan zatika).
- Larrakoetxea Agirrezabala, Bedita (Zeanuri 1894-1990). Shakespearearen itzultzailea. Erlijio gaiak: «Santuen bizitzia: S. Antonio Padeva» (Euzk 6946, 1935-3-29). Ipuinak: «Artzayen maltzurkeriak» (Euzk 6717, 1934-6-20).
- Linazasoro Maiztegi, Karlos (1899-1965). «Altzeta». Zumarragakoa. «Euzkeraren malkoak» (Altzeta, Euzk 7163, 1935-12-10).

- «Lotsati» (olerkaria): Euzk 7110, 1935-10-9; Euzk 7124, 1935-10-25; Euzk 7159, 1935-12-5; Euzk 7165, 1935-12-12; Euzk 7171, 1935-12; Euzk 7236, 1936-3-4; W. Blakeren itzulpenak etab.
 - Manterola Urigoitia, Gabirel (Zeanuri 1890-1977): «Mitarga», «Gama», «G» «Urigoitia», «Gabirel». *Jaungoiko-Zale* aldizkarian eta *Ekin* asteroan idatzi zuen. (N. de Cortazarren (N. Alzola Gerediaga) arabera, *Jaungoiko-Zalen* 1931 arte, agerraldi bakoitzean zenbait artikulua, eta halaberean *Ekinen* lau bat artikulua agerraldi bakoitzean (*Cien autores vascos*). *Euzkadin* baino lehenago: *Santuen bizitza laburra* (1922); *Itzaldiak* (1922); Schmid-en *Ipuintxoak* (Amorebieta 1929).
- Katoliko bizitza* (Euzk 1931-6-7). Ik. ere Euzk 6742, 1934-7-18?
- Markiegi Olazabal, Peli (1905-1946). «Lizardiren omenez» (Euzk 6325, 1933-3-16).
 - Moulrier, Jean (1888-1958). «Oxobi»: «Eskualdunaren lerruak» (Euzk 6555, 1933-12-10; abertzaleen garaipenaz).
 - Mujika Egaña, Errobestiana (Deba 1888-1981). «Tene». *Miren Itziar'i Idazkiak eta Olerkiak* liburua (Zornotza, 1923). «Gizasemeen lagunak» (Euzk 5757, 1931-5-27), «Gazigozoak» (Euzk 6365, 1933-5-3); «Itziar'ko gure eguna» (Euzk 7118, 1935-10-18)..
 - Muniategi Astoreka, Sabin (1912-). *Goiz-aize* olerki liburua argitaratu zuen (1935-1936 (J. Bilbao), Lauaxetaren hitzurrearekin. *Euzkadin*: Prosaz: «Garcia Lorca olerkaria» (Muniategi'tar Sabin, Euzk 7408, 1936-9-23?; Garcia Lorcaren «Egia da» eta «Zaldikariarena» olerkien itzulpena. «Lauaxeta gure gaur-eguneko gorengo olerkariak be, dakidanez iru-lau olerkitxu euzkeratu dauz, Garcia Lorca aundiarenak.»). Olerkiak: Euzk 7387, 1936-8-29; «Narkis» (Euzk 7446, 1936-11-7; Lauaxetaren irudi eginez). Kanpoko poeten itzulpenak: Altolaguirrerena, Euzk 7388, 1936-8-30; Andre Adyrena, Euzk 7390, 1936-9-2; Garcia Lorcarenak, haren eraiketa kari, Euzk 7408, hor esaten da Lauaxetatek ere itzuli zituela Garcia Lorcaren batzuk: «Lauaxeta gure gaur-eguneko gorengo olerkariak be, dakidanez, iru-lau olerki euzkeratu dauz» (Oharra: ik. *Karmel* 250, 2005-2, apiril-ekain, J.U «F. Garcia Lorcaren hiru olerki, Lauaxetatek euzkeratuak», 82-87).
 - Ormaetxea Pellejero, Nikolas (1888-1961). «Orixe». Kazetalanak euskaraz eta erdaraz. «El nuevo testamento en euskera» (Euzk 1931-6-23, 1. or.). «*El Díako* Urliari naiz Sandiari» (Euzk 6657, 1934-4-10). Olerkiak.
 - Otamendi: Loramendiz, Euzk 6658, 1934-4-11.

- Peña, Josu. «Aitza». Eraila. «Euzko-Araudia» (Euzk 6522, 1933-11-2). Beste: ik. Euzk 6542, 1933-11-25.
- Renteria Leniz, Gorgonio «Perularra». Euzk 6742, 1934-7-18?; «La euskerización de Bilbao. Iturrira» (Perularra, Euzk 7004, 1935-6-7). (Elantxobe 1868-Baiona 1940).
- Ruiz de Azua, Andoni. «Ogoñope». Elantxobetar idazle eta esataria. Akordako berri-emailea eta euskal idazlea *Euzkadin*. Gerra garaian *Egunan* proba zuzentzaile eta gero *Euzkadi* egunkarian Bartzelonan (1938) euskarazko erredaktore izan zen. Irrati elestaria, bai Bilbon, eta bai gero Bartzelonan (ik. J. Agirre eta A. Iralari gutunak, bere zerbitzuengatik indemnizazio eske, Euskal Abertzaletasunaren Artxiboan, Artea, Bizkaia). *Ekinen* ere idatzi zuen. Ipuñiak eta izkirimirijak argitaratu zuen (Bilbao, 1936).

Artikuluak: Euzk 6742, 1934-7-18?; Euzk 6756, 1934-8-4; Euzk 6761, 1934-8-10; Euzk 6769, 1934-8-19?; «Omena ta batzarra» (Euzk 6781, 1934-9-2); «Euzkel-orrijari begira», Euzk 6956, 1935-4-10; «Bidegarro ta zozua» (Ogoñope, Euzk 7129, 1935-10-31; natur-zientzia gaiak); «Entzun ba! Entzun!» (Ogoñope, Euzk 7349, 1936-7-16; Euzko-Idazti-Aldez egitasmoaz). «Bakotxari beria» (Ogoñope, Euzk 7374, 1936-8-14; Euzkadi-ko euskal idazleen egoera gerra hasieran). «Emakume joereak eta Euzko-Emakumiak».

- Sagarzazu, Klaudio (Hondarribia 1895–1971). «Satarka». *Txinpartak* olerki liburua (Donostia: 1922): olerkiak: Olerki-salla, Euzk 7165, 1935-12-12; «Arrantzale gaxua» (Olerki-salla, Euzk 7171, 1935-12-); «Maitasun-garra» (Satarka, Euzk 7355, 1936-7-23).
- Saint-Pierre, Jean (1884-1951). «Anxuberro». Ik. Euzk 5735, 1931-4-29; Euzk 5745, 1931-5-13.
- Soubelet, Domingo (1897-1970) (D.S). «Urthe Muga» (Euzk 1936-3-6).
- Tapia-Perurena, Alexander (1899-1957). «Iruña'tar Alexander». «Sagar loretsuak» (Euzk 6404, 1933-6-17).
- Uriarte Odriozola, Martin (1879-1960). «Martiartu», «Barazar», «M.U.», «A. Martin». «Baserri gaiak». (ik. Onaindia *Euskal Literatura* IV 43-).
- Urkiaga Basaraz, Esteban (1905-1937). «Lauaxeta». Artikulu eta idazlan ugari idatzi zituen *Euzkadi* eta bestetan. Hemen antzerkianak baik ez ditugu zerrendatuko: *Asarre-aldija* (Euzk 1931-5-29/30/31; *Epa-ya* (Euzk 1932-2-25/26); *Balbia* (Euzk 1932-12-15/23); *Iru gudari* (Euzk 1933-1-26, 1933-2-15).
- Yurre, Julen (Igorre 1898-1988), A. O. M. «Txinarren biziera» I) (Euzk 6437, 1933-7-26).

- Zaitegi Plazaola, Jokin (1906-1979). «Udalaizpe». «Victor Hugo» (Euzk 6511, 1933-10-20); «Horatius ene begietan» (Euzk 6528, 1933-11-9); Euzk 6529, 1933-11-10.
- Zabala-Arana, Jose (1894-1936). «Nabarriztarra», «Otzategitxu'tar Jon»? («(...) Zugasti (Altza), ta Ixilik, Otzategitxu'tar Jon (Santander)», Euzk 6444, 1933-8-3). Umeentzako eskuliburuak (*Josutxu, Zenbakizti-ja*, ik. AB 191 etab.), «Hamaika gabetako ipuñak»-en itzulpena (Euzk 7373, 1936-8-13).
- Zatarain, Ambrosio (1881-1966). «Itaun-erantzunak» (Euzk 6949, 1935-4-2).
- Ziarsolo Gironella, Manuel (Bilbao 1902-1987). «Abeletxe». *Euzko asterokoaren* (1932-1934) artezkari eta idazle (Astekua saila, Euzk 6447, 1933-8-6). *Euzkon* atera zuen bere Gazi-Gezak saila. 1937an zenbait artikulu argitara zituen *Euzkadin* lehen orrian. Gerra ostean *Euzko-Deyan* idazten du; 1946an Venezuelan da. «Gazi-gezak» (Euzk 6730, 1934-7-5?; Euzk 6755, 1934-8-3; Euzk 7114, 1935-10-13). Artikuluak: «Ixil-une ostian» (Euzk 6940, 1935-3-22); «Urte-barri» (Abeletxe, Euzk 7492, 1937-1-1; 1. or.); «Onian ezin ba da...» (Abeletxe, Euzk 7492, 1937-1-2; 1. or.).
- Zubikarai Bedaialauneta, Augustin (Ondarroa 1914-2004). «Arteta», «Augustin». 1935ean Omenaldia egin zioten («Arteta = zutik», Euzk 7141, 1935-11-14), Euzk 7160, 1935-12-6?).

Artikulu ugari idatzi zituen: «Elburuarren» (Euzk 6759, 1934-8-8); «Euzkel gaiz. Idazki idegija. Endaitz'eri» (Arteta, Euzk 6781, 1934-9-14; «Endaitz» eta «Etxekua»ren arteko 1934ko polemikan «Endaitz»en alde ateratzen da). «Euzkera-osasun alde. Etxekua'ri» (Euzk 6784, 1934-9-18). «Gudarik ez!» (Arteta, Euzk 6957, 1935-4-11). «Oldozpenak» (Euzk 7119, 1935-10-19). «J.O.C.» (Arteta, Euzk 7129, 1935-10-31). «Agarel» (Euzk 7137, 1935-11-4). 1936 martxoan erdiko artikulua idazten du (Euzk 7245, 1936-3-15), «Euzko-demokrazia» (Arteta, 1936-3-31).

Antzerkiak: *Aberrijagaz bizi* (I, Euzk 6771, 1934-8-22; II, Euzk 6772, 1934-8-23; III, Euzk 6773, 1934-8-24?); *Illobearen indarra. Ekintza bateko antzekiñua* (Arteta, Euzk 6795/6/7, 1934-9-19/20/21.); *Itxas-lapurrak* (Arteta, Euzk 7375/7382, 1936-8-15/23).

- Zubiri Gortadi, Enrike (1867-1948). «Manezaundi». «Iruñeko itzulia. Benabarre'ko eskuaraz» (Euzk 7003, 1935-6-6).

* * *

Beste ezizendun batzuk. Ondoko hauek nor diren ez dakigu:

«Abaraska». Orioko berriemaile eta iritzi-artikulu egilea.

«Arriola». «Euzkera esituta» (Euzk 6569, 1933-12-27). Zubikarai?

«Aga». «Oldoztuten» (Euzk 6528, 1933-11-9; sabindar eskolako adizkiak darabiltza («egin ixan biar baleugu eleuguzan irabaziko»).

«Age». «Etxe zorijontsuba» (Euzk 6787, 1934-9-9; ipuina); Balendin Aurre Apraiz dateke (Axangiz 1912-1966, «Agerre'ko Balendin», «Agerrekoa», «Aurraitz», «Mendi-Bide»).

«Aiko Zera». «Aurretik guaz baserritarrak» (Euzk 1934-9-11). Lauaxeta bera ote? Garai horretan gai politikoei buruzkorik ez du izenpetzen, bai agian idazten. *Aiko zera!* Lauaxeta sortu zen herri inguruko adierazpide bat da.

«Basati». «E'nazazula berotu» (Basati, Euzk 7117, 1935-10-17); «E'naiz berotu» (Euzk 7127, 1935-10-29); «Batasuna edo esperantua?» (Euzk 7129, 1935-10-31). Agirre «Barrenoro» ote? Ik. «Latsur».

«Belostikalekoa». Euzko-Idazti-Aldez kanpainan: «Entzun...? Bai zera!» (Belostikalekoa, Euzk 7345, 1936-7-11).

«Entzule». Euzk 6785, 1934-9-7 «Jakingarriak» saila (berriak, «Jakingarrienak» sailekoak baino luzetxoagoak, teatroaz etab. Agerraldi horretan beste atal bat dago, «Matxingorri»k (A.M. Labaien) izenpetua, eta gero beste batzuk, izenpetu gabe. «Entzule» eta «Matxingorri» egile bera, hots, Labaien? «Entzule» Lauaxeta da? Besteren bat?

«Etxekua». Endaitz eta Artetaren kontra, euskal joskerako hutsak direla-eta (Euzk 6779, 1934-9-13). «Samintasunaren gomutarriak» (Euzk 6544, 1933-11-28; «Tierra Vasca begiko ta anaikorra arretaz irakurten dogu burutik oñatzetara». L. bera ote?). «Nora guaz? Euzkel-idazlien alde» (Etxekua, Euzk 6779, 1934-9-13); «Euzkel idazlien alde» (Etxekua, Euzk 6782, 1934-9-15; «Euzkel-Idazlien alde» (Etxekua, Eu 6804, 1934-9-29; herrietako berriemai-leen alde; zerbait egin nahi du).

«Euskeltzale» (Euzkeltzale?): «Asi ezker, gauzak zuzen!» (Euzk 6654, 1934-4-6).

«Ibai-Gane». Foruko berriemailea eta idazlea; emakumea? Jagi-jagikoa, dirudienez 1934ko zatiketaz geroztik ere (?) baina *Euzkadin* idazten jarraitzen duena.

Gizarte- eta baserri-gaiak (horietako asko euzkel ataletik kanpo, beste orrialderen batean argitaratuak). «Lugiñak eta Alkartasuna» (Euzk 6948, 1935-3-31); «Basetxe-etxaguntzea» (Ibai-Gane', Euzk 7012 1935-6-16); «Gixatekerija ta lugintzea» (Ibai-Gane, Euzk 7018 1935-6-23); «Lugintzea ta Laguntzatasuna» (Euzk 7024, 1936-6-30); «Lugintza-Laguntzea» (Euzk 6954, 1935-4-7). Idazleak eta euskara: «Idazle-Batzarra» (Euzk 6798, 1934-9-22; vs Arteta); «Euzkera-aldez» (Euzk 6805, 1934-9-30). Beste: Euzk 7156, 1935-12-2?; «Eldu-gara» (Euzk 7174, 1935-12-22).

«Ikasle». Arrasateko berriemailea (Euzk 7004, 1935-6-7; Lauaxetaren lan-
gun arrasatearra ote?

«Ikusle». «Durangoko antzerki-jaya» (Ikusle, Euzk 6945, 1935-3-28).

«Imitxa», «Ziri-miri» sailaren idazlea, adib. Euzk 6662, 1934-4-15. Euzk
6669, 1934-4-24; Euzk 6674, 1934-4-29. A. Zubikarai ote? *Aberrin* ere (Jagi-
Jagiren zatiketa ondoren) idazten du «Imitxa» horrek (1934 abuztu bukaeran,
Euzk 6779, 1934-9-1; Euzk 6782, 1934-9-15).

«Kaialde»: «Erri-izkerari buruz» (Euzk 7115, 1935-10-13).

«Kutuntxu». Erdaraz idazten du, 1. or., euskal kultura/literaturako gaiez.
Lauaxeta ezagutzen bide zuen. «Renacimiento euzkérico» (Euzk 7110, 1935-
10-9): «Lauaxeta, el poeta de la imaginación exuberante, que ha pretendido
felizmente elevar al euzkera a los derroteros por los que discurren los litera-
tos modernos creando su «Arrats-beran», encantador librito de ingeniosas le-
trillas que agradan por su ligereza y sencillez; (...)» (ibid.). «Teatro euzkel-
dun» (Euzk 7121, 1935-10-22, 1. or.). «Teatro euzkeriko» (Euzk 7164,
1935-12-11, 1. or?).

«Larrabide». Euzk 5645, 1931-1-13; Euzk 5672, 1931-2-13, ikasleez;
Euzk 5678, 1931-2-20 «Gure idazleak»: Orixez etab.

«Latsur». «Ez berotu, otoi...» (Latsur, Euzk 7121, 1935-10-22; Barren-
sorori erantzuna). «Ez zakit, arren, berotu...» (Euzk 7124, 1935-10-25). Ik.
«Basati».

«Latsur» hori Debako Markiegitarren bat ote? Feli edo Peli Markiegi
olerkari eta antzerki idazlea? Ik. «Poeta ahaztua gogoan. Peli Markiegi omen-
duko dute Deban, haren antzezlanekin eta liburu batekin», *Berria* 05-9-23, 45.
or.; *Latsurregitarrak* liburuaren iragarpena. F. Markiegi *Seme ondatzailea* ar-
gitara zuen (Antzerti, 1936, 1935ean saritua ap Labayen *Teatro Euskaro* II 173;
J. Markiegi ere antzerki idazlea zen: P. Humpert-en *Todes Heg* itzuli zuen:
Eriotz-bide (Antzerti 1935), baita H. Gehon-en *La farce du Pont du Diable*,
Txerren zubiko gertaria (Yakintza 1934), ap Labayen ibid. Ik. erreseina Lau-
axetaren kultura- eta liburu-erreseinetan).

«Malko». «Bakar-izketa itxuraz» (Euzk 7175, 1935-12-24).

«Mikelats». «Jolasak» (Mikelats, Euzk 7226, 1936-2-21); «Balizko ole-
ak burdiñik ez» (Mikelats, Euzk 7233, 1936-2-29); «Udalak» (Euzk 7230,
1936-2-26). «Mari'ren semeak» (Euzk 7250, 1936-3-20). *Ekinen* ere idazten
omen zuen.

«Ni». Euzk 7170, 1935-12.

«Norbait». «Ezagutu zazu Euzkadi» (Norbait' (III), Euzk 6970, 1935-4-27).

«Okertzale». «Janduba ala malluskauba?» (Okertzale, Euzk 7119, 1935-10-19).

«Ormaetxe». «Baserritar bikaña» «Ormaetxe» (Euzk 6766, 1934-8-16).

«Urtzago». Paristik idazten duen idazlea («Euzkeldunak Paris'en», Euzk 6556, 1933-12-12); ik. ere Euzk 7126, 1935-10-27.

«Urtzaga». «Euzkera, jalgi adi dantzara» (Urtzaga, Euzk 6958, 1935-4-12).

«Zaizuri» (F. Irigarai?, A. Irigarai?). «Aberearen arima ezta gogozkoa» (Euzk 6434, 1933-7-22)

Gehigarriak

1. Hona 1933ko uztailaren 30ean «Aberri» herri-berriemailearen omenaldira joandakoen izenak:

«Beste lan batzuk arazopetuta ibili nintzan onek, enebazan orok artu, baña tira geyenak emen ixango dira.

Aiztuta geratzen danak, azketsi begist: Mendi Lauta, Otxolua, Aberri, Ikur, Atarrene, Altzeta, Otarra, Anastaxio, Atxuri, Zonzezke, Zebain, Aingeru, Goi-kolako, Izparkari, A-Bi, M.'dar G., Leb'tarra, Andoni, Biriatu, Aloña, Basarri, Txaranbel, Euskal-irratsaioko pianista, Muru mendi, Alberdi, Ixaka, Miren'en alaba bat, Mokoroa, Mujika, Itziartxo, Lizarregi, Ayanbe, Arantza, Maitxo, Intza, Zorrospete, Txori Erreka, Intxirri, Jo ta ausi, Txirri, Aritzeta, Uzturre, Larraitz, Zimitz, Ylande, Arantxa, Armoya, Arkaitz arte, Txiki alai, Dris dras, Zaiaitza, Goxo-goxo, Lakatza, Kaiku, Aixerixa, Gotrole, Litargi, Udala mendi, Larreategi, Azpitarte, Garate, Kardantxillo, Errotari, Gogorra, Egi alde, Belaustegigoitia, Barrenso, Artibai, Abertzale, Oraitz, Agarel, Abeletxe, Basatxori bat, Jexuxa, Ira, Basanaitz, J. Elgea, Mañari'ko, Tene, Burni bide, Xapi, Murugain, Endoya, Burni bide, Gurutz ondo, Arno-mendi, Andoni ta Lauaxeta.

Urrun ziranak be alkartu ziran urrutidatzi bidez. Soñez etziran aragiño eldu baña bijotzez bai. «Luzear»en itzari gagoz: Ogeta amazortzi urrutidatz etorri ei-ziran. Nunguak ziran emen dogu:

Ernaiu (Etxarri Larraun), Arresigor, Txadon zaya (Astigarraga), Lekonde (Urkaregi), Zudupe, Atxondo, Maitane (Azkoitia), Murumendi (Isasondo), Jaber Zarra, Apala (San Lorenzo), Talo ta Iziartxo (Errezil, Arrugain (Espinos), Amagoya, Urretabarren (Tabira), Irular, Larreko (Iruña) Urreta (Lasarte), Miren Karmel (Zestua), Eriomendi, Igerra, Iturri-txiki (Azpeiti), Oñazkarra (Andoain), Beristain, Ibirixto, Nikomedes, Ulazia'tar Esteban, Maria, Bene, Fide ta Arantxa, Arrasate (Mutriku), Aitzol (Donostia), Lete (Soraluze), Zeleta (Logroño), Agirretxe (Orio), Belu-mendu (Gernika), Maite (Murgia? Mungia?), Orixe (Orexa), Arripe, Arri Gotzon (Urretxu), Mendi xuri (Orreaga),

Elordi (Arua), Luistar Itxasgain (Cadiz), Zugasti (Altza), ta Ixilik, Oztategi-txu'tar Jon (Santander)» (Lauaxeta, Euzk 6444, 1933-8-3, «Aberri»'ren omenari buruz).

Hona 1933-10-1ean Euzkel-Idazle-Batza-ren bilerara, Elgoibarrera joan-dakoen izenak. «¿Nortzuk batu gintzan, Ara batzuren abixenak edo bestien ixen-gordiak: *Amilgain*, *Labayen*, *Errazti*, *Barrena*, *Barrenoso*, *Abeletxe*, *Aberri*, *Agarel*, *Amonatxo*, *Anaxtaxio*, *Andoni*, *Arnope*, *Artibai*, *Basanaitz*, *Belantz*, *Dris-Dras*, *Elgea*, *Ete*, *Gabe*, *Goiburu*, *Igerraitz*, *Ira*, *Iraurgitarra*, *Iturri-Txiki*, *Ixaka*, *Jexuxa*, *Kaiku*, *Keixeta*, *Luzear*, *Leizabe*, *Litargi*, *Lizarregi*, *Maitxo*, *Mirentxu*, *Murugain*, *Oraitz*, *Txalintxo*, *Urrategi*, *Urre*, *Zaloña*, *Zarraspe*, *Kirol* eta *Lauaxeta*.

Barrena jaunak ederki eruan eban batzarreko eztabaida otsa. ¡Arek dauko txistu berezija danari dantzarazteko! Urrutidazkiz geurekin ixan ziran: *Aretxabaleta*'ko, *Aitza* eta *Alberdi*; *Donostia*'ko, *Goikoleako txoria*; *Alegria*'ko, *Zapel* eta *Larrainzar*; *Berastei*'ko, *Mendizabal*; *Deba*'ko, *Tene*; *Orio*'ko, *Abarska*; *Beasain*'en dagan mungittar idazle argia, *Maite*; *Zarautz*'ko, *Basarri* eta *Olabeaga*; *Arrasate*'ko *Peli*; *Irura*'ko, *Onintza*; *Lasarte*'ko, *Taldantzur* eta *A-Bi*; *Tolosa*'ko, *Arantza*, *Antzerti*, *Yolanda*, *Zimitz* eta *Uzturre*; *Goyaz*'ko, *Armoya*.

Onein arteko batek esan euskun; Gogoz or eta Butrongoan nago. Geure ustez gogoz batzarran eta sabelez Butrongoan ixango zan. / Batzar eder onetan maipuru egon ziran: *Barrena*'tar *Polikarpa*, *Labayen*'dar *Andoni*, *Luzear*, *Ira*, *Zinkunegi* eta *Lauaxeta*» («Euzkel-Idazle-Batzarra, Euzk 6497, 1933-10-4)

2. Hona, gerratearen erdian, 1936ko berriemaile edo idazle batzuen izen eta ezizenak: «Mai ganian pillatu yakuzan idaz-lanak ara zeintzubenak diran: *Urkidi*, *Aixerixa*, *Biritxiñaga*, *Andoni*, *Kaiku*, *Ixaka*, *Bake-nai*, *Ilintxa*, (*Gurtubaitar Kepa*), *Iturriaga*'tar *Pantzeska*, *Mañariko*, *Mendigain*, *Montxor*, *Kerexeta*'tar *J.L.M.*, *Aiz-Zorrotz*, *Aitza*, *Agureak*, *Goxabaran*, *Otarmi* ta *Eguzki*'renak. («Idazliei uarra» Euzk 7489, 1936-12-29; izenpetu gabe: «Uribitarte'tar *Ibon*»ena?).